T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİRİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI, IRAK SAVAŞI VE DEĞİŞEN GAZETECİLİK

GÜLÇİN GÜNAY
2501030442

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. EDİBE SÖZEN

İSTANBUL 2007

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİRİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI, IRAK SAVAŞI VE DEĞİŞEN GAZETECİLİK

GÜLÇİN GÜNAY
2501030442

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. EDİBE SÖZEN

İSTANBUL 2007

Ad ve Soyadı: Gülçin Günay

Tez Başlığı: Birinci Körfez Savaşı, Irak Savaşı ve Değişen Gazetecilik

ÖZ

Dünya, son 15 yılda Batı ve Doğu'nun iki sıcak savaşına tanıklık etti: Birinci Körfez Savaşı ve Irak Savaşı. İki savaşın da kazananları ve kaybedenleri aynıydı. Ancak siyasal, ekonomik anlamda dünya dengelerini yerine göre olumlu ve olumsuz etkileyen Birinci Körfez Savaşı'ndan galip olarak çıkan Amerika, 1990'lı yıllardaki süper güçlüğünü bu savaşla taçlandırdı. Öte yandan kaybeden Irak ise Batılı gözce "öteki"liğini korumayı sürdürdü. 2000'li yıllarda bu iki rakip, tekrar sıcak savaş ortamında bir araya geldi. Savaş tarihi yayınlarında adı Irak Savaşı olarak geçen bu çatışmada, 11 Eylül 2001 tarihinde gerek finansal gerekse manevi darbe yiyen Amerika, tüm hıncını Irak topraklarını bombalamakla çıkarmaya çalıştı. Bu savaş, Amerika'yı sarsarken Irak'ta bir devrin de yok olmasına neden oldu. Bu çalışmada, Körfez ve Irak Savaşı'nın nedenleri ve sonuçları üzerinde durulurken, savaşın üçüncü tarafı, haberciliğin de değişimi ele alınmış; Birinci Körfez Savaşı'nda canlı yayınlarıyla izleyicide illüzyon etkisi yaratan savaş haberciliğinin, Irak Savaşı ile yepyeni bir gazetecilik sınıflandırılmasıyla karşı karşıya kalması incelenmiştir. Amerika ordusu tarafından kuralları koyulan ve işleyişi sağlanan İliştirilmiş gazeteciliğın (Embedded Journalism) tanımı, neden eleştiri oklarına maruz kaldığı ve önümüzdeki savaştaki geleceği, Irak Savaşı'nda iliştirilen ve serbest çalışan gazetecilerle yapılan röportajlar göz önüne alınarak yanıtlanmaya çalışılmıştır.

Name and Surname: Gülçin Günay

Title of the Thesis: The First Gulf War, Iraq War and The Changing Journalism

ABSTRACT

The world witnessed two hot wars of the West and East in the last 15 years. The First Gulf War and then the War in Iraq. The winners and the loosers of both wars were the same. Yet, the United States of America, ending up the victor in the First Gulf War, effecting the world balance politically, economically in both positive and negative ways, crowned its super power with this second war. On the other hand, the looser, Iraq continued to be "the other" in the eyes of the Westerns. These two rivals came face to face in the hot war arena in the years of 2000's. During the war called as the Second Iraq War by the war historians, America tried to have the financial and spiritual revenge of 9/11, 2001 through the bombs thrown to Iraq lands. Weakening America, this war also caused the closure of an era in Iraq. In this study, the reasons and the consequences of the First Gulf War and the Iraq War were emphasised as well as the war journalism creating an illusion with the live broadcasts during the First Gulf War and countering with new journalism classifications during the Iraq War. Regulated and managed by the American Army, the definition of the Embedded Journalism, why it's been criticised with harsh critics and its place in the future wars were questioned through the examples of the embedded journalists and freelance journalists and their interviews during the Iraq War.

ÖNSÖZ

“Birinci Körfez Savaşı, Irak Savaşı ve Değişen Gazetecilik” başlığı altındaki tez çalışmasında, dünya tarihinin son 15 yılına damgasını vuran ve savunmasız binlerce sivilin ölümüne neden olan Birinci Körfez Savaşı ve Irak Savaşı irdelenmiştir. Ayrıca bu iki savaşta kendini hızla yenileyen haberciliğin değişim süreçlerine yer verilmiştir. Özellikle Irak Savaşı sırasında ABD tarafından ortaya atılan iliştirilmiş gazetecilik tarzının ne olduğu ve neden eleştirildiğine yanıtlar aranmıştır.

Kuşkusuz dünya 1990’lı yıllarda çok uzun süre belleklerden çıkmayacak bir sıcak savaşı gördü: Birinci Körfez Savaşı. Bu savaş, dünya tarihi açısından önemli yapılanmaları da beraberinde getirmiştir. Özellikle savaş alanında, patriot ve scudlar eşliğinde Televizyon kanallarına canlı canlı bağlanıp savaşın vehametini gözler önüne seren savaş muhabirleri, Körfez Savaşı’nı kazananlar arasındaydı. Ayrıca bu savaş, medyada yeni bir sürecin de başlama sinyalini veriyordu.

Aradan yaklaşık 12 yıl geçmişti ki “Birinci Körfez Savaşı’nın ikinci serisi” olarak adlandırılabilecek Irak Savaşı başladı. Savaştan iki yıl önce 11 Eylül Olayı’yla kendini her türlü olağandışı sıcak vakaya hazırlamış olan Dünya ve özellikle ABD medyası, Irak Savaşı ile tam hız yoluna devam etti. Öyle ki medya, artık bağımsız savaş muhabirleriyle yetinmiyor, ABD ordusu başta kendi ülke vatandaşı gazetecileri tanklarına, uçaklarına iliştirerek nesnel ve atlatma haberler yapılmasının önüne geçiyordu.

Bu tez çalışması, araştırma kitapları karıştırılarak, savaş haberleri okunarak, eleştirinin hedefi iliştirilen gazeteciler ve Irak Savaşı’nda serbest gazetecilik yapma uğraşı veren habercilerin deneyimleri ve anlattıklarından yola çıkılarak yazılmıştır. Ve son olarak sıcak hatlarda görev yapan gazeteciliğin geleceği yönünde kısa öngörüler yapılmıştır.

Benim için çok önemli olan ve gerek araştırırken gerekse röportaj yaparken yeni bilgiler öğrenerek gelişen olaylar karşısında sentez yapabildiğim çalışmamda, başta bana lisans ve yüksek lisans öğrenimimde her zaman destek olan değerli hocalarım Prof. Dr. Edibe Sözen'e, Doç. Dr. Murat Özgen'e, Yrd.Doç.Dr. Ayşe Kalay'a, Yrd. Doç. Dr. Aslı Yapar'a ve biliyorum ki hiçbir bilgi yardımını esirgemeyecek Prof. Dr. Semra Atılgan'a sevgilerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca kaynak konusunda yardımcı olan Prof. Dr. Toktamış Ateş'e, Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan'a, röportaj sorularıma samimi yanıtlar veren değerli gazeteciler Mete Çubukçu'ya, Murad Sezer'e, Ümit Bektaş'a, İsmail Ballı'ya, Burak Ersemiz'e ve Reza Deghati'ye çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GİRİŞ

“Birinci Körfez Savaşı, Irak Savaşı ve Değişen Gazetecilik” ana başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında, dünya siyasal ve ekonomik tarihinin son 15 yılına adını yazdırmış Batı ve İslam dünyası arasındaki iki sıcak savaş-Birinci Körfez Savaşı ve Irak Savaşı-ın habercilik kavramını nasıl değiştirdiğinin üzerinde durulmuştur.

Habercilik boyutunda iki savaşta görülen önemli farklılaşmalar, objektiflik, haberin gerçekliği gibi gazeteciliğin olmazsa olmaz kurallarındaki aşınmalar, özellikle Batı’nın iletişim mecralarını elinde tutma çabaları çalışmada belirtilmektedir.

Özellikle Irak Savaşı sırasında habercilik literatürüne eklenen İliştirilmiş Gazetecilik (Embedded Journalizm)’in tanımı, çalışmanın son bölümünde savaşta görevli savaş ve iliştirilmiş muhabir ve fotomuhabirleriyle yapılan röportajlarla belirlenmeye çalışılmış; ABD yönetimi tarafından oluşturulan bu yeni haberciliğin, neden tartışıldığı, toplumda en önemli yönlendirici güç olan medyada izleyiciyi yanlış veya eksik mi yönlendirdiği sorularına çalışmada yanıt aranmıştır.

Röportajlar sadece gazetecilerle de sınırlı kalmamış, uluslar arası ilişkiler bölümü akademisyenlerinden de mevcut ortam, Irak Savaşı’nın sonuçları ve gelecekteki Batı-İslam ülkeleri yapılandırmalarıyla ilgili görüş alınmıştır.

Bu bağlamda; Tez çalışmasının birinci bölümünde 1991 Körfez Savaşı’nı oluşturan nedenler (Ekonomik nedenler, savaşın güçlü tarafı ABD ekonomisinde petrolün önemi, torak talepleri, stratejik bazı nedenler ve Irak’ın etnik yapısı) belirtilmiş, savaşın kronolojik takvimi ve ele alınmış, sonuçlarının Türkiye’yi nasıl etkilediğinin üzerinde durulmuştur. Birinci bölümün son ara başlığındaysa Körfez Savaşı’nın savaş haberciliğine ne tür yenilikler getirdiği, haber metinlerinin ve görüntülerinin nasıl film senaryosu ve çekimi gibi yansıtıldığı belirtilmiştir.

"Irak Savaşı" ana başlıklı ikinci bölümde, yine ana aktörleri ABD ve Irak olan savaşın nedenleri (Irak'ın 11 Eylül Saldırıları ile bağlantısı ve kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiası, Irak'taki uçuşa yasak bölgelerin ihlali, yine petrol sorunu ve ABD'nin uygulamaya çalıştığı Büyük Ortadoğu Projesi) bölümlendirmelerle anlatılmış, Irak Savaşı'nın kronolojik takvimi eklenmiş ve savaşın sonuçlarına yer verilmiştir. Irak Savaşı'nda medyanın aldığı yeni hal, üçüncü bölümde aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Irak Savaşı ile ortaya çıkan ve savaşın sonunda gerek iletişim bilimciler gerekse gazetecilerin yoğun biçimde eleştirildiği iliştirilmiş gazeteciliğin üzerinde durulmuştur. İliştirilmiş gazeteciliğin tanımı, nasıl ortaya çıktığını ve kurallarının sınıflandırıldığı çalışmada ayrıca Irak Savaşı'na ABD ordusu tarafından uçak gemisine iliştirilerek katılan ve yüzü görünmeyen ABD'li bir askerin cesetini çektiği kareyle Pulitzer'i kucaklayan ilk Türk Fotomuhabiri olan Associated Press (AP)'ten Murad Sezer, yine Piyade Tümeni'ne iliştirilen dönemin Milliyet gazetesi, bugünün Reuters Fotomuhabiri Ümit Bektaş, serbest gazeteci olarak Irak Büyükelçiliği'nin vizesiyle savaşı takip eden NTV Haber Müdürü Mete Çubukçu, İHA Genel Müdür Yardımcısı İsmail Ballı, ATV İstihbarat Şefi Burak Ersemiz ve 30 yılı aşkın gazetecilik yaşantısının önemli bölümünü savaş noktalarında geçiren. Afganistan'da iliştirilmiş fotomuhabir olarak görev yapmış İranlı haberci Reza Deghati ile savaş gazeteciliğinin gidişatı yönünde röportaj yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BİRİNCİ KÖRFEZ SAVAŞI

1.1. Birinci Körfez Savaşı'nı Oluşturan Etmenler

Etkileri 15 yıl süren ve uzun yıllar daha süreceği de kimse tarafından yanlışlanmayan savaşın kıvılcımlarının başlıca nedeni ekonomikti. Ekonomiden kasıt, hiç kuşkusuz Irak'ın sahip olduğu petrollerin dünyadaki önemiydi. İkinci bir neden ise toprak talepleridir. Bunun yanı sıra Küresel dünya düzeni içinde İslami ülkeler ile gelişen teknolojilerini ötekiler üzerinde denemeye kalkışan Hristiyan nüfusu fazla ülkeler arasındaki diyalog eksikliği de bunda önemli bir faktördür. Bu terörün içinde önceden değinildiği gibi etnik kimlikler, dinler ve ekonomik nedenlerin her biri barınmaktadır.

1.1.1. Ekonomik Nedenler

Savaşın çıkış nedenlerinden en önemlisi olan ekonomik etmenleri, 2'ye ayırmak mümkündür.

1.1.1.1. ABD Ekonomisinde Petrolün Önemi

1990 yılına gelene kadar Irak'ın önündeki en büyük sorun İran'a olan dış borcunun ödenmesiydi. Çünkü Irak, İran ile sekiz yıllık bir savaş sürecinden çıkmış ve ağır bir ekonomik zarara uğramıştı. Bu borcun en az 70 milyar dolar civarında olduğu tahmin ediliyordu.

Ayrıca dünya petrollerinin yüzde 11'ine sahip olan Irak, Körfez Ülkeleri'nin OPEC tarafından belirlenen üretim tavanlarını 1981- 1990 arasında sürekli yükselterek petrol fiyatlarını aşağıya çektiklerini, bunun da ülkeye en az 90 milyar dolar zarar verdiğini öne sürüyordu. Savaş sırasında Irak'ın petrol üretimi büyük ölçüde düştü. Sonuçta Dünya petrol rezervinin yüzde 65'ine sahip Ortadoğu'da ABD politikasının temel unsurlarından biri Körfez'deki petrol kaynaklarının güvenliğinin

sağlanmasıdır. ABD, petrolün uluslar arası piyasalara makul fiyatlarla kesintisiz akışının devam etmesini hayati çıkarları arasında görmekteydi.[1]

Irak ise İran ile olan savaş sonrasında uğradığı zararın en az 105 milyar dolar olduğunu öne sürüyordu. Sekiz yıllık savaşta satın aldığı savaş araç gereçlerine de 100 milyar dolar ödemişti. Öte yandan Irak'ın iddiasına göre, İran ile savaşırken Kuveyt sınırlarını sürekli olarak kuzeye doğru Irak aleyhine genişletmiş ve bir Irak toprağını işgal etmişti. Yine Irak'ın iddiasına göre; Kuveyt Irak'ın güney bölgesindeki Rumeyla'daki petrol kuyularını kendi hesabına işletmiş; Irak savaşla uğraşırken o petrol tesislerini kendi hesabına çalıştırarak Irak'ın sırtından 2, 5 milyar dolarlık bir ek gelir sağlamıştı. Irak bunu kendi petrolü bakımından "hırsızlık" olarak nitelendiriyordu.

Ayrıca, Kuveyt ve diğer Körfez ülkeleri Irak ve İran'ın petrol fiyatlarını 25 dolar varile yükseltmek isteklerini kabul etmemişler, aşırı üretim yaparak petrol fiyatlarını 18 dolar varilden 11 dolar varile düşürmüşlerdi. Bu nedenle de Irak'ın yıllık zararı 7 milyar doları buluyordu.[2]

Buna karşın ABD'nin gözü Irak'ın ve İran'ın petrollerindeydi. Öyle ya Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık üçte ikisinin (yüzde 65.3) bölgede bulunması ve işleme maliyetinin düşük olması gerçeği, diğer taraftan ise dünyada bilinen doğalgaz rezervlerinin üçte birinden biraz fazlasının (yüzde 36.1) Ortadoğu'da bulunması, bölgeyi cazibe merkezi haline getirmekte ve dış güçlerin özellikle de ABD'nin bölge politikasına müdahale etmelerini teşvik etmektedir.[3]

Bu göz dikme ve müdahale Amerikan petrol şirketlerinin bölgeden ilk petrol ayrıcalığını elde ettikleri Bahreyn ve Suudi Arabistan ile yapılan imtiyaz anlaşmaları ve yine 1920'lerin başında başlayan bir süreç sonunda 1928'deki Kırmızı Hat

---

[1] Tuncay Özkan, **Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003, s.4.

[2] Harp Akademileri Komutanlığı, **Körfez Krizi-Irak'ın Kuveyt'i İşgal ve İlhakı**, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Askeri Bilimler Araştırma Merkezi Yayınları, 1990, s.91.

[3] İdris Bal, "Ortadoğu'da Savaş, ABD ve Türkiye", **Stratigma Dergisi**, Sayı 3, Nisan 2003, s.4.

Antlaşması'yla (Red Line Agreement) bölgedeki petrolün paylaşım kurallarına Amerikan şirketlerinin de dahil edilmesiyle başlamıştır.

Suudi Arabistan'da ilk ayrıcalık, 1923'de Nejd'in El- Hasa yöresinde Standart Oil Company of California'ya (Socal) verilmişti. California şirketi 1930'ların başından itibaren bölgeden petrol çıkarma işlemine başlamıştır. Bu ayrıcalığın yarısı 1936'da Texas Corporation'a (Texaco) devredilmiş ve iki şirket 1944'de ARAMCO (Arabian- American Oil Company) adıyla yeni bir ortaklık kurmuşlardır.

Yine Bahreyn'de ilk ayrıcalık 1927'de Amerikan şirketi Gulf Oil Corporation (Gulf)'a verilmişti. Kuveyt'te ise bir İngiliz şirketi olan Gulf Oil Corporation tarafından kurulan Kuwait Oil Company, 1934'de Kuveyt Şeyhliğiyle tüm Kuveyt toprağını kapsayan bir ayrıcalık antlaşması imzalamıştı.

Sonuç olarak, Suudi Arabistan ve Bahreyn'de ayrıcalığın yüzde 100'ü, Kuveyt'te yüzde 50'si, ayrıca Iraq Petroleum Company'nin yüzde 23.75'i ve İran'da 1955'de faaliyete başlayan uluslar arası konsorsiyumun yüzde 40'ı ABD'ye ait oluyordu.[4]

Ancak İkinci Dünya Savaşı'na kadar dönemin süper gücü İngiltere'nin güvenliğini sağladığı bölgede Amerika, Sovyetler'e karşı koruyucu ülke rolünü üstlenmek istiyordu. 1970'lerde ekonomik değişimlerle petrolün 35 dolara kadar çıkmasıyla bazı farklılaşmalar başlamıştır.

O dönemde Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya petrol gereksinimlerinin yüzde 75'ini, ABD ise yüzde 25'ini bölgeden karşılamaktaydı. Ayrıca, güç petrol şirketlerinden üretici ülkelere doğru kaymıştı. Siyasal bir silah olarak kullanılmaya başlanan petrol fiyatlarında 1979 İran Devrimi'nin ardından yaşanan İran- Irak Savaşı dolayısıyla şok yükselme yaşanmıştır. Ancak petrolün siyasal gücü, 1986'dan itibaren fiyatlardaki gerilemeler ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yeni üreticilerin piyasada yer bulmasıyla ortadan kalkmıştır.

---

[4] Tayyar Arı, **Irak, İran ve ABD**, İstanbul, Alfa, Ocak 2004, s. 187.

ABD'de ise her geçen gün petrol gereksinimi artış gösteriyordu. Bunun yanında, 1989'da petrol tüketiminin yüzde 58'i iç üretimden karşılanırken, bu oran giderek düşüş gösteriyordu. Ancak ABD'nin asıl hedefi, kendi petrol ihtiyacını karşılamak yerine bölgeyi kontrol eden ikinci bir petrol devleti olmaktır.

ABD, Irak petrollerini ele geçirerek, bölge petrollerine muhtaç Almanya, Japonya, Fransa ve Çin gibi ülkeler üzerinde büyük ve etkileyici bir güce ulaşmayı hedeflemektedir.

Bugün özel kişi ve kurum yatırımları da dahil edilirse, Körfez ülkelerinin yurt dışındaki toplam sermayelerinin bir trilyon doların üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu petro-dolarların da en az yarısı Amerikan piyasasında değerlendirilmektedir. Diğer yarısı ise Batı Avrupa ekonomisi için vazgeçilmez bir kaynak olmaya devam etmektedir. [5]

Birinci Körfez Krizi öncesinde askeri kaynaklar, Irak Eski Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in stratejileri ile ilgili yorumlar yapmışlardır. Kaynaklar, gelişmeler eşliğinde Irak'ın büyük kısmının savaş sonrası alevler içinde kalarak harabeye döneceğini, ancak ABD ve Batı'da da şu zararların yaşanacağını belirtmiştir:

- Aşırı pahalı petrolün yol açacağı ekonomik çöküntüler

- Askerlere ve sivillere karşı girişilecek kimyasal ve biyolojik savaş

- Şimdiye kadar benzeri görülmemiş ölçüde terörist tecavüzler

ABD, Saddam'ın zengin petrol yataklarına sahip Kuveyt'i işgal etmesini bir türlü hazmedemiyordu. Ancak ABD'li analistlere göre Irak tamamen olmasa da Kuveyt'ten çekilmek için anlaşma önerisinde bulunabilecekti. Washington da böyle bir teklifi beklemekteydi.

Kısaca Irak, İran Körfezi'ndeki Bubiyan ve Warbah Adaları'nı elinde tutarak bir kısmı Kuveyt tarafından iddia edilen geniş ve zengin Rumeliya petrol sahasının

---

5 Tayyar Arı, **a.g.e.,** s.193.

kontrolünü sağlamış olacaktır. Fakat Irak birlikleri, Washington'a göre işgal öncesi Kuveyt topraklarının yüzde 50'sinden, Bağdat'taki spekülasyonlara göre ise yüzde 80'inden çekilecektir.

Bush'un danışmanı, Saddam'ın adalar ve petrol sahalarında ancak üstü kapalı ve imalı bir şekilde hak iddia edebileceğini fakat bunun ancak Kuveyt'ten çekildikten sonra olabileceğini kabul etmişlerdir.

ABD İstihbarat görevlileri, Irak'ın İran aracılığıyla günde 500 bin bbl. Kadar petrol kaçırabileceğini tahmin etmişlerdir. Bu miktar ambargo öncesi 2, 7 milyon bbl. Olan Irak petrol ihracatının 1/5'inden az olmasına rağmen Saddam rejimine günde 10 milyon dolar kazandırabilecektir. (Ortalama fiyat 30 dolar/bbl, dünya piyasasının altında eksi (-) İran'a ödeyeceği 10 dolar) Bu durumda Irak, İran üzerinden kaçırabileceği hububat ve diğer yiyecek maddeleri satın alabilecektir. [6]

1.1.1.2. Toprak Talepleri

Toprak talepleri, savaşın açık, görünen nedenlerini oluşturmaktadır.

Körfez Krizi ilk sinyallerini, 1988 yılında vermişti. Bu tarihte Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, Kuveyt ve İran sınır meselesini yeniden gündeme getirdi. Irak yönetimi, 8 yıl süren Irak- İran Savaşı sırasında Kuveyt yönetiminin Irak'ın aleyhine olacak biçimde kuzeye doğru topraklarını genişlettiğini iddia etmişti. Irak yönetimine göre İran ile savaşa giren Irak, içten ve dıştan korunmasız bir duruma girmişti ve kendini toparlamaya çalışıyordu. Bundan yararlanan Kuveyt ise Al-Mitlaa sınır noktasından 70 kilometre kuzeye kadar olan sınır bölgesini işgal edip yeni sınıra askeri birlikler, petrol rafinerileri ve kontrol noktaları yerleştirdi.

1988'de İran- Irak Savaşı sonrasında Irak bir taraftan savaşın yaralarını giderirken diğer taraftan askeri gücünü artırarak en gelişmiş silahlarla donanmaya başlamış, böylece Saddam Hüseyin yönetiminde bölge devletleri için ciddi bir tehdit unsuru durumuna gelmişti.

---

[6] Harp Akademileri Komutanlığı, **a.g.e**.,s. 283- 284.

Ancak Irak bağımsızlığına kavuştuğu 1932 yılından beri zaman zaman Kuveyt'ten toprak talebinde bulunmuş ve özellikle petrol üretimi arttıkça Irak'ın Basra Körfezi'ne rahatça açılmasını sağlayacak limanlara kavuşması için sınır düzenlemeleri yapılması gereği üzerinde durmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Osmanlı Devleti'nin toprakları parçalanarak bölüşülürken İngiltere ve Fransa, kendi çizdikleri sınırlarla Arap ülkelerinin sürekli çekişmelerine zemin hazırlamışlardır. Sonraki yıllarda İngiltere, bölgeden tamamen çekilirken Irak ve Kuveyt'i ayrı devletler olarak belirlemişti.

Daha önceleri Kuveyt toprakları Irak'ın Basra ilinin kazası durumundaydı. Bu nedenle Irak, başından itibaren bir Kuveyt Devleti'nin varlığına karşı çıkmıştır. Körfez'den yararlanma olanakları az olan Irak, Türkiye ile Suriye üzerinden Akdeniz'e, Suudi Arabistan üzerinden de Kızıldeniz'e açılan petrol boru hatları yaptırarak petrolünü büyük ölçüde bu yollardan dış ülkelere ihraç etmek zorunda kalmıştır. Suriye ile arası açılınca da bu bölgeden geçen petrol boru hattını kullanamaz duruma gelmiştir. Irak bundan dolayı Kuveyt'ten bu iki adadan yararlanma hakkının kendisine verilmesini istiyordu. Kuveyt ise buna şiddetle karşıydı.

Kuveyt'e yapılan bu baskı gibi talepler hükümet tarafından reddedilince, Saddam acilen 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmiş ve 8 Ağustos 1990 tarihinde de Kuveyt topraklarını Irak'ın ilhak ettiğini duyurmuştur.

1.1.1.3. Büyük Ortadoğu Projesi- Stratejik Nedenler

Yüzde 60'ının Şii, yüzde 40'ının Sünni mezhebe sahip olduğu yaklaşık 23 milyon Müslüman'ın yaşadığı Irak'ın [7] yer aldığı Ortadoğu'nun en bariz özelliği, Afroavrasya dünya ana kıtasının kesişim alanını oluşturmasıdır. Bu bölge, kara havzası açısından Asya'nın batısını, Afrika'nın kuzeyini, Avrupa'nın doğu sınırlarını barındırmaktadır. Deniz havzaları açısından bakıldığından da, Akdeniz'in güneyi ve

---

[7] Don Belt, "Çağdaş Dünyada İslam", **National Geographic Türkiye**, İstanbul, Ocak 2002, s. 87.

doğusu, Karadeniz ve Hazar'ın güney kıyıları Ortadoğu'nun deniz sınırlarını meydana getirmektedir.

Ortadoğu kara jeopolitiği açısından Avrasya'nın kalbinde bulunan Heartland'ı merkez alan bir stratejinin Afroavrasya dünya ana kıtasına yönelecek açılımın kilit bölgesini oluşturmaktadır.[8]

Üç kıtanın düğüm noktası, ulaşım ağı merkezi, tek Tanrıya inanan üç büyük dinin anavatanı, dünya petrolünün yüzde 60'ını içinde barındıran bölge olan ve Türkiye'nin de ülkesi olduğu Ortadoğu, dünya süper güçleri tarafından kontrol edilen, kontrolün saf dışı kaldığı zamanlarda ise rakibin kontrolünün önlenmesi için gerekli her türlü tedbirin alındığı jeo-stratejik açıdan çok büyük önem arz etmektedir.

Bölge, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin arka bahçesi konumunda iken, ABD'ye 7 bin kilometre uzaklıktadır. Bu durum ABD için bir dezavantaj olmasına rağmen İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgenin jeopolitik konumunu belirleme ve tabi hudutların genişletilmesi ABD'nin stratejisi dahilinde olmuştur. [9]

Dünyada birinci dereceden dokuz stratejik geçiş yolundan beşi olan Süveyş Kanalı, Aden, Hürmüz, İstanbul ve Çanakkale Boğazları bu bölgenin içindedir.

Son yıllarda sorunlu bölge olarak kendini iyiden iyiye hissettiren Ortadoğu denilince akla petrol ve egemenlik gelmektedir. Tarih boyunca hakim bir görüş olan "Ortadoğu'ya egemen olan dünyaya hakim olur" görüşü, özellikle 1. Körfez Savaşı öncesinde kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır.

Bunun yanı sıra herkesin gözünün çevrildiği Ortadoğu'da, dünyanın en güçlü dördüncü ordusuna sahip ülkesi Irak, 2 milyon nüfusu ve toplam 25 bin askerden oluşan küçük ordulu Kuveyt'i işgal etmişti. Bu işgal, uluslar arası hukuka aykırıydı.

---

[8] Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küre Yayınları, 2001, s. 324.

[9] Mustafa Kayar, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Ekim 2003, s. 87.

Ayrıca Saddam Hüseyin'in bu işgal ve ilhakı Ortadoğu'daki paylaşım haritalarını-kısaca dengeyi- ABD ve Batılılar aleyhine bozuyordu.

Irak halkı ise ABD'lilere tarih boyunca öfke püskürüyordu. ABD'nin İsrail'e destek vermesi, Suudi Arabistan'daki yani İslamiyet'in kutsal topraklarındaki askeri varlığı ve Saddam Hüseyin'i esirgeyip dindaş Irak halkını sırtından vuran ekonomik ambargoları hala uygulaması bu öfkenin nedenlerinden başlıcalarıdır.

Edward Said'e göre, "Sovyet İmparatorluğu'nun gerilediği, dağıldığı bir dönemde beyaz ırka mensup olmayan küçük bir ülke olan Irak, Ortadoğu'da kendisini etki ve güç odağı, Amerikalılaşmaya karşı bir merkez olarak sunuyordu. Irak, Filistinliler için özerklik ve Arap milliyetçiliği gibi kavramlara sahip çıktığından Amerika'nın hür dünya liderliğini tehdit ediyordu. Saddam Hüseyin tarihi noktayı yanlış algılamıştı. Dünyanın ahlaki liderliği kapanın elinde kalamayacağı gibi, Batının rolleri Ortadoğu'ya transfer edilemezdi. Körfez Krizi gerileyen, biten bir düzeni sembolize ediyordu. Körfez Savaşı Anglo-Amerikan koalisyonunun son zorbalığıydı. Her ne kadar Körfez Savaşı, güçsüzün hak ve hukukunu korumak için yapılmış gösterilmeye çalışılsa da esas amacın bu olmadığı biliniyordu. Körfez Savaşı, ABD'nin Rambo alışkanlığından kaynaklanan kendisinden küçük gördüğü radikal diktatörlerin 'kıçına tekme atma' operasyonuydu." [10]

1.1.1.4. Irak'ın Etnik Yapısı

Irak'ta hep karışıklık hakimdi. Irak'ta halkın çoğunluğunu Şiiler mezhebindekiler oluşturmaktadır. Araplar arasında Şiiler çoğunluktadır. Türkmenlerin de hemen hemen yarısı Şii'dir. Kürtler ise tamamen Sünni'dir. Kısacası Irak'ta nüfusun yüzde 32.37'sini Sünniler oluştururken Şiilerin oranı yüzde 60.65'tir.

[10] Mustafa Mutlu, **Vietnam'dan Körfeze Savaşlarda Kamuoyu Oluşumu**, İstanbul, Okumuş Adam, Mart 2003, s. 298.

Ancak Şiiler yoğun olmasına rağmen hükümette temsilleri her zaman sınırlı kalmıştır. 1921 ile 1958 arasında kabine üyelerinin yüzde 24'ü Şiilerden oluşmuştur. Bu nedenle Irak tarihi boyunca pek çok defa Şii ayaklanmaları olmuştur. [11]

Ortadoğu Şiileri aslında tüm Ortadoğu'ya yayılmıştır. İran nüfusunun neredeyse tamamı Şii'dir. Ve Şiilerin yönetimde olduğu tek Ortadoğu ülkesi İran'dır. Yerleşim yerleri açısından da zengin petrol bölgelerinde yaşayan Şiilerin huzuru, özellikle 1968 sonrasında iktidara gelen Baas Partisi'nin sahip olduğu ideolojik yapı, dini liderlerin etkili olduğu Şii toplumunda rahatsızlıklara yol açmıştır.

Şii nüfusun ve özellikle de dini liderlerin İran ile olan iletişimi, Irak hükümetleri için ayrı bir endişe kaynağı olmuştur. 1979 İran Devrimi sonrasında iki ülke arasındaki gerginlikler daha da artmıştır. Bu çerçevede daha önce benzerleri görülen kitlesel sürgünlerin en büyüğü 1980 yılının yazında yaşanmış, 20 bin Şii Irak'tan kovulmuştur. [12]

Bununla birlikte son dönemde dikkatlerin yöneldiği ve sıcak anları beraberinde getiren Türkmen kimliği Irak Krizi bölümünde irdelenecektir.

Ortadoğu'da siyasal bunalımın olmasının önemli nedenlerinden biri kuşkusuz bunalımda olan Müslüman kimliğidir.

Batı zihniyetinin bilimsellik öğesini yanına alarak dünyayı arşınladığı günümüzde Müslüman kimliği dogma olarak anlaşılabilmektedir.

Batı entelektüel yapısı, dine karşı tamamıyla tarafsız görülebilir.Fakat kendi durumlarını ona göre halletme konusunda çeşitli dinler serbest bırakılırlar. Müslüman kimlik bunalımının merkezinde bu entelektüel yapıyla uzlaşma zorluğu, yani çoğunlukla Müslüman bilim adamlarının Avrupa'daki yeni entelektüel akımların farkında olma konusundaki başarısızlıklarına bağlı olan bir zorluk bulunmaktadır.[13]

---

[11] Kayar**, a.g.e.,** s. 95.
[12] Kayar, **a.g.e.,** s. 97.
[13] Abdullah Topçuoğlu- Yasin Aktay, **Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve Oryantalizm**, Ankara, Vadi Yayınları, 1999, s. 347.

Müslümanların içinde bulunduğu bu durum ve Müslüman olmayanların tutumu savaş rüzgarlarının daha hızlı esmesine neden olmuştur. Bugün bakıldığında 1990- 1991 yıllarından bir farkın görülmediği Irak Krizi ve sonrasında yaşanan gelişmelerden de anlaşılmaktadır.

1.2. Savaşın Kronolojisi

Irak Silahlı Kuvvetleri 2 Ağustos 1990 günü sabaha karşı 02.30'da Kuveyt'i işgale başladı.

Kuveyt'in işgal haberi Washington'da tuhaf bir etki yarattı. Dışişleri Bakanlığı'ndaki ve Pentagon'daki yüksek rütbeli görevliler şoka girmiş gibiydiler. Kuveyt City'de ise Veliaht Prens Şeyh Saad Abdullah el Sabah, Irak kuvvetlerinin sınırı aştığını haber alır almaz Amerikan Büyükelçiliği'ne telefon etmişti. Amerikalı diplomata "derhal yardım" çağrısı yapıyor, ama bu başvurusunun "kamuoyuna duyurulmaması ya da resmen yapılmış gibi değerlendirilmemesi" hususunda da ısrar ediyordu. O sırada Kuveyt City'de 2 Ağustos sabahının üç buçuğu ve Washington'da da 1 Ağustos akşamının yedi buçuğuydu.

Başvurusuna Beyaz Saray'dan hiçbir yanıt gelmedi. Otuz dakika sonra Washington saatiyle akşamın onunda ve Kuveyt City'de saatin dördünde Veliaht Prens, Birleşik Devletler Büyükelçiliği'ne telefon etti. 15 dakika sonra da yanlarında Emir ve Kraliyet ailesinin önde gelen kişileri olduğu halde 50 kilometre kadar uzaklıktaki Suudi Arabistan sınırına doğru otomobillerle kaçmak üzere Damsan Sarayı'nı terk etti. [14]

3 Ağustos günü- işgalden bir gün sonra- ABD, Körfez'e deniz gücü göndereceğini açıkladı. Aynı gün, BM, Irak'ın Kuveyt'i ilhakını kınayan 660 sayılı kararı kabul etti.6 Ağustos'ta da Irak'ı Kuveyt topraklarından çekilmeye zorlamak için ekonomik yaptırımlar getiren 661 sayılı yasa kabul edildi.

---

[14] Eric Laurent, **Çöl Fırtınası**, Çeviren Erden Akbulut- T. Ahmet Şensılay, İstanbul, E Yayınları, Kasım 1991, s. 25.

Güvenlik Konseyi, Irak'a ticaret ve silah ambargosu öngören 661 sayılı kararı 6 Ağustos 1990 tarihinde kabul etti. İnsani amaçlarla ilaç ve bazı besin maddeleri ambargo dışı kabul edildi. Kararın hemen ardından, Suudi Arabistan ve Türkiye, petrol boru hatlarını kapattılar.

BM Yasasının 661 sayılı kararın 8. Bölümü uyarınca,

- Irak'ın yürürlükteki 660 sayılı kararın 2. paragrafına uymadığını ve Kuveyt'in yasal hükümetinin yetkisini gasp ettiğini müşahade etmiştir.

- Buna bağlı olarak Irak'ın yürürlükteki paragraf 2'ye uymasını sağlamak ve Kuveyt'in yasal hükümetinin yetkisini iade etmek için aşağıdaki önlemleri almaya karar vermiştir.

- Bütün devletler;

- Bu kararın onay tarihiden itibaren Irak ve Kuveyt kaynaklı bütün ürünleri ve emtiayı ithal etmeyecektir.

- Irak ya da Kuveyt'ten gelen malların naklini ya da ihracatını topraklarında desteklemeyecekler ve kendi milliyetleri ya da bandıralı gemileri tarafından ya da bu karar tarihinden sonra Irak ya da Kuveyt'ten topraklarına yapılan ihracatı Irak ya da Kuveyt'e bu tür antlaşmalar için fon aktarımı da dahil olmak üzere desteklemeyeceklerdir.

- Irak ya da Kuveyt'teki kişiler için ilkyardım malzemeleri ve özel insani durumlarda yiyecek dışında kendi topraklarından çıksın çıkmasın silah, askeri malzemenin ve herhangi bir ürünün topraklarından ya da yabancı bandıralı araçlarla kendi vatandaşları tarafından satılması ya da bunlara destek sağlanmasından ve Irak ya da Kuveyt'ten yürütülen bir işi desteklemekten vatandaşlarının bu tür satış ve destek vermekten kaçınacaklardır.

- Bütün devletlerin Irak ya da Kuveyt'te ticari endüstriyel ya da kamuya ait bir tesisle ilgili görev almamasına ve Irak hükümeti ile ticari bağlantı, ekonomik ve

parasal yardım yapmamasına ve insani amaçlar için ya da acil tıbbi yardım ve yiyecek yardımı dışında Irak ve Kuveyt'ten kişi veya kişilerle fon ve kaynak aktarılmasına izin vermekten vatandaşlarının bu tür fonlar sağlamasına müsamaha göstermekten kaçınması gerektiğine karar vermiştir.

- Bütün devletleri BM'ye üye olmayanlar da dahil olmak üzere bu kararın tarihinden önceki antlaşmaları dikkate almayarak, bu kararın yaptırımlarına sıkı sıkıya uymaya çağırır.

- Güvenlik Konseyi'nin 28 sayılı kararına uygun olarak aşağıdaki görevleri üstlenecek ve konseye gözlemleri ile önerilerini iletecek konseyin bütün üyelerinden oluşan bir Güvenlik Konseyi Komisyonu oluşturulmasına karar vermiştir.

- Genel sekretere sunulacak bu kararın uygulanıp uygulanmadığını incelemek

- Bu kararla alınan yaptırımların nasıl uygulandığı konusunda bütün devletlerden daha fazla bilgi toplamak

- Bu kararın takibinde, komite tarafından istenilen bilgileri sağlamak da dahil olmak üzere, görevini tam yapabilmesi için bütün devletleri komite ile tam işbirliği yapmaya çağırır.

- Genel sekreterden komiteye gerekli bütün yardımı ve sekreteryadan bu amaç için gerekli düzenlemeleri yapmasını rica eder.

- 4'den 8'e kadarki maddeler hariç bu karardaki hiçbir şeyin Kuveyt'in yasal hükümetine yardım yapılmasını engellemediğine karar vermiştir ve bütün devletleri:

- Kuveyt yasal hükümetinin ve kuruluşlarının varlığını korumak için gerekli önlemleri almaya

- İşgal kuvvetleri tarafından kurulan hiçbir rejimi tanımamaya çağırır.

- Genel sekreterden bu kararın etkilerini, ilk raporun 30 gün içinde sunulması isteğiyle konseye aktarmasını rica eder.

- Irak'ın işgali açıkça sona erene kadar bu kararı gündemde tutmaya ve çabalarını sürdürmeye karar vermiştir. Görüldüğü üzere karar hukuki açıdan bağlayıcıdır. Konsey isteseydi bu iktisadi yaptırımları üye devletlere sade tavsiye edebilirdi. Böyle yapmamış, aksine Irak'a BM Yasası gereğince saldırgan saymış ve yasanın 41. Maddesine dayanarak uyulması zorunlu nitelikte iktisadi yaptırımlar tespit etmiştir. [15]

Irak, 8 Ağustos tarihinde Kuveyt'i ilhak ettiğini tüm dünya kamuoyuna duyurdu. 9 Ağustos'ta toplanan BM, Irak'ın Kuveyt'i ilhakını tanımadığını açıkladı. Ve Irak'a ekonomik ve askeri ambargo uygulanmasına karar verdi.

10 Ağustos 1990 tarihinde 12 Arap Lideri, Suudi Arabistan'ı korumak üzere bir Arap ortak gücü göndermeyi kabul etti. Bu tarihten 5 gün sonra ise Saddam Hüseyin, 8 yıl devam eden savaş boyunca elde ettiği toprakları İran'a terk edeceğini, elindeki savaş tutsaklarını bırakacağını bildirdi.

Cihat çağrısıyla yetinmeyen Saddam Hüseyin, Batılı devletler arasındaki ittifakı zayıflatmak için, 12 Ağustos 1990 günü bir deklarasyon yayınlayarak "şartlı diyalog" çağrısında bulundu. Saddam Hüseyin'in ileri sürdüğü şartlar şunlardı:

- Bölgedeki bütün işgaller sona erecek (Filistin'deki İsrail askerlerinin işgali kast ediliyor)

- Suudi Arabistan'daki yabancı güçler geri çekilecek ve yerine BM tarafından belirlenecek ve Arap ülkelerinin askerlerinden oluşacak bir güç yerleştirilecek

- Irak'a karşı uygulanan her türlü boykot ve abluka kaldırılacak [16]

Saddam, bu koşulların yerine getirilmesi durumunda Kuveyt'ten geri çekilebileceğini, getirilmemesi halinde ise mevcut tutumunu sürdüreceğini ifade etti.

---

15 Harp Akademileri Komutanlığı, **a.g.e.**, s. 80-81-82.
16 Ertan Efegil, **Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar Verme Modeli,** İstanbul, Gündoğan Yaınları, Ekim 2002, s. 55.

ABD, SSCB, diğer Batı ülkeleri ve Suudi Arabistan, Mısır Suriye, İran ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden oluşan Arap dünyası Irak yönetiminin bu koşullu geri çekilme deklarasyonuna sıcak bakmadılar ve reddettiler. Onlar, Saddam'ın Kuveyt'ten koşulsuz geri çekilmesinde hemfikirdiler.

16 Ağustos'ta Irak, Kuveyt'teki 4 bin İngiliz ve 2 bin 500 Amerikalının otellerde toplanmasını talep etti. Daha sonra bu insanları olası bir saldırıya karşı kalkan olarak kullanacağını belirtti. Bir gün sonra İran'a ait topraklardaki Irak birlikleri çekilmeye başladılar.

18 Ağustos tarihinde Kuveyt ve Irak'tan 100 bin kişi Ürdün'e sığındı. İngiliz savaş gemilerine ambargo uygulaması için güç kullanma yetkisi verildi. ABD savaş gemileri ilk kez Irak tankerlerine 'uyarı ateşi' açtılar.

Irak askerleri, 24 Ağustos'ta Kuveyt'te çalışmayı sürdürmekte direnen yabancı temsilcilikleri kuşattı. Bir gün sonra da Güvenlik Konseyi, ambargo uygulaması için gerektiğinde güç kullanılmasını kabul etti. 28 Ağustos 1990 günü Irak, Kuveyt'i 19. ili ilan etti. 9 Eylül günü petrolün varil fiyatı 40 dolara fırladı. 18 Eylül'de Irak, dünya fiyatlarının altında petrol satmayı önerdi.

1990 Kasımının 22. gününe gelindiğinde, ABD Başkanı George Herbert Walker Bush, bölgeye BM Sözleşmesi madde 51'e dayanarak 14 bin asker ile yeni uçaklar gönderilmesini istedi. Bundaki amaç, Irak askeri güçlerinin daha öteye ilerlemesini engellemek ve Irak yönetimini askeri açıdan dengede tutmaktı.

Böylelikle koalisyonun sağladığı 400 bin asker bölgede konuşlanmıştı. Bu askerlerin çoğu, Mekke ve Medine gibi İslam'ın kutsal şehirlerinin bulunduğu Suudi Arabistan'a yerleştirilmişti. Bu birliklerin Suudi Arabistan'a gelmesi, Afganistan'da Sovyet işgaline karşı savaşarak ün kazanmış olan Usame bin Ladin adlı zengin Suudi'yi öfkelendiriyordu. Amerika bir tehdidin üzerine gitmek için zırhlandıkça yeni tehditlerin doğmasına neden oluyordu. [17]

---

[17] Scott Ritter- William Rivers, **Irak'a Savaş: Bush Yönetiminin Bilmenizi İstemediği Gerçekler,** Çeviren Çiçek Öztek, İstanbul, Metis Yayınları, 2002.

Güvenlik Konseyi, 29 Kasım 1990 tarihinde Irak'ın 15 Ocak 1991'e kadar Kuveyt'i terk etmemesi halinde güç kullanılmasını öngören karar tasarısını 12 oyla kabul etti. Yemen ve Küba, tasarıya karşı oy kullandı. Çin ise çekimser kaldı.

Bir gün sonra, 30 Kasım tarihinde Irak, BM ültimatomunu reddetti. Başkan Bush, görüşmek üzere Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz'i Washington'a davet etti. 1 Aralık'ta Saddam, Bush'un görüşme önerisini görüşmeler kapsamına Ortadoğu ve Filistin sorununu katmak şartıyla kabul edeceğini açıkladı. 18 Aralık tarihine gelindiğinde Irak, kesin bir dille ABD ile gerçekleşmesi planlanan diyaloğu geri çevirdi.

Zaten varolan gerginliği artıran gelişme, Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz'in Başkan Bush ile görüşmemesi oldu. Irak Enformasyon Bakanı Latif Casim BBC televizyonuna verdiği demeçte bunu açıkladı.

Bu geri çevirmeden 10 gün sonra, 28 Aralık 1990'da ABD çıkarma birlikleri Körfez'e hareket etti. Bu hareketi aylar öncesinden bilen Saddam ise bir İspanyol televizyon kanalına verdiği demeçte; Körfez'de çıkacak bir savaşta ilk hedeflerinin Tel- Alil olacağı tehdidinde bulundu. İsrail Başbakanı İzak Şamir de bu açıklamaya "Saddam bize saldırırsa bunu pahalıya öder" yanıtında bulundu.

3 Ocak 1991 tarihinde Bush, Irak'ı İsviçre'de görüşmelere çağırdı. Aksi durumda savaşı kabullenmek zorunda kalacağını belirtti. Bir gün sonra da Başkan Bush, ABD Dışişleri Bakanı James Baker ve Irak Dışişleri Bakanı Tarık Aziz'in 7-9 Ocak tarihlerinde İsviçre'de bir araya gelmelerini önerdi.

İsviçre görüşmesini, Bağdat yönetimi 5 Ocak 1991'de onayladı. Washington yönetimi, Irak'ın bu onayını, "cesaret verici" olarak değerlendirdi. Bakan Tarık Aziz, Baker ile yapacağı görüşmede Irak'ın hakları ve bu hakları koruma konusundaki kararlılığı dile getireceğini vurguladı. Beyaz Saray Sözcüsü Marlin Fitzwater, bu görüşmenin son barış girişimi olduğunu söyledi.

Başkan Bush ise 6 Ocak tarihli açıklamasında; Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'ın Türkiye için de bir tehdit unsuru olduğunu, tüm Müslüman topraklarının savaş alanı olabileceğine dikkat çekti.

7 Ocak 1991'de ABD ve İngiltere, Kuveyt'i terk etmesi için Irak'a sunulan sürenin uzatılmayacağını bildirdiler.

BM, 9 Ocak'taki görüşmeden bir sonuç çıkmayacağı görüşünde birleşti. Nitekim öyle de oldu. İsviçre'nin Cenevre kentindeki görüşmeler sonuçsuz kaldı. Bakan Baker, Irak'ın Kuveyt'ten çekilmek için hiçbir esneklik göstermediğini açıkladı. Irak Dışişleri Bakanı Aziz ise eğer barış konuşulacaksa, bu tüm Ortadoğu'yu kapsayacak barış olması gerektiğini ABD'ye söylediğini açıkladı.

Bush, aynı gün, 9 Ocak'ta Kuveyt'i terk etmediği taktirde Irak'ı yerle bir edeceğini açıkladı. 3 gün sonra ABD Kongresi, Bush'a Irak'a güç kullanması için yetkiyi tanıdı. BM Genel Sekreteri De Cuellar, Saddam Hüseyin ile görüşmek üzere Bağdat'a gitti.

13 Ocak 1991 tarihi belki de savaş için tarihi bir dönüm noktasıydı. Saddam ile Bağdat'ta görüşen Genel Sekreter De Cuellar, Avrupa'ya döndü ve "Barış için hiçbir umut yok" dedi. Artık savaş sinyalleri çalmaya başladı.

Ve 17 Ocak 1991. Körfez Krizi, Türkiye saatiyle 07.00'da Körfez Savaşı'na dönüştü.

ABD, Irak'a havadan bombardımanıyla savaşı başlattı. Irak da İsrail ve Suudi Arabistan'a Scud füzeleri fırlattı. Ancak bu ABD'nin saldırısına göre çok etkisizdi. Hava Kuvvetleri, Iraklıların savaş uçaklarını sakladıkları takviyeli hangarlara saldırmaya başladı. Irak savaş uçakları İran'a kaçıyordu. Hava gücü, Irak birliklerini imha etti.[18] 42 gün boyunca Irak'a havadan bomba yağdırıldı, ateş açıldı; Irak kara ve hava birliklerine karşı günde 2 bin sorti gerçekleştirildi. Bu cezalandırıcı saldırıdan bir ay sonra Başkan Bush, Irak halkına Saddam Hüseyin'e karşı ayaklanma

---

[18] Tom Clancy- Chuck Horner, **Her Erkek Bir Kaplandır**, Çeviren Feride Kurtulmuş, İstanbul, Epsilon Yayınları, 1997, s. 9.

çağrısında bulundu. Bush, Saddam'ı açıkça Hitler'e benzetiyordu. Böyle bir halk ayaklanması gerçekleşmedi. [19]

23 Şubat 1991'de Irak'a karşı yaklaşık 100 saat süren kara saldırısı başladı. Kaçan Irak birlikleri, "Ölüm Karayolu"nda imha edildi. Hava saldırıları nedeniyle yorulan Irak kuvvetleri kısa süre sonra teslim oldu ve 3 gün içinde Irak, Kuveyt'ten geri çekileceğini açıkladı. 28 Şubat'ta Irak ve ABD arasında ateşkes ilan edildi. Böylece Körfez Savaşı sona erdi.

Savaş, tarihteki önceki savaşlar gibi hemen sona ermedi. 2 Mart 1991'de binlerce Iraklı asker, Amerikan 24. Mekanize Piyade Birliği tarafından yok edildi. Saddam Hüseyin ise yerini korumaya devam etti. Ona karşı yapılan ABD destekli isyanlar hep başarısız oldu. ABD, Saddam'ı Kuveyt'ten çıkarmak için bir savaşa girmişti ama savaş, Saddam'ın iktidarını daha da güçlendirmişti.

Körfez Savaşı'nın ardından Irak'a karşı uygulanan ekonomik yaptırımlar yürürlükte kaldı. Bir milyonu aşan Iraklı sivil vatandaş, bu yaptırımların ortaya çıkardığı kıtlık nedeniyle yaşamını yitirdi. BM Güvenlik Konseyi, Nisan 1991'de 687 sayılı kararı kabul ederek UNSCOM adındaki kitle imha silahları denetçi ekiplerini oluşturdu.

1.3. Savaşın Sonuçları

Körfez Savaşı sona ermişti ermesine ama bölgede tamiri bugün bile mümkün olmayan soğuk bir kriz dalgası bırakmıştı.

ABD'nin 1967'de Vietnam'dan sonra yaptığı en büyük savaş olan Körfez Savaşı ile Irak'ın Kuveyt'i işgali sona erdirilmişti. Ancak Irak, varolan askeri gücü ile ABD için hala Basra Körfezi ve Ortadoğu'da önemli bir tehdit unsuruydu.

Bush Yönetimi, Irak'ın askeri gücünün denetim altında tutulması kısacası ülkenin çerçevelenmesi amacıyla BM Güvenlik Konseyi ile işbirliği halinde yaptırımlar ve silah denetimleri sistemini uygulamaya koymuştu. Ekim 1998'e kadar

---

[19] Tom Clancy – Chuck Horner, **a.g.e.,** s.26.

sürmesi planlanan bu çerçeveleme stratejisi, Irak'ta Saddam'ın devrilmesi sonucunda bir rejim değişikliğini öngörüyordu.

Ulusal Güvenlik Danışman Yardımcısı Robert Gates, 7 Mayıs 1991'de yaptığı açıklamada, "Saddam'ın güvenilmez ve iflah edilemez bir vaka" olduğunu, liderliğinin uluslar arası toplum tarafından hiçbir şekilde kabul edilemeyeceğini ve bu nedenle iktidarda kaldıkça bedelini Irak halkının ödeyeceğini, yaptırımların Saddam'ın iktidardan düşeceği ve Irak'ta yeni bir hükümetin işbaşına geleceği ana kadar süreceğini söylüyordu. Ancak Bush yönetimi, sadece yaptırımlara güvenmiyordu. Dönemin Başkanı Bush, Mayıs ayının sonunda imzaladığı Başkanlık direktifiyle, CİA'ya "Saddam Hüseyin'in iktidardan düşürülmesi amacıyla gerekli koşulları hazırlamak için örtülü faaliyetlerde bulunma" talimatı verdi. Yönetim, 5 ay zarfında bu operasyonlar için tahsis ettiği kaynağı 15 milyon dolardan, 40 milyon dolara çıkarttı. CIA, Saddam Hüseyin'in devrilmesi için istediğini yapmaya yetkili kılınmıştı. CIA'nın Saddam'a alternatif olarak bulduğu isim ise, İngiltere'de yaşayan Irak asıllı Ahmet Çelebi'ydi.[20]

ABD'nin tüm baskılarına ve 1991- 1992 yılları arasında yoğunlaşan darbe girişimlerine rağmen yıllarca ayakta ve iktidarda kalmaya hazırdı. Bununla da kalmadı, Şiilere de baskı uygulamaya başladı. Saddam'ın güneydeki Şiilere karşı olan baskıları, ABD, Fransa ve İngiltere'yi 32. paralelin güneyini de uçuşa yasak bölge ilan etmesine neden oldu.

Öte yandan Körfez Savaşı, Vietnam Savaşı'ndan sonra ABD silahlı kuvvetlerinin profesyonel düzenli orduya geçişinin de denendiği ilk sıcak savaş olmuştur.

ABD, Körfez Savaşı'nda bir buçuk ayda 40 bin 416 ton bomba kullanmıştır. Ayrıca 29 bin 393 sorti yapmış, 14 de uçak kaybetmiştir. Buna paralel olarak 50 bin ila 100 bin arasında Irak askeri hayatını kaybetmiş, 175 bini de esir verilmişti. Savaş

---

20 Özkan, **a.g.e.,** s. 63.

öncesinde dünyada 4. savaş makinesi olarak tanımlanan Irak Silahlı Kuvvetleri'nin tamamına yakını ortadan kaldırılmıştı.

Rakamları daha da fazlalaştırırsak; 4 bin 200 tankın 4 bini, 2 bin 700 personel taşıyıcının 2 bini ve 3 bin 100 ağır silahın üçte ikisi, bunların dışında 2 bin topu, 4 bin savaş aracı, en az 100 Scud füzesi tahrip edilmiş ve savaş öncesinde 800 dolayında olan uçağından elinde 200 tane kalmıştı. [21]

Körfez Savaşı sonunda Kongre'de yapılan görüşmelerde, savaşın 100 saatte nasıl kazanıldığı sorusuna General Schwarzkopf, "Savaş 100 saatte değil, 15 yılda kazanılmıştır" derken, 1975'den sonra ABD ordusunun savaşa hazırlanmasını kastediyordu. [22] Sonuçta ABD, BM Sözleşmesi'nin 51. maddesine dayanarak "Nefsi Müdafaa İçin Önceden Vurma Hakkı" diye bir şeyi kullanarak Irak'a müdahale etmişti. Ancak Irak'ın ABD'ye saldıracağını kim, nasıl bilebilirdi ki? Kuşkusuz bu bir öngörüden ibaretti.

Tarık Ali'ye göre; ABD, bütün bir ülkenin sivil altyapısını yerle bir etti. Su şebekesi, elektrik hatları ve kanalizasyon sistemine kasıtlı olarak zarar verip ülkeyi felce uğrattı. En azından 100 bin askeri (Suudi Arabistan'ın arzusu doğrultusunda 'Elit Cumhuriyet Muhafızları'nı dikkatle koruyarak) ve kaç kişi olduğu bilinemeyen fakat aynı boyutlara ulaştığı tahmin edilen sivil insanları öldürdü. BM ve Uluslar arası Kızıl Haç Raporları'nda tüyler ürpertici bir dille ortaya konduğu gibi, açlık ve salgın hastalıklar şekline bürünerek gelen Mahşer'in Atlıları'nın yolunu açtılar. [23]

Bununla birlikte, BM Güvenlik Konseyi'nin 3 Nisan 1991'de kabul ettiği 687 sayılı kararı ile belirlenen ateşkes koşulları uyarınca Irak'a uygulanan ekonomik yaptırımlar devam edecek ve Irak'ın sahip olduğu nükleer, kimyasal ve biyolojik kitle imha silahları tamamen ortadan kaldırılacaktı.

---

21 Arı, **a.g.e.,** s. 439.
22 Cihangir Dumanlı, "ABD Vietnam'daki Hatalarını Tekrarlıyor", **Cumhuriyet Strateji**, 24.01.2005, Sayı: 30, s. 13.
23 Tarık Ali- Osman Alınhay**, Bush Bağdat'ta: Irak'ın Yeniden Sömürgeleştirilmesi**, İstanbul, Agora Yayınları, 2003, s. 272.

Irak'ın bundan sonra bu tür silahları geliştirip geliştirmediği BM Özel Komisyonu (United Nations Special Commission: UNSCOM) ve Uluslar arası Atom Enerjisi Ajansı (International Atomic Energy Agency: IAEA) tarafından sürekli denetlenecek ve bu tür silahlara rastlanırsa imha edilecekti.

Öte yandan Avrupa Topluluğu (AT), Körfez Krizi'nden zarar gören ülkelere acilen mali yardım sözünde durmuş ancak bu yardımları tam anlamıyla gerçekleştirememiştir.

AT, 3 şekilde yardım üzerinde durmuştur:

- AT'nin ortak üyelik ilişkileri içinde ilgili devletlere zaten yapmayı planladığı mali destek yardımlarına işlerlik kazandırılması: Topluluk, 1980 yılında askıya aldığı, Türkiye'ye karşı işleyecek 4. Mali Protokolü serbest bırakmak suretiyle başlayan kriz döneminde Türkiye'nin sıkıntıda bulunan ekonomisine bir bakıma acil destek olacak bir katkıda bulunmayı istemiştir. Ama Körfez Krizi'ni ve kendisinin de dahil bulunduğu topluluk çıkarlarını dikkate almayan AT üyesi Yunanistan, sırf Türkiye'ye karşı olmak için buna engel olmuş, diğer 11 üye devlet Yunanistan'ın bu davranışına karşı bir şey yapamamıştır.

- Körfez Krizi'nden 1. derecede zarar gören Türkiye, Mısır ve Ürdün'e mali yardım: Topluluk, ABD'nin önerilerini de dikkate alarak Körfez Krizi'nden 1. derecede zarar gören Türkiye, Ürdün ve Mısır'a, petrol zengini Arap ülkeleri, Japonya yanında 2 milyar dolarlık bir yardımla katkıda bulunmaya ilke olarak erken karar verebilmiş, ama bunu uygulamaya geçirmede, üye devletlerin farklı yapıları, imkanları ve çıkarları bakımından o derece süratli olamamıştır. Sonuç olarak, AT 500 milyon ECU tutarında yardımı AT bütçesinden yapmayı, geri kalan 1 milyar ECU tutarında yardımın da, 1991 yılında üye devletlerce ikili temaslarla ayrı yapılmasını uygun görmüştür.

- Körfez Krizi'nden zarar gören diğer ülkelere yardım: AT, Körfez Krizi'nden 2. derecede zarar gören ülkelere, sanayileşmiş ülkeler ve uluslar arası mali fonksiyonu olan kuruluşlarla koordineli olarak, bu konuda kendisine düşecek

mükellefiyeti üstleneceğini belirtmiş, buna hazır olduğunu açıklamış ve çok taraflı temaslara girişmiştir. Bu yardımın daha da geç gerçekleşeceği ortadadır.[24]

1.3.1. Savaşın Türkiye'ye Etkileri

Körfez Savaşı'nın sona ermesiyle, bölgeyle ilişkili olan birçok ülke rahat bir nefes alırken, Türkiye'nin problemleri daha da derinleşmiştir. Gelişmeler göstermiştir ki, Türkiye'nin asıl önemli sorunları aslında savaşın sona ermesiyle başlamıştır.

Türkiye'nin Körfez Savaşı'ndaki tek problemi, stratejik müttefiki ABD ve uluslar arası kamuoyu yanında yer alırken aynı zamanda sınır komşusu Irak'ın kalıcı düşmanlığını kazanmamaktı. Türkiye'nin ekonomik zararı da savaş süresince toplum 20 milyar dolardı. Oysa savaştan günümüze ekonomik zarar 100 milyar dolara ulaşmış, bölgede otorite boşluğundan yararlanarak güç kazanan PKK ile mücadeleye harcanan kaynak 200 milyar dolara yaklaşmıştır. Türkiye'nin sınırlarının güneyindeki Kürt vatandaşlara örnek oluşturabilecek bir Federe Kürt Devleti tehdidi belirmiştir.

Bunlara ek olarak, Irak ile ilişkiler hiç de iç açıcı bir durumda değildi. Türkiye, Kuzey Irak'taki gelişmelerden rahatsızdır. Bir taraftan da Kuzey Irak'ta kendi kontrolü dışında herhangi bir Kürt oluşumunun gelişmesinden daha da rahatsızdır.

Türkiye'de yaşayan milyonlarca Kürt'ün böyle bir gelişmeden etkilenebileceğini düşünmektedir. K. Irak politikasını da bu endişe üzerine inşa etmiş bulunmaktadır. Bunun nedeni, bölgede önceden hesap edilemeyen gelişmeler statükoları ezip geçebildiği gerçeği sıkça görülmektedir. İşte bu yaklaşım nedeniyle Türkiye ısrarla Irak'ın toprak bütünlüğünü savunuyor, dolayısıyla Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmaktadır. Dolayısıyla Saddam Hüseyin'i destekliyordu.

---

[24] Harp Akademileri Komutanlığı, **a.g.e.**, s. 114- 115.

Kuşkusuz tüm gelişmeler başta ABD olmak üzere bölgede çıkarı olan güçlerin yaklaşımlarıyla da yakından ilgilidir. ABD, bir yandan Kürt'lerin MIY (Merkezi Irak Yönetimi) ezilmesini engellemeye çalışırken bir yandan da zaten çok karışık olan Ortadoğu coğrafyasında siyaset sahnesine yeni aktörlerin çıkmasını istememektedir. En azından öncelikle İsrail, Arap barışını hedeflemektedir.

ABD, Körfez Savaşı'ndan sonra Saddam rejimini deviremediği gibi Saddam rejiminin daha da sağlamlaşmasına da engel olamamıştır. K. Iraklı Kürt gruplar INC (Irak Ulusal Kongresi)'nin kendi silahlı gücü olmadan Saddam rejimini deviremeyeceğini bildiğinden Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesine karşılık azami çıkar sağlama peşine düşmüşlerdir.

Ekonomik boyuta biraz daha eğilirsek, Körfez Savaşı'nın yaşandığı dönemde turizm sektörü büyük yara almıştır. Türkiye ithalatının büyük bir bölümünü oluşturan petrol, Irak yerine başka satıcılardan ve krizin de etkisiyle yüksek fiyatlardan ithal edilmiştir. Kerkük Boru Hattı'nın kapatılması, kapanan gümrük kapıları Türk ekonomisine ağır darbeler vurmuş ancak ABD, İsrail ve Mısır gibi devletlerin kendine olan borcunu silerken Türkiye'ye sınırlı silah yardımlarında bulunmuştur.

Dönemin Doğru Yol Partisi (DYP) Genel Başkanı Süleyman Demirel, Körfez Savaşı sonrasında yaptığı açıklamada; Türkiye'nin savaşa iki nedenle girdiğini şöyle açıklamıştır:

Türkiye, bu savaşa girerken iki şekilde girdi. Bunlardan biri potansiyel tehlike, diğeri de karlılıktır. Bu yanlıştı. Potansiyel tehlike ve karlılık uluslar arası hukukun içerisinde mevcut değildir. Türkiye'nin savaşta bir yararı yoktur. [25]

Dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal ise savaşa Irak'ın Türkiye üzerinde potansiyel tehlike oluşturabileceğini düşünerek girmiştir.

Cumhurbaşkanı Özal, Irak'ın Türkiye'ye saldırması ya da İran veya Suriye'nin Irak'a girmesi durumunda Türkiye'nin de Irak'a gireceğini belirtmiştir.

---

[25] Süleyman Demirel, **Körfez Krizi ve Türkiye**, Ankara, DYP Yayınları, 1991, s. 11.

Özal, böyle bir durumun ortaya çıkması halinde Irak'ın toprak bütünlüğünün bozularak Türkiye'nin sınırları yakınında bir Kürt devletinin kurulmasından endişe etmiştir. Bu endişesini, ABD Başkanı Bush'a ileterek desteğini almıştır.[26]

Sonuç olarak, Türkiye Körfez Savaşı sonrasında tasvip ettiği veya etmediği 3 süreçten geçmiştir. Bunlar, Dublin, Washington ve Ankara süreçleridir.

- Dublin Süreci: Bölgede gün geçtikçe artan istikrarsızlığı ortadan kaldırmak isteyen ABD, KYB (Kürdistan Yurtseverler Birliği) ve KDP (Kürdistan Demokrat Partisi) arasındaki çatışmaları durdurmak için 10 Ağustos 1995'de İrlanda'nın başkenti Dublin yakınlarındaki Drogheda kentinde bir toplantı düzenledi. Toplantıya, ABD adına Robert Deutsch, KYP adına 4 polibüro üyesi, KDP adına Sami Abdurrahman, Irak Ulusal Kongresi Sekreteri Ahmet Çelebi katıldı. "Gözlemci ülke" statüsünde Dublin'de hazır bulunan Türkiye, bu toplantıdan çok rahatsız oldu. Zirve, 12 Ağustos'ta sona erdi. Toplantıda ağırlıklı olarak KDP ve KYP arasındaki temel sorunu oluşturan, Habur Gümrüğünün gelirlerinin paylaşılması ve Erbil'in durumu görüşüldü. Erbil kentinin silahtan arındırılması, Irak Ulusal Kongresi'nin gözetiminde tarafsız bir komisyonun oluşturulması gibi anlaşma hususları belirlenmiştir. Dublin Zirvesi'nin ardından, bölgenin K. Irak'a komşu olan 3 ülkesi Türkiye, İran ve Suriye Dışişleri Bakanları 8 Eylül 1995'de Tahran'da bir araya geldi. Her 3 ülke de K. Irak'ta bir Kürt devleti kurulma endişesini dile getirerek Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğinde anlaştılar. Dublin Zirvesi ile ABD'nin bölgede etkinlik kazanmasından endişe duyan İran ve Suriye harekete geçti. Her 2 ülke de PKK'yı kullandı. Görüşmelerden rahatsız olan PKK da "K. Irak'ta barışın sağlanması için Türkiye'ye yaklaşanlara karşı çok sert karşılık veririz" şeklinde bir açıklama yaptı.[27]

- Ankara Süreci: Dublin Süreci'nin başarısızlığının ardından, İran'ın yaptığı hamlelerden sonra atak sırası Türkiye'ye gelmişti. 30- 31 Ekim 1996'da Türkiye'nin ilk yıllarına damgasını vurmuş olan tarihi Ankara Palas'ta Türkiye, ABD, İngiltere,

---

26 Hulki Cevizoğlu, **Amerika'nın Körfez Savaşı,** Ankara, Ceviz Kabuğu Yayınları, 2003, s. 189.
27 Ümit Özdağ, **Türkiye, Irak ve PKK, Ankara**, ASAM Yayınları, 1999, s. 138

KDP, KYB ve İTC temsilcileri bir araya geldiler. Toplantıda, ateşkesin yanı sıra Türkmenlerinde eşit olarak katılacağı geçici nitelikteki bir yerel yönetimle bölgedeki otorite boşluğunun doldurulması, her 2 partinin kontrollerindeki bölgelerde PKK faaliyetlerine izin verilmemesi, İran'ın bölgeye yeni müdahalelerine olanak tanınmaması, istikrar ve barışın sağlanmasıyla BM'nin 986 sayılı kararını yeniden devreye sokulması konuları ele alındı. Bu antlaşma ile Irak'ta yeni bir dönem başlıyordu. Türkmenler, bu yeni dönemde hedeflenen barış ve istikrarın sigortası haline geliyordu. ABD ise bu toplantılarda KDP ve KYB'ye baskı yaparak Türkiye'nin güvenlik endişelerini gidermek için her 2 partiden de PKK'ya karşı mücadele sözü almıştır.

- Washington Süreci: Barzani ile Talabani arasında Washington'da 17 Eylül 1998 tarihinde bir "Mutabakat Zaptı" imzalandı. Talabani, bu mutabakatı, Sevr'den sonraki en iyi antlaşma olarak tanımlamıştır. ABD yönetiminin nezaretinde yürütülen görüşmenin sonunda imzalanan antlaşma metni, ilk olarak 2 Ekim 1998'de, yani imza tarihinden yaklaşık 2 hafta sonra Türk basınında yer aldı. Türk Dışişleri Bakanlığı, Washington'a davet edilmemenin rahatsızlığını yaşarken antlaşmada yer alan Irak'ın federatif modelde yeniden yapılanması ifadesi ile 2. kez olumsuz bir durumla karşılaşıldı. Washington mutabakatı, Dublin ve Ankara Süreçleri'ni tamamen dışlar nitelikteydi. Aslında ABD'ye giderken Ankara'ya uğrayan ve üst düzey yöneticiler tarafından kabul edilen Barzani, ABD'nin Irak'ın toprak bütünlüğü dışında bir hareket tarzı dikte ettirebileceği konusunda Türkiye'yi uyarmıştır.

1.4. Birinci Körfez Savaşı'nda Medya

Körfez Savaşı, yeni dünyada yeni medyanın kendini denediği ilk zemin oldu. Tüm dünya, savaşı ekranlarda aynı anda yaşadı. Ağustos 1990'dan Şubat 1991'e kadar dünya, Körfez'deki sıcak ve kanlı gelişmeleri "canlı yayınlarla ve bağlantılarla" ilgiyle ve mutsuzlukla izledi.

Körfez Savaşı'nın başından itibaren izleyiciler, kanalların sunduğu çatışma görüntülerini görünce memnuniyetsizlik duydular. Bunun nedeni bir takım sembollerle bu büyük savaşın anlatılıyor olmasıydı.

Ancak maketler, arşiv belgeleri, askeri uzmanların anlattıklarının dışında medyanın sıkça vurguladığı 5 nesne, Körfez Savaşı'nın adeta miti olmuştur. Bunlar, Gaz maskesi, Kaçak, Patriot, Bol cepli yelek ve CNN Televizyonu'dur.

Savaşta gaz maskesi takılmasının nedeni, tek partili ve ABD tarafından "diktatör" olarak tanımlanan Irak rejiminin tehditleri olmasını somut olarak yansıtmaktaydı.

Gaz maskesi, sanki korkunun derinliklerinden sıçramışçasına onu takana, büyük patlak gözlü ve süzgeç ağızlı tedirgin edici bir böcek, bir zarkanatlı suratı veriyor. Özellikle de görünmez ve kokusuz bir ölüme dair arkaik saplantıyı, zehirli kefeniyle insanları ve silahları sarıp aynı ürkünç yüze sahip bir kitle içerisinde eritecek ölümcül bir sisi anlatmaktadır.[28]

Körfez Savaşı sırasında medyada sıkça yer alan diğer bir nesne de "Kaçak" adıyla bilinen F117 A Stealth Amerikan bombalama uçağı. İlk kez 1989 Aralık ayında Panama'nın işgali sırasında kullanılan ancak görülmeyen bu uçak, her şeyin sahici olduğu Körfez Savaşı'nda gözler önüne çıktı.

Şekli üçgen ve köşeli olan bu uçak, çeşitli aerodinamik testlerden geçerek havaya en düşük direnci gösteren biçimleri almış olan uçan diğer araçların aksine hızdan çok görünmezliği aramaktadır. Yer saptama noktası, yankısının sıfır olduğu radarlarıdır. Görünümü ve özellikleriyle sanki bir Hollywood yapımı filmden- özellikle de Batman- çıktığı izlenimi veren "Kaçak", savaşın 100 gün süren bir ekran serüveni olma hissini izleyiciye hissettirmeye çalışmıştır.

Körfez Savaşı'nda izleyicilerin aklında kalan üçüncü nesne-gerçekten de TRT spikerinin de heyecanla her defasında tekrarladığı- Patriot adındaki yeni teknolojili füze karşıtı füzedir. Çoğu hedefini tutturamayan ancak işlevi ve hızıyla savaşta bir mit durumuna gelmiş olan Patriotlar, kaba ve ifadesiz yapısıyla bu görkemli ve

[28] İgnacio Ramonet, "Üç Medya Miti Gaz Maskesi, 'Kaçak', Patriot", Çeviren Uraz Aydın, **Marmara İletişim Dergisi**, İstanbul, Ocak 2001, Sayı 11, s. 278.

ilklere imza atan savaşta anti-modernite terimiyle sanki bağdaşmıştır. İlkel olan savaşın ilkel aracı olarak da nitelendirilebilir.

Körfez Savaşı, savaş muhabirliği mesleğine- 2. Körfez Savaşı'na kadar bir yaşam biçimiydi- yeni bir boyut getirmişti. Artık sıcak cephede, savaş alanında savaşan askerlerin dışında tüm gün süren haber bültenlerine taze haber getirmek isteyen muhabirler de vardı. Kameraları Stinger füzelerini anımsatan muhabirler, aynı savaşan askerler gibi bol cepli yelekler giymektedirler. Medya, böylece bomba ve şok etkili haberleriyle savaşın bir tarafı olmayı da üstlenmişti. Hatta bu medyatik askeri yelekler daha sonra o kadar yaygınlaştı ki "gazeteci yeleği" adını alarak muhabirlerin temel aksesuarı durumuna gelmiştir.

Ve işadamı Ted Turner'in kurucusu olduğu CNN Televizyonu. Savaşın medyadaki kazananı kuşkusuz CNN'di. Canlı bağlantıları ve özel olarak Körfez'e gönderdiği deneyimli muhabir ve kameramanlarıyla rakip tanımamış, ayrıca sonraki kriz ve savaşlarda rakiplerinin ortaya çıkmasına neden olmuştu.

Kitle Kültürünün önemli temsilcilerinden olan ve mit haline gelen CNN, Körfez Savaşı'nda izleyiciyi her an mesaj bombardımanına uğratmıştır. CNN'i de kapsayan medya endüstrisinde, okunması, izlenmesi, dinlenmesi kolay mesajları çözümlemek için düşünce mekanizması devreye sokulmamakta ve masal dünyasının yumuşaklığı her zaman gerçeğin sert rüzgarına tercih edilmektedir. [29]

CNN, çok hızla hareket ediyordu. Kanal, Ürdün'ün başkenti Amman'da- Ürdün Irak ile savaş sırasında iyi ilişkiler içinde olan komşusuydu- Philadelphia Otel'inde birkaç suit kiralayıp yayın teçhizatı ile en son teknoloji ürünü yanıp sönen ve bibip sesleri çıkartan büyük bir banko yerleştirerek bir ön üs kurmuştu. Pek çok teknisyen ve haber görevlisi işlerini yapıyor, CNN'in Atlanta'daki yönetim merkezine düzenli haber geçiyordu.

CNN, herhangi bir zamanda, dünyanın herhangi bir yerinin aranması için uydu telefonunun 52 bin dolarlık tek çantalı modelini, parçalar halinde gümrükten

---

[29] Özgür Gönenç, "Medya ve Terör", **İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi**, İstanbul, 2002, s. 280.

geçirerek Bağdat'a soktu. Ancak CNN, bu pahalı aleti kaybetme rizikosunu çoktan göze almıştı.

CNN, kesenin ağzını açarak savaşı mümkün olduğu kadar yoğun bir şekilde izlemek istiyordu. CNN'in Bağdat'taki rakipleri, diğer üç Amerikan TV kanalı ABC, CBS ve NBC ile İngiliz, Fransız, İtalyan, Alman ve Japon haber kuruluşlarıydı. Ayrıca CNN'in yaptığı haberlerin Iraklıların lehinde küçük de olsa bir sempati uyandırması durumunda ABD'deki propagandacıların bundan memnun olmayacaklardı. [30]

16 Ocak 1991 akşamı Bağdat'ın bombalanmasını "Washington Anıtı'nın 4 Temmuz kutlamalarını andırıyor. Hey…bir şeyler duyuyoruz, korkunç bir patlama oldu. Sanki cehennemin ortasındayız" sözleriyle el-Raşid otelinden dünyaya duyuran CNN muhabirleri John Hollyman, Bernard Shaw ve Peter Arnett tüm dünyanın ilgisini çekti.

CNN' in ne kadar sıkı çalıştığı, Bağdat'ın bombalandığı günlerde sadece deneyimli muhabiri Peter Arnett'e röportaj veren Saddam Hüseyin'den belliydi. Saddam, bu röportajın ardından ortadan kaybolmuştu.

Savaş sırasında ABD'de 3 bin kişinin katıldığı bir bilimsel araştırmada CNN'in en çok tercih edilen haber kuruluşu olduğu anlaşıldı. Kablolu televizyonlardan yararlananların yüzde 80'i CNN'i izlemekteydi.

Yani CNN, Körfez Savaşı'nda Bağdat'ta adeta "tek kale" oynadı. Vietnam'dan ders alan Amerikan yönetimi bu defa savaş alanına medyayı yaklaştırmamaya kararlıydı. Nitekim "Çöl Fırtınası" harekatı boyunca İngiltere ve Fransa dahil, koalisyon güçlerince gazetecilere "ambargo" uygulandı. Ancak kara savaşını bitiminde ne zamanki Irak orduları Kuveyt'te bozguna uğradı, "cephe" görüntülerinin ekrana gelmesine izin verildi. [31]

---

[30] Peter Arnett, **Savaş Alanından Canlı Yayın**, Çeviren Muhittin Karkın, Ceren Balel, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999, s. 449- 455.

[31] Derya Sazak, **11 Eylül Gölgesinde Saddam: Kuveyt İşgalinden, Usame bin Ladin Saldırısına Körfez Savaşı Dosyası,** İstanbul, Doğan Kitap Yayıncılık, 2003, s. 160.

Körfez Savaşı başladığında CNN'in izleyicileri 6 kat arttı. Bunun sonucunda CNN'in reklam tarifesi de hızla yükseldi. Savaştan önce 3 bin 500 dolar olan 30 saniyelik reklam tarifesi 20 bin dolara çıktı. CNN'in reklam tarifesi 6 katına çıkarken rakipleri ABC, CBS ve NBC'nin reklam gelirleri düşmüştü. [32]

Savaş medyası maalesef tek taraflı olarak ele alınmıştır: CNN. Çünkü Saddam başta olmak üzere diğer Arap ülkeleri de savaşı, mecburen bu kanaldan izlemişti. Merkezi Riyad'da bulunan ARAPSAT Uydusu, Suudi Arabistan'ın savaşta Irak karşıtı olmasından dolayı Irak'ı uydudan çıkarmıştı.

Körfez Savaşı'nda kan olmasa da- video oyunları gibi yansıtılmıştı- anında bombalama görüntülerinin ekranlara taşınması, haberde şiddet olgusunun ortaya çıkmasına da neden olmuştur.

Bir televizyon habercisi olan Henry Mendoza, haberde şiddet adına şiddet kullanımına karşı çıkmıştır ve şöyle söylemiştir:

"Her an, her yerden CANLI yayın yapma yeteneğimiz bizi, belli bir durumun ortaya çıkardığı koşulları yorumlamaya çabalayarak geçireceğimiz zamanda mahrum ediyor. Bu, şiddet içeren olayları ya da çatışmaları gündeme getirirken sık sık başımıza geliyor. Bu yüzden içerik açıklamaya ihtiyaç gösteriyor. Ayrıca merakı gıdıklama ile halkın gerçekten görmesi GEREKEN şey arasında da bir ayrım yapmamız gerekiyor" [33]

İlk Körfez Savaşı'ndaki medya, günümüze gelene kadar hep ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Savaşı medyanın kurgubilimsel bir dille anlattığı ve ekran karşısındakilere düşünmeden bihaber "bunu gör" biçiminde ültimatomun verildiği dillendiriliyordu.

---

32 Mutlu, **a.g.e.**, s. 347.

33 Fidan Koraltan, **Terör Kavramı ve Etik Açısından Basına Yansıması (Milliyet, Cumhuriyet, Zaman Gazeteleri)**, İ.Ü. Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002, s. 32.

Bu eleştirilerden biri, Murat Belge'ye ait:

"Körfez Savaşı'nda ölen az sayıda Batılıdan söz ediliyordu. Dolayısıyla öldürülen sivillerin (veya askerlerin) sayısı konusunda bir fikrimiz yoktu ve insan kaybı bu kadar az olduğu için ferahlık hissediyorduk. Belki de Irak cephesindeki ölüler ilginç bir şey bile değildi, haber oluşturmuyordu. Bir pilot, bir TV röportajında, bombalanan Iraklıları, gece ışık açılınca şu bu yönde kaçışan hamamböceklerine benzetti. Korkutucu bir mecazdı bu, çünkü bütün harekatın gerisinde yatan ideolojiyi gerçekten de yansıtıyordu." [34]

İlk Körfez Savaşı'nda medya ve medyayı oluşturan bir çekirdek olan gazetecilik, ana hatlarıyla incelendi. Özellikle 2. Körfez Savaşı ile adı sıkça duyulan iliştirilmiş gazetecilik olgusunun bu savaşta filizlenmeye başladığını ise söylemek yanlış olmaz.

Çünkü kimilerine göre, Irak yönetimi ile CNN'in sahibi Ted Turner arasında özel bir pazarlık yapılmıştı. Bu pazarlığa göre, CNN Irak'a taviz veriyor, Irak'ın işine gelecek haberleri veriyordu. Bir kısım ise Irak ile ABD arasında bir anlaşma olduğunu öne sürüyordu. Ancak tüm bu teoriler, biraz uç noktaydı.

CNN'in ABD odaklı olduğu ekranlardan bariz biçimde görünmüştür. İliştirilen gazeteciler de kuşkusuz ABD ve diğer Batılı ülkeler adına bölgeye gitmişlerdir.

---

[34] Murat Belge, "Soğuk Savaş Sonrası Çatışmalar", **Cogito**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 3, Kış 1995, s. 46.

İKİNCİ BÖLÜM

2. IRAK SAVAŞI

Birinci Körfez Savaşı'nın ardından ABD, süper güçlüğünü kanıtlamış olmanın gururuyla ekonomisinden film endüstrisine kadar çoğu alanda yeni yapılandırmaya gidiyordu. Ancak temel bir unsuru güçlendirmeyi es geçmişti: Ülke güvenliği. İşte 11 Eylül 2001 tarihi, bu sağlamlaştırılmasına gerek duyulmayan olgunun ABD tarafından hatırlanmasına yol açtı.

1997'de yayınladığı "Uluslar arası Terörizmin Yeni Yüzü" adlı makalesinde yer alan 'Teröristler, herhangi bir laboratuardan sağlanabilecek kobalt 60 ya da iyodin 131 gibi kimyasal maddeleri kamyonlara yerleştirip Dünya Ticaret Merkezi'ne saldırırlarsa New York'un en önemli finans merkezi, nesiller boyu yaşanmaz hale gelebilir" cümlesiyle bir anda "11 Eylül'ü bilen terör uzmanı kadın akademisyen" sıfatını alan Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan, 11 Eylül Olaylarından sonraki süreci şöyle değerlendirdi:

"Terör saldırısının etkisi, aslında can kaybıyla sınırlı kaldı. Ama teröre karşı verilen tepkinin etkileri, dünya çapında büyük bir dönüşüme yol açtı. ABD'nin Afganistan ve ardından Irak'a saldırısı, ABD'yi yeni bir dış politika üzerine oturttu ve daha güvenlikçi bir söylem benimsendi. Dünya bir anda Batı ve diğerleri biçiminde ikiye ayrıldı. İslam faktörü daha fazla irdelenmeye başladı. Cihatçı bir İslam algısı dünyaya empoze edildi" [1]

Dünya, 11 Eylül Saldırıları'ndan sonra öfkeli ABD'nin yerinde duramayacağını biliyordu. Süper güç sıfatında sarsılma yaşayan ülke, bir yandan yeni güvenlik stratejileri üretmeye devam edip 2002'nin Eylül ayında "Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi"ni yayınlarken öte yandan Aralık 2002 tarihinde yayınladığı "Kitle İmha Silahları İle Savaş İçin Ulusal Strateji" planıyla, en önemli neden olarak

---

[1] Prof. Dr. Deniz Ülke Arıboğan, Bahçeşehir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslar arası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, Röportaj, 11.02.2007

gösterdiği kitle imha silahlarının kullanılmasını önlemek için Ortadoğu'da önlem almak istiyordu.

Bu gidişata göre; Yakın zamanda yeni bir Körfez Savaşı'nın kokusu gelmeye başlamıştı. Zaten Kasım 2000 tarihindeki ABD Başkanlık Seçimleri'nin galibi olan Bush ve "muhafazakar şahinler", yönetime geçtikten kısa bir süre sonra Irak'ta rejim değişikliğini belirten açıklamalar yapmışlardı. 11 Eylül 2001 tarihi, kısa bir süre hedefi El-Kaide ve Taliban rejimine çevirse de bir süre sonra saldırıların, Irak ile bağlantısının olup olmadığı araştırılmaya başlamıştı bile.

Buna göre, Terörle mücadelenin ilk aşaması, Afganistan'dı. İkinci aşama ise, Irak'ta Saddam Hüseyin'in devrilmesiydi.

2.1. Irak Savaşı'nı Oluşturan Nedenler

ABD, 2001 yılının Ekim ayında Afganistan'a müdahalede bulunmuş ve müdahaleden sonra diğer bazı Batılı ülkelerin de desteğiyle fazla bir sorun oluşmamıştır. ABD yönetimin ikinci planında Irak hükümetini devirmek vardı.

Bush'un 11 Eylül Saldırıları'ndan sonra "şer ekseni (axis of evil)" olarak tanımladığı kritik eksenin içinde teröre destek vermekle suçladığı Irak, başı çekiyordu. Diğer ülkeler ise; Büyük Ortadoğu Projesi'nden nasibini alacak İran, Suriye ve Kuzey Kore idi.

ABD'nin Irak'ı işgalinin adım adım nedenleri, şu başlıklar altında irdelenebilir.

2.1.1. Irak'ın 11 Eylül Saldırıları ile Bağlantısı İddiası

ABD Başkanı Bush, 11 Eylül 2001 Saldırıları'ndan ardından, saldırıların Irak yönetimi ile bağlantısının olup olmadığını araştırmaya başlamıştı. ABD 14 Eylül'de Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz tarafından yapılan açıklamada, Irak Hükümeti ile El-Kaide teröristleri arasında birtakım bağlantıların olduğundan söz

ediliyordu. ABD yönetimi böylece geçerli ve sağlam kanıtlardan bahsetmeden Irak'a da savaş açmak için hazırlanıyordu.

Wolfowitz'in yanı sıra eski CIA Başkanı James Woolsy de Irak Hükümeti ile bin Laden ve El-Kaide örgütü arasındaki bağlantıyı kanıtlamaya çalışmaktaydı. Bush Doktrini'nin zaman içinde yeni ilavelerle uygulama alanının genişletildiği görülmekteydi. "Önleyici Savaş Stratejisi" adı verilen politika çerçevesinde ABD yönetimi, önleyici savaş ve önceden saldırı kavramları doğrultusunda artık çok taraflı işbirliği yerine tek taraflı inisiyatif kullanarak Amerikan çıkarlarını ve güvenliğini savunmaya dönük bir strateji izleyeceğini ortaya koymaktaydı.[2]

Hatta ABD, Irak ile El-Kaide üyelerinin Prag'da bir toplantı düzenlediklerini iddia etmişlerdi. İstihbarat örgütlerinin, böyle bir toplantının düzenlenmiş olmasının zayıf olduğunu gösteren kanıtları mevcuttur. Örneğin El-Kaide teröristi Muhammed Atta'nın o tarihlerde Florida'da bulunması gibi.

Daha sonra ABD'nin yayınladığı bir iddia da şudur: Bağdat'ın güneyindeki Salman Pak'ta bulunan içinde Boeing uçağının bulunduğu bir eğitim kampı.

Bu iddiaya, Irak'ta BM adına uzun süre yaşayan Yazar Scott Ritter, şu yanıtı vermektedir:

"Kampın içinde bulunan uçak, Boeing değil; Rus yapımı Antonov uçağıdır. Dediklerine bakılırsa, kampta birebir ölçekli demiryolu, otobüs, bina maketleri varmış. Bunların hepsi rehine kurtarma eğitiminin yapıldığı bir kampta görebileceğiniz şeylerdir. Bu kamp da 1980'lerin ortasında İngiliz istihbaratının gözetiminde bu amaçla kurulmuştur. Aslında İngiliz SAS özel harekat kuvvetleri Iraklılara rehine kurtarma tekniklerini öğretmek için gönderilmişlerdi. Ulusal bir havayolu kuruluşu olan ve teröristlerin saldırısına maruz kalan her ülke- Irak da o zamanlar İran ve Suriye tarafından tehdit ediliyordu- buna ihtiyaç duyar. Irak, Salman Pak'ı 1992'ye kadar rehine kurtarma eğitiminin verildiği bir tesis olarak kullandı. 1992'de artık çalışan bir havayolu kuruluşa kalmadığı ve demiryolları

[2] Arı, **a.g.e.**, s. 496.

işlemez hale geldiği için tesisler, Irak istihbarat örgütüne, özellikle de Dış Tehditler Dairesi'ne devredildi. Bunlar, çeşitli ülkelerin pek çok kaynağınca belgelenmiş olgulardır." [3]

Sonuçta, ABD yönetimi, kendi inanmak istediklerine inandı, diğerlerine kayıtsız kaldı.

2.1.2. Irak'ın Kitle İmha Silahlarına Sahip Olduğu İddiası

ABD yönetimi, Irak yönetiminin BM kararlarına uymadığını ve kitle imha silahlarına sahip olduğunu sık sık ekranlarda ve gazetelerde vurguluyordu.

Araştırmalara göre; Irak, 1998 yılı itibariyle silahsızlandırılmıştır. Irak'ın kitlesel imha özelliğine sahip silahlarının yüzde 90- 95'inin yok edildiği tespit edilmiştir. Kimyasal, biyolojik ve nükleer silah ile uzun menzilli balistik füze üreten fabrikalar da bu yok edilmeye dahildir.

BM kararları itibariyle; Irak, kitlesel silah imha olayını BM önünde yapacaktı. Ancak yönetim, bunu tek taraflı olarak, BM'nin gözetimi olmaksızın yapmayı seçti. Bu uluslar arası bir hata ve kuralları ihlaldi. Irak'ın silahları ortadan kaldırdığının belgelenmemesi dünya kamuoyunda polemiklere yol açmıştı. Bu durum da ABD'ye söz söyleme ve işgal için önemli bir neden hakkı veriyordu.

Irak'ın nükleer silah üretemeyecek oranda altyapısını yok ettiği söylenmektedir. Kimyasal silahlara gelince; Irak, Muthanna devlet kuruluşunda sinirleri etkileyen 3 tür kimyasal madde üretmiştir. Bunlar, Sarin, Tabun ve VX'dir. Ancak ABD, 1. Körfez Savaşı sırasında bu fabrikayı bombalamış, sonra da silah denetçileri bu tesisin işine son vermişlerdir. Ancak ABD, Irak'ta Sarin ve Tabun gazlarıyla dolu 20 bin bomba başlığından söz etmiştir.

Irak'ın bombalanan bu tesisten bazı kimyasal silahları kaçırabilme olasılığı güçlüdür. Fakat ülke içinde yeni bir tesis kurulamadığı için Irak, ellerindekiyle yetinecektir. Irak'ın kimya sanayi tesislerini kontrol eden, tarlaları lazerle tarayıp

---

[3] Ritter- Rivers**, a.g.e.**, s. 47.

ışına maruz kalan havanın parçacık içeriğini hassas aletleriyle tahlil eden BM silah denetçi ekibi, 1998 yılında ülkeden çekildi.

Bu tarihten sonra, Irak'ı ABD'nin yönlendirdiği bazı istihbarat birimleri takip etmiştir. Ancak ABD yönetimin bu konuda kamuoyuna duyurduğu somut bir gelişme yaşanmamıştır.

BM silah denetçilerinin (UNMOVİC) Şefi Hans Blix, Irak'ta 60 ülkeden 225 görevliden oluşan denetim heyetiyle 300'den fazla tesiste önceden haber verilmeden denetim gerçekleştirdiklerini belirtmiştir.

Blix, Irak'ta henüz kitle imha silahlarıyla ilgili bir bulguya, dolayısıyla ABD'nin olası Irak işgalini haklı kılacak bir kanıta ulaşılamadığını ifade ederken Dışişleri Bakanı Powell'in sunduğu bilgilerin güvenilirliğine yönelik de kuşkularını ortaya koymaktaydı. Buna rağmen, Irak'ın biyolojik ve kimyasal silah kapasitesiyle BM'ye sunduğu bilgiler arasında söz konusu olan çelişkilere ilişkin halen cevaplanmamış soruların olduğunu ifade eden Hans Blix, Irak'ın şüpheli şarbon, VX sinir gazı stokları ve uzun menzilli füzelere ne olduğunu açıklaması gerektiğine dikkat çekmiştir. [4]

Blix'in BM'in 1441 sayılı karar doğrultusunda 14 Şubat 2003'de sunduğu rapor, dünya kamuoyunda Amerikan karşıtı duyguları daha da ateşlemiştir. Ancak bu ateşleme, ABD'nin gerekçesini ve Irak'ı işgalini önleyememişti.

2.1.3. Irak'taki Uçuşa Yasak Bölgelerin İhlali

Irak'ın güneyindeki Uçuşa Yasak Bölge (UYB), Ağustos 1992'de ilan edildi. ABD, Bağdat'ın, ülkenin güneyindeki Şiilere yaptığı baskı ve kitlesel insan hakları ihlallerinin uluslar arası alanda ortaya çıkardığı tepki karşısında 32. ve 33. paralelin güneyinde de UYB ilan etti.

[4] Arı, **a.g.e.**, s. 505-506.

UYB'ler, Irak ile koalisyon güçleri arasında sürekli gerginlik kaynağı olmuştur. Irak, ilk andan beri bu yasakları tanımadığını açıklamıştır.

Irak, ABD'nin büyük ölçekli tepkisine yol açacak davranışlardan kaçınmakla birlikte, sistematik bir şekilde UYB'leri ihlal etmiştir. Örneğin, Amerikan kaynaklarına göre 1999'da Irak'ın gerçekleştirdiği ihlal sayısı 600'dü ve bu ihlaller, uçuş yasağına uyulmaması, koalisyon uçaklarına uçaksavar ve yerden havaya füzelerle ateş açılmasından oluşmaktaydı. ABD Savunma Bakanlığı, bu tür ihlallere karşı ilave önlemler getirmiştir. Bu bağlamda, pilotlar sadece kendilerini korumak değil, kendilerinden sonraki uçuşların güvenliğini sağlamak açısından tehdit kaynaklarını imha etmek yetkisiyle donatılmıştır. ABD Savunma Bakanlığı, UYB'lerde sıklıkla görülen çatışmaların, Irak'ın tahriklerinden kaynaklandığını düşünmekte, Irak'ın pilotların can güvenliğini tehdit etmeye son vermesi halinde, ABD'nin Irak askeri hedeflerinden vazgeçeceğini söylemişlerdir. Ancak ABD ve İngiliz uçakları, hiçbir karar bulunmamasına rağmen Bağdat dahil Irak içinde nerede askeri faaliyetten veya kendileri açısından tehlikeli gördükleri herhangi bir şeyden şüphelendilerse orayı vurarak imha ettiler.[5]

2.1.4. Petrol

ABD'nin petrol sevdası hala devam ediyordu. ABD, yakın dostu İsrail ile Irak'taki petrol ve su kaynaklarını kontrol etmek istiyordu. Irak'a girişilecek bir savaş, ABD ile birlikte İsrail'in çıkarlarına da hizmet etmekteydi.

Ayrıca Irak petrolünün doğrudan kontrolü, sadece petrolü satmayı ve elde edilecek geliri değil, aynı zamanda ABD Hükümeti'nin istediği an piyasaya süreceği petrol miktarını belirleyerek petrol fiyatını denetlemesini ve ABD dolarının diğer ülkeler tarafından petrol alışverişinde kullanılmasını sağlayacaktı. Çünkü Saddam Hüseyin, 1999 yılında Irak petrollerinin uluslar arası piyasada çıkışını Euro'ya

[5] Özkan, **a.g.e.**, s. 82.

endekslemiştir. [6] ABD, dünyada kalan 50 yıllık petrol rezervine sahip olmanın peşindeydi.

2.1.5. ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)

ABD, yıllardır zengin ve verimli topraklara sahip, petrolün merkezi olan ve kendi içinde etnik karışıklıklara gebe olan Ortadoğu'da söz sahibi olmak istiyordu. ABD yönetimi bu isteği açıkça dile getirmese de eylemlerinden ve dış siyasette izlemiş olduğu stratejiden bunu kolayca anlamak mümkün olmaktadır.

BOP (Greater Middle East İnitiative), İslam dünyasının geleneksel Ortadoğu ülkeleri ile Kuzey Afrika'daki devletleri kapsayan ve Basra Körfezi'nden Afganistan ve Pakistan'ı içine alan Alt Kıta'ya kadar uzanan bölümlerine demokrasi getirmek amacını gütmektedir.[7]

BOP'un temelinde her ne kadar ABD'nin 11 Eylül'den sonra çatlayan süper güç olmaya devam etme egosunun sürmesi ve dolayısıyla petrole kontrol varsa da asıl sorun, oryantalist söylemdi.

Samuel P. Huntington'un 1993 yılında kaleme aldığı "Medeniyetler Çatışması" adlı makalesinde, geleceğin en önemli mücadelelerinin, medeniyetlerin birini diğerinden ayıran kültürel fay kırıkları boyunca meydana getireceğini iddia ederek Hristiyan olmayan kültürleri, başta İslam olmak üzere, potansiyel bir tehdit olarak sunuyordu.

Huntington'un görevi; ABD ekonomisinin gerektiği düşmanları oluşturmaktı. Komünizme karşı "Yeşil Kuşak Doktrini"nde görevlendirilen İslam kültürlerinin görevi tamamlanmıştı ve bu kültürlerin düşmanlaştırılması gerekiyordu. Bu gelişim, Zibigniev Brezezinski'nin "Büyük Satranç Tahtası" adlı kitabında açıkladığı teori ile devam etti. Brezezinski'ye göre; ABD, Avrasya'ya egemen olmalıydı. Çünkü dünyanın bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçü Avrasya'da idi. Avrasya egemenliği,

---

[6] Barış Çiloğlu, "Dünya Petrollerinde Yeni Aktör", **Stratejik Analiz Dergisi**, Ankara, Cilt 4, Sayı 37, Mayıs 2003, s. 8.

[7] A. Nuri Yurdusev, "Büyük Ortadoğu Projesi, İslam ve Demokrasi", **FP Foreign Policy Dergisi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, Kasım- Aralık 2004, s. 64.

bu enerji kaynaklarını ve ulaştırma hatlarını kontrol ederek mümkün olabilirdi. Öncelikle enerji kaynaklarının bulundukları bölgeleri çatışma alanları haline getirmek ve daha sonra da bu bölgeleri askeri güç kullanarak kontrol etmek gerekiyordu. [8]

Dünyada bilinen enerji rezervlerinin yüzde 65'ini barındıran ve ürettiği petrolün yüzde 80'ini Batı'ya ihraç eden Ortadoğu'nun önemi, gelecek 20 yıl içinde ABD'nin petrol ve doğalgaz gereksiniminin yüzde 40, küresel anlamda bu oranın yüzde 55 dolayında artış göstereceği düşünüldüğünde giderek artmaktadır.

ABD'nin Ortadoğu'yu kontrol etmek için hedef olarak seçtiği ülke, kuşkusuz Irak'tı. ABD, pazar ekonomisinin bölgedeki varlığına destek vermek amacıyla doğrudan ve sömürgeleşen ülkeler ortaya çıkarmak niyetindeydi. Nitekim Başkan Bush, Ocak 2002'de Kongre'deki rutin birliğin durumu (state of union) toplantısında yaptığı konuşmada, İran, Irak, Suriye ve Kuzey Kore'yi kitle imha silahlarına sahip şer ekseni olarak nitelendirmiş ve ABD hükümetinin terör örgütlerinden önce bu ülkeleri hedef alacağını açıkça dile getirmiştir.

Ancak BOP'un yaşama geçirilmesi için kilit konumda olan Suriye ama daha önemlisi İran, nötralize edilmeden ABD'nin, Irak'tan- Savaş sonunda- çekilmesi mümkün olmasa gerektir. Ekonomisi son derece kırılgan, askeri gücü ise önemsemeyi gerektirmeyecek ölçüde zayıf olan Suriye ile ABD için bile kolay bir hedef niteliği taşımayan İran, BOP doğrultusunda uysallaştırılmadan, ABD'nin Irak'taki askeri varlığını sona erdirmesi herhalde düşünülmemelidir. [9]

Irak Savaşı'ndan sonra İran'ın kara sınırlarını kuşatan ABD, BOP çerçevesinde uyguladığı çevreleme politikasında halkayı tamamlayabilmek için sonraki aşamada Türkiye'yi de projeye dahil edecektir.

---

[8] Nejat Eslen, "ABD'nin Kitle İmha Silahları İle Savaş Stratejisi ve Asıl Niyeti", **M5 Savunma ve Strateji Dergisi**, İstanbul, Sayı 116, Şubat 2003, s. 43.

[9] Ercan Çitlioğlu, "ABD, Irak'tan Çıkar mı?", **Cumhuriyet Strateji eki**, Sayı 53, 4.07.2005, s. 8.

2.2. Savaşın Kronolojisi

26 Kasım 2001 tarihinde Amerikan Başkanı George Bush, Bağdat'ın Aralık 1998'de ülkeden ayrılan BM silah denetçilerinin dönüşünü reddetmeye devam etmesi halinde güç yoluna başvuracağı uyarısında bulunmuştu.

29 Ocak 2002'de Bush, ulusun birliği konuşmasında, Irak, İran ve Kuzey Kore'nin "Şer Üçgeni" oluşturduğunu ve buna karşı ABD'nin harekete geçeceğini belirtmişti.

12 Eylül 2002'de ise Bush, BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada, Irak'ı hemen silahsızlanmaya çağırarak, uluslar arası müdahale olmaması halinde ABD'nin tek başına müdahale edeceği uyarısında bulundu. 16 Eylül'de Irak, silah denetçilerinin koşulsuz olarak geri dönmesini kabul etti. Aynı ay içinde İngiltere Başkanı Tony Blair, Irak'ın askeri imkanları hakkında bir istihbarat dosyası yayınladı.

Ekim 2002'de Bağdat yönetimi yapılan bir referandumla Saddam Hüseyin'in 7 yıl daha iktidarda kalması için halkın yüzde 100'ünün oy kullandığını açıkladı.

8 Kasım 2002'de Güvenlik Konseyi, Irak'ın kitle imha silahlarını tasfiye etmesini öngören 1441 sayılı kararı kabul etti. 27 Kasım'da ise BM silah denetçileri, Irak'a döndü. Denetçilere yetki veren yani BM kararı, eğer BM kararlarını somut biçimde ihlal eder bulunursa, Irak'ın ağır sonuçlarla karşılaşacağı uyarısında bulundu.

15 Ocak 2003 tarihinde, yeni bir yılla birlikte, ABD, Irak'ta savaş sinyallerini göndermeye başlamıştı. 50 binden fazla Amerikan askeri Körfez'e konuşlandı. 20 bin yedek askere de sefer görev emri çıkarıldı. 30 Ocak'a gelindiğinde ise; İtalya, İngiltere ve Polonya'nın da içinde bulunduğu Avrupa ülkelerinden 8 lider, ülkeleri ABD'nin arkasında birlik olmaya çağıran ortak bir mektubu imzaladı.

Şubat önemli gelişmeleri de beraberinde getiren hareketli bir aydı. 5 Şubat 2003'de ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Güvenlik Konseyi'nde yaptığı açıklamada, Saddam'ın işbirliği yapmadığı konusunda kanıtlar bulunduğu ve bunun bedelinin ağır olacağı konusunda ciddi şekilde suçlamada bulundu. 3 gün sonra da BM Genel Sekreteri Kofi Anan, tüm seçeneklerin başarısızlığa uğraması durumunda, Irak'ın savaş yoluyla silahsızlandırılmasına ilişkin tüm kararların BM tarafından alınması gerektiğini ifade etti. 10 Şubat'ta ise Fransa, Belçika ve Almanya savaşa girmeyi bir anlamda reddederek Irak'ta savaş durumunda Türkiye'ye destek olunmasını talep eden ABD'nin vetosunu veto etti. Fransa, Rusya ve Almanya, denetimlerin artarak sürmesi için ortak bir bildiri yayınladılar. 15 Şubat 2003 tarihi ise tarihi bir protestoya tanık oldu. Avrupa da dahil olmak üzere tüm dünyada yaklaşık 10 milyon kişi 2. Körfez Savaşı'nı protesto etti.

4 Mart 2003'de Pentagon, 230 bin ABD askerinin Irak kapılarına dayandığını, diğer 60 bin askerin de harekete geçirildiğini açıkladı. 7 Mart'ta Bağdat'ın silahsızlanma konusunda ilerleme kaydettiğine dair yeni raporunun ardından Washington, Londra ve Madrid, Güvenlik Konseyi'ne Irak'a bu konuda 17 Mart'a dek son bir süre daha verdi. 16 Mart'ta ABD-İngiltere ve İspanya'nın, AZOR Adaları'nda yaptıkları zirvede Bush, Irak'ta olası bir savaşı başlatmaya karar vermesi için BM'ye 24 saat süre tanıdı. BM silah denetim heyeti başkanı Hans Blix, Irak'ın işbirliğini artırdığını ancak kararlara ne kadar uyduğunu tespit etmek için daha rahat ve serbest hareket etmeleri gerektiğini söyledi. Bunun üzerine Irak'ın BM kararları dışında silahlara sahip olduğunu iddia eden ABD ve İngiltere harekete geçti. 17 Mart'ta da İngiltere'nin BM'deki temsilcisi, Irak konusunda diplomatik sürecin son bulduğunu açıkladı. Silah denetçileri ülkeden tahliye edildi. Pentagon, yaklaşık 150 bini Kuveyt'te olmak üzere bölgede konuşlanan ABD askeri sayısını 225 bine çıkardı. Bush, Saddam'a ülkeyi terk etmesi için 48 saat süre verdi. Aksi halde askeri operasyonu başlatacakları ültimatomunu verdi. Bir gün sonra Irak Parlamentosu ve Baas Partisi yönetimi olan Devrim Komuta Konseyi, Bush'un bu ültimatomunu reddetti.

Ve 20 Mart 2003. ABD, 2. Körfez Savaşı'nı başlattı. Amerikan füzeleri, Bağdat'a düşmeye başladı. Ardından ABD ve İngiliz Kara Kuvvetleri, ülkeye güneyden girdi. Savaşın sloganı, "Irak'ın Özgürleştirilmesi"ydi.

Savaşın ilk iki gününde Koalisyon güçleri, 3 bin hassas güdümlü füze atmış, 300'den fazla da hedef imha etmişlerdir. Körfez Savaşı'nın ilkiyle karşılaştırıldığında, ABD'nin bu savaşa çok iyi hazırlandığı göze çarpmaktaydı. İlk savaşta, ilk 24 saat içinde Bağdat ve civarında 46 hedef vurulmuştu.

Bombardımanda yüzde 90 akıllı füzeler kullanılmıştır. Kullanılan füzeler şunlardır: Uydu görünümlü Tomahawk- Cruise füzeleri; Uydu yönlendirmeli 3 metre sapmalı 24 km menzile sahip, B1b, B2, B52 ve F117'den atılabilen Joint Attack Munition bombaları; 300 metre çapında bir daire içerisindeki Irak iletişim sistemlerini felç eden yüksek enerjili mikro dalga yayan E bombası; C-130 Hercules nakliye uçağından atılabilen 9,5 tonluk MOAB uydu güdümlü hava bombası; Irak'ın enerji altyapısını vuran yüksek miktarda karbon lifleri saçarak elektrik teçhizatını bozan grafit bombası; Küresel konumlama sistemiyle güdümlenen İngiliz Tornada GR4'lerden atılan Paveway II; 6 metreden daha kalın betonu delen komuta sığınaklarını ve silah korunaklarını imha eden B2 Stealth ve F14E uçaklarından atılan sığınak delici bombalardır. [10]

26-28 Mart 2003'de Bağdat'ın kalabalık bir mahallesi ve bir Pazar yeri bombalandı. 44 kişi hayatını kaybetti. 31 Mart'ta Koalisyon kuvvetleri ile Irak Cumhuriyet Muhafızları Necef kentinde karşı karşıya geldi.

Irak'ın kuzeyindeki peşmergeler, bölgedeki ABD askerinin azlığından ve Baas rejiminin çekilmesi sonucu bölgede oluşan otorite boşluğundan yararlanarak önce Kerkük'e daha sonra da Musul'a girdiler.

4 Nisan'da ABD, Irak Uluslar arası Havaalanını ele geçirdi. Ve 9 Nisan 2003 tarihinde Bağdat düştü. Saddam Hüseyin'in dev heykelinin devrilmesi, rejimin çöktüğünün habercisiydi. Şehirde yağmalar başladı. 10 Nisan itibariyle Koalisyon

---

[10] Kayar, **a.g.e.**, s. 353.

güçleri, Irak'ın yarısından fazlasını işgal etti. 11 Nisan'da da Kerkük'ten sonra Musul da ABD'lilerin eline geçti.

1 Mayıs 2003 tarihinde ABD Başkanı Bush, esas çatışmaların bittiğini, ancak terörizmle mücadelenin devam edeceğini kamuoyuna açıkladı. 2 Mayıs tarihinde Irak'ı 3 bölgeye ayırmayı öngören uluslar arası istikrar gücü oluşturuldu. 22 Mayıs'ta ise BM, Irak'a karşı 13 yıldır devam eden yaptırımların kaldırıldığını duyurdu.

6 Temmuz 2003'de Paul Bremer, "Geçici Yönetim Konseyi" kurulmasını onayladı. İlk toplantı ayın 13'ünde yapıldı. 22 Temmuz'da Saddam'ın oğulları Uday ve Kusay Musul'da öldürüldü.

3 Eylül 2003'e gelindiğinde Irak'ta yeni bir dönem başlamıştı artık. Saddam Hüseyin sonrası ilk hükümet kuruldu. ABD ve İngiltere'den sonra Polonya bir işgal bölgesinin yönetimini aldı.

2 Ekim 2003'de Irak Gözlem Grubu, ülkede hiçbir kitle imha silahının bulunmadığını açıkladı. Bu, ABD'nin prestijinin dünya kamuoyundaki yansımaları açısından olumsuz bir açıklamaydı. 16 Ekim'de BM Güvenlik Konseyi, ABD'nin uluslar arası bir gücü öngören, ancak Washington'un Irak üzerinde kısmi kontrolünü de benimseyen çözüm planını kabul etti. 30 Ekim 2003'de ise BM, Bağdat'tan çekildiğini açıkladı.

13 Aralık 2003 tarihinde bir devrin kilit lideri Saddam Hüseyin'i doğum yeri olan Tikrit'te yakalandı. (8 Aralık 2004 tarihinde Star gazetesinin manşet haber olarak duyurduğu "O Saddam'ı Yakaladı, Star'da Onu" başlıklı haberde, Saddam'ı yakalayan ABD özel timinde görevli Samir adındaki asker, 13 Aralık 2003 akşamı saat 20.30'da yakalanan Saddam'ın hala kendini lider sandığını ve emirler verdiğini belirtmektedir[11])

[11] Tülin Daloğlu, "O Saddam'ı Yakaladı, Star'da Onu", **Star gazetesi**, 08.12.2004, s.1.

23 Ocak 2004'de David Kay, Irak'ta kitle imha silahlarını arayan Irak Gözlem Grubu'ndan istifa ettiğini bildirdi. Kay, ABD ve İngiltere'nin istihbarat servislerini, kitle imha silahlarının varlığını abartmakla suçladı.

8 Mart 2004'de ise; Irak'ta Geçici Anayasa imzalandı Böylece 30 Haziran'da iktidarın Iraklılara devrinin yolu açıldı.

2.3. Savaşın Sonuçları

Saddam sonrası Irak'ta istikrarı sağlamak Koalisyon güçleri tarafından hiç de kolay olmayacaktır. Yönetim sisteminin nasıl olacağı tartışılırken merkezi yapının nasıl yapılandırılacağı çok önemlidir.

Bunun için farklı senaryolar üzerinde durulmaktadır. Bunlardan biri, Irak'ın nüfus ve kültürel yapısı esas alınarak birkaç parçaya ayrılmasıdır. [12]

Geçmiş yıllarda da üzerinde durulduğu gibi, Irak'ın en az 3 bölgeye ayrılarak yeni devletler kurulması savaştan sonra daha da düşündürücü olmuştur. Irak'ın kuzeyinde Kürt devleti, güneyinde Şii-Arap devleti ve merkezde Sünni-Arap devleti gibi. Kürt liderlerin nihai hedefi budur. ABD ise bölgeye tamamen egemen olabilmek için etik olsun olmasın tüm her şeyi göze alabilmektedir.

Ancak ABD, Irak'ın toprak bütünlüğünü bozacak gerçekçi bir gerekçeyi bulamamaktadır. Irak'ta kitle imha silahları bulunamamıştır ve terörist destekçisi denilen Saddam'ın eski fonksiyonu yoktur. Meşru bir gerekçe uygulamadan Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulması, AB, Rusya, Çin, Japonya, Türkiye, Suriye ve İran'ın tepkisini ABD'ye yönlendirmesine neden olacaktır.

İkinci plana göre; Irak'ın kuzeyinde, güneyinde ve ortada [13]sınırları tespit edilecek bölgelerin, federatif bir yönetimle merkezden idare edilmesidir.

---

12 Kayar, **a.g.e.**, s. 359.
13 Sema Emiroğlu, "İsterlerse Çekiliriz", **Milliyet gazetesi,** 29.01.2005, s. 20.

Üçüncü senaryoya göre ise, Irak toprakları üzerinde eyalet sisteminin kurulmasıdır.Buna göre tüm etnik ve dini unsurlar demokratik bir yapı içinde merkezde temsil edileceklerdir. Türkiye'de bu sistemden yanadır.

Öte yandan ABD Başkanı Bush, 29 Ocak 2005 tarihinde New York Times gazetesi muhabirine verdiği röportajda; Irak'tan çekilebileceklerini ifade etmiştir. Bush, Başkanlık seçimlerinden sonra yeni hükümetin de Amerikan askerlerinin ülkede kalmasını destekleyeceğini ifade eden Bush, "Pek çok Iraklı, ABD'yi 'işgalci güç' olarak görmekte. Ben Irak vatandaşlarının Amerikan askerlerini işgalci değil de yardımcı olarak görmelerini nasıl sağlayacağımız konusu üzerinde duruyorum" demiştir.

Öte yandan Savaştan ABD dışında en karlı çıkanlar, Kuzey Iraklı Kürt gruplarıdır. Bu da Türkiye'nin huzurunu bozmaya yetmiştir.

2003 Körfez Savaşı'nın ekonomik maliyetini ise dolaylı ve dolaysız etkiler olarak 2'ye ayrılabilir:

Dolaysız Etkiler:

- Artan askeri harcamaların bütçeye yansıması

- Olası petrol fiyat artışlarının bütçe, ödemeler dengesi ve maliyet yoluyla enflasyonu etkilemesi

- Turizm gelirlerinin düşmesi

- Türkiye'nin iç ve dış borçlanmalarında risk primi artışının getirdiği ek maliyetlerin ortaya çıkması

- Belirsizliğin yoğunlaşmasının ekonomik faaliyetler ve bekleyişlere yansıması

- Altın fiyatlarında gözlenen yükselişin ödemeler dengesine etkisi

- Altın fiyatlarında gözlenen yükselişin ödemeler dengesine tesiri

- Faiz ve dövizdeki artışın bütçeye ve ekonomiye olumsuz etkileri

Dolaylı Etkiler:

- Faiz ve döviz fiyatlarındaki artış büyümeyi daraltmıştır

- Dışarıdan alınacak kredilerde bekle- gör politikası izlemişlerdir

- Enflasyonist eğilimler ortaya çıkmıştır. [14]

Her şey ABD, yönünde olumluya giderken, 10 Mart 2006 tarihinde Körfez Savaşı'nın en büyük destekçisi olan ABD'li şair, düşünür ve siyasetçiler, "Demokrasiyi yaymak için güç kullanımını onayladık. Ama yanılmışız" diyerek Beyaz Saray'ı yeni strateji belirlemeye çağırdı. [15]

"Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi" adlı manifestoya adım atan düşünürlerden Francis Fukuyama, 2001'de "Saddam devrilmeli" diyordu. Yeni- muhafazakar yani Neocon yaklaşımının içinde yer alan Fukuyama, bu yaklaşımın 2006'da çöktüğünü, Irak'ın terörün merkezi haline geldiğini ve hatalı davrandığını dile getirmektedir.

Operasyonun 3. yılında Irak'ın işgali tüm dünyada güçlü protestolara neden olmuştur. Buna karşılık her geçen gün dünya kamuoyunda ve basınında değeri ve güveni azalan ABD ise bu tepkilere karşı hiç de oralı gözükmemektedir. ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Irak'tan çekilmeyi 2. Dünya Savaşı sonrasındaki Almanya'yı Naziler'e bırakmaya benzetmiştir. [16]

ABD Savunma Bakanlığı, Irak'tan çekilmeleri durumunda, doğan boşluktan Saddamcılar ve teröristlerin dolduracağını ifade etmektedir.

Ve petrol. ABD, 10 Mayıs 2003 tarihinde Irak'a uyguladığı 12 yıllık ticari ambargoyu tek taraflı kaldırmasının ardından, BM yaptırımlarının kaldırılmasını öngören yasa tasarısını BM Güvenlik Konseyi üyelerine dağıtmıştır. Yaptırımların

---

14 Gazi Erçel, "Irak Savaşının Ekonomik Maliyeti", **M5 Savunma ve Strateji Dergisi**, İstanbul, Sayı 116, Şubat 2003, s. 46

15 "Büyük Hata Yaptık", **Vatan gazetesi**, 10.03.2006, s. 16.

16 "Irak'ı Bırakmayız", **Hürriyet gazetesi**, 20.03.2006, s. 20.

1996'dan itibaren uygulanan petrol karşılığı gıda programının sona ereceği 3 Haziran'a kadar kaldırılmasını ve Irak yönetiminin en az bir yıllığına koalisyon güçlerine bırakılmasını öneren tasarı, Irak'ın petrol gelirlerinin denetimini BM'den alıp koalisyon güçlerine vermişlerdir. ABD'nin aldığı kararla Irak petrolünün satışından toplanan gelir, "Irak Yardım Fonu" na yatırılmıştır.

Gazeteci Robert Fiske, Irak'ta hala savaşın devam ettiğini belirtmekte. Fiske, bir söyleşide Irak'taki olağandışı durumu şöyle yorumlamakta:

"Irak'tan bahsetmek istiyorsanız size Winston Churchill'in 1947'de Filistin için söylediği tam bir felaket sözünü aktarmak isterim. Irak'ta bugün durum budur. Özellikle Iraklılar için feci bir durum söz konusu. Her yıl binlerce insan ölüyor ya da zarar görüyor. Aynı zamanda Batı için de bir felakettir. Batı, Ortadoğu'ya demokrasi getireceğiz" diye ideolojik savaşa başladı. Kitle imha silahları, Saddam, El Kaide derken Saddam en üst sırada yer aldı. Sonra da bu durum demokrasi adını aldı. Şu andaki görevleri ise, iç savaşı durdurmak. Durum korkunç bir hal aldı. Irak'ı hiçbir zaman işgal etmememiz gerekiyordu. Bu, yasal bir işgal değil….Irak'ta bugün iç savaş olmasını isteyenler var. İç savaşı teşvik eden bazı gruplar var. Sürekli olarak duyduğumuz cümlelerin anlamını sormak istiyorum: 'Bazı siviller polis üniformalı kişilerce kaçırıldı' ya da 'Polis merkezi, asker elbiseli kişilerce ele geçirildi' Bana Felluce'de büyük bir antrepo olduğunu, içinde de 8 bin üniforma bulunduğunu ve isyancıların da gelip bunları giydiklerini mi söylüyorsunuz? Amerikalılar, 'Güvenlik güçlerinizi kendiniz oluşturduğunuz zaman biz de bu topraklardan gidebiliriz' diyor. Ancak zaten güvenlik güçlerinin bir kısmı isyan içinde.' [17]

Prof. Dr. Toktamış Ateş de Irak'ta savaşın hala sürdüğünü ancak İran ve Suriye'ye sıçrama olasılığının mümkün olmadığını dile getirdi. Prof. Dr. Ateş, Irak'ta şu anda var olan durumu şöyle özetledi:

"Irak'ta her gün 70 sivil ölüyorsa savaş devam ediyor demektir. Türkiye, çok önemli bir konumda. Kaderimizi belirleyecek durum, Kuzey Irak'ta bağımsız bir

---

[17] Melek Demir, Sky Türk Belgesel Yapımcısı, "Robert Fiske ile söyleşisi", **Londonistan Belgeseli**, Lübnan, 12 Mayıs 2006.

Kürt devletinin kurulup kurulmayacağıdır. Irak. 1970'lerden beri özerk Kürt devletidir. Parlamentosu, bakanları, sivil peşmergeleri ve parası var. Ama kendini bağımsız bir devlet ilan edip dünya kamuoyuna çıkarırsa Türkiye'nin kaderi çok etkilenecek. Türkiye, bunu istemiyor. Türkiye, kurulacak bağımsız bir Kirt devletinin Türkiye'deki Kürtler için cazibe noktası olacağını düşünüyor. ABD, taraf mı? ABD'nin bölgede iki derdi var: Biri İsrail'in güvenliği, diğeri de petrolü kontrol etmek. ABD, Irak'taki Kürt devletiyle bu iki amacını gerçekleştireceğini düşünüyor. Ama böyle bir devlet, hem Türkiye'nin, hem Suriye'nin hem de İran'ın tepkisini çeker. ABD, bunu göze alacak mı? Yoksa bahaneyle Kürtleri satacak mı?' [18]

[18] Prof. Dr. Toktamış Ateş, İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslar arası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, Röportaj, Tarih: 27.02.2007.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İLİŞTİRİLMİŞ GAZETECİLİK

Irak Savaşı, tıpkı ilki gibi ekranlardan aynı heyecanla ve anındalıkla izlendi. CNN, tek olabilmeyi diğer rakiplerine kaptırmıştı kaptırmasına ama bilinçlenme daha ön plana çıkmıştı.

Ve artık dünyada sadece ABD medyası yoktu. El-Cezire televizyonu, Arap dünyasının yanı sıra Batı ülkelerinde de ilgi ve merakla izlenmekteydi. Halkın ve Ortadoğu'nun sesi olmuştu.

Hem ABD'nin kendi basını da ülkeye karşı tepki alabiliyordu. Örneğin, Beyaz Saray gazeteciliğinin duayeni sayılan 85 yaşındaki Helen Thomas, Bush ile yaptığı röportajda Başkan'ı köşeye sıkıştıracak sorular sormuştu. ABD'nin Irak'ı işgalinin manasız olduğunu söyleyen Thomas, son dönemlerde basın toplantılarında dikkat çekici sorular sorduğu için arka sıralarda oturtulmaya başlamıştır. [1]

Öte yandan belki de Irak Savaşı'nın getirmiş olduğu en önemli yenilik, İliştirilmiş (Embedded) Gazeteciliğin ortaya çıkmasıdır.

3.1. Tanımı

Çoğu muhabirin, mesleğe- ya da yaşam tarzı diyelim- başlamasının en önemli somut nedeni, zorlu cephelerde haber toplamak için canını dişine takarak her türlü tehlikeyi atlatan savaş muhabirlerini kendilerine örnek almalarıdır.

İkinci Dünya Savaşı, Vietnam ve Birinci Körfez Savaşı'nda, savaş alanlarına gönderilen muhabirlere cepheden sınırlı olanak tanınmaktaydı. Bu nedenle, muhabir tam anlamıyla gerçek olayı, savaşı mecrasına gönderiyor, üzerine yorum da yapamıyordu. Ancak Irak Savaşı'na gelince durum değişti. Hem de çok değişti.

---

1 Ayşe Düzkan, "Kovboyun Hakkından Gelen Gazeteci Kadın", **Sabah Gazetesi Pazar eki**, 26.03.2006, s.18.

Irak Savaşı'nda "İliştirilmiş (Embedded) Gazetecilik" adında bir olgu ortaya çıktı.

Bu gazetecilik türünün tanımı ise şu şekildedir: Irak Savaşı sırasında ABD kuvvetlerinin yardımıyla hareket eden, fakat askeri sansürü kabul eden gazetecilerdir.[2]

Türkçe'ye "iliştirilmiş" olarak giren kavram, aslında daha kuvvetli bir ilişkiye işaret etmektedir. Bu tabirin American Heritage Dictionnary'den yapılan çevirisine 5.madde sonradan eklenmiştir:

İ.liş.tir.mek İ.liş.ti.ril.miş İ.li.şik (gömmek, gömülmüş, gömülü) Geçişli fiil

- (Bir şeyi) kendisini çevreleyen kütleye sıkıca yerleştirmek, raptetmek; (bir şeyin) kendisini çevreleyen kütleye sıkıca yerleşmiş olma durumu: Bir direği betona raptetmek; Kayanın içine gömülü fosil

- Sıkı sıkıya örtmek, kaplamak

- (Bir şeyin) Kendisini çevreleyen bütünün bir parçası olmasına neden olmak

- (Biyolojide) (Bir spesimeni / türü) mikroskobik inceleme için, kesitleme öncesinde destekleyici bir malzeme ile örtmek, kaplamak

- Herhangi bir askeri birlikle birlikte, o birliğin araçların içinde, askeri kurallar çerçevesinde ve askeri birliklerin kontrolünde çalışan ve haber yapan gazeteci [3]

3.2. Ortaya Çıkışı

"İliştirilmiş gazetecilik" türünün ortaya çıkarıcısı ABD'dir. Bu ABD'nin savaş malzemesini pazarlayıp yalnız Batılı değil; Tüm dünyaya ambalajıyla birlikte sunulması gereksiniminden doğmuştur. "Embedded" yani iliştirilmişlik formülü

---

[2] Gürsel Göncü, **Savaşın Kitabı**, İstanbul, Doğan Burda Rizzoli, 2003, s. 40.
[3] İbid., s.40.

Pentagon Sözcüsü Victoria Clarke ve danışmanları tarafından geliştirilmiştir. Onay veren ise ABD yönetiminin muhafazakar şahinlerinden Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'dir. Kurallar ise Pentagon ile kanalların ve gazetelerin temsilcileri tarafından belirlenmiştir.

Washington Times, Los Angeles Times, CNN, Fox gibi etkin gazeteler ve kanallar değil; Aynı zamanda MTV, Rolling Stones, People, Men's Health gibi dış siyasetle ilgilenmeyen, yayın politikaları farklı alanlar olan gazete ve dergilerde bazı muhabirlerini, bu program içine dahil etmişlerdir. Ve artık El-Cezire, İtar-Tass gibi Batılı olmayabilen ancak küresel olan süreli yayınlar da Körfez'deki tank, zırhlı araç veya savaş gemisinden haber verebilmektedirler.

Irak Savaşı'nın en sıcak günlerinde Associated Press (AP) adına bölgede bulunan ve ölü ABD askerini çektiği fotoğrafıyla Pulitzer ödülünü kazanan ilk Türk Foto muhabiri olan Murad Sezer, Irak Tikrit'te bir ay, Felluce'de bir hafta, İran Körfezi'ndeki ABD uçak gemisinde de iliştirilmiş gazeteci olarak kalmış.

"Kendi başıma macera olsun savaşta iliştirilmek istemedim" diyen Sezer, savaşta nasıl iliştirilmiş gazeteci unvanıyla bulunduğunu şu sözlerle anlattı:

"AP'nin dünyanın çoğu yerinde ofisi var. Her ofiste de küçüklü büyüklü bir yapılanma var. Aslında Türkiye'deki yapı küçük. Ancak uluslar arası bir olay olduğunda New York'taki görevli, haritaya bakıyor ve 'Irak'a nereden, kimi göndereyim' diyor. Irak'a en yakın Türkiye olduğu için bana soruldu. Ben de 'Giderim' yanıtını verdim. Bundan sonra tehlikeli işlerin ortasında olsun olmasın tüm personel, bir haftalık hayatta kalma eğitimi aldı. Bunun bir faydasının olup olmadığını sorarsanız cevabım şu olur: Olayı birebir yaşamanın yerini hiçbir kurs tutamaz" [4]

Yine o dönem Milliyet gazetesi adına savaş bölgesinde bulunan foto muhabiri Ümit Bektaş, ABD ordusuna nasıl iliştirildiği sorusuna şöyle yanıt verdi:

---

4 Murad Sezer, AP Foto Muhabiri, röportaj, Tarih: 18.02.2007.

“Irak’a yönelik bir ABD operasyonunun konuşulduğu günlerde uluslar arası medyada sözü edilen bir başka konu da olası bir operasyon sırasında gazetecilerin ABD kuvvetlerine iliştirilerek savaşı izleyececkleriydi. Ben konudan haberdar olur olmaz ABD Ankara Büyükelçiliği’ne kişisel ve sözlü başvuru yaparak böyle bir uygulama olması durumunda gazetem adına orada bulunmak istediğimi söyledim. Birkaç ay sonra bana ve bana ve NTV ve CNN Türk'ten ikişer kişiye bu konuda olumlu yanıt verildi. Ben Teksas'ta konuşlu 4. Piyade Tümeni'ne (Demir At) iliştirildim. Kanımca Türk gazetecilerin sistemde yer bulabilmelerinin nedeni, Demir At'ın Türk topraklarını kullanarak Kuzey'den Irak'a girmesinin planlanmasıydı. Bir sure sonra nerede olursan ol dönmek istersin tabii ki evine. Ben de 35 gün sonra istedim bunu. Ama iliştirilmede süre sınırı yok. Yani kimse sana git demiyor. Gittiğin zaman da eski yerine dönme şansın yok”

Uluslararası bir ajansa bağlı olaran bir gazetecinin iliştirilmenin, herhangi bir ülkenin gazete veya Televizyon kanalını mensubunun iliştirilmesinden çok daha avantajlı olduğunu ifade eden Bektaş’ın görüşleri şu şekildeydi:

“Nereye iliştirileceğinin hesabı, bence profesyoneller tarafından gayet isabetli yapılıyor. Mesela birkaç Rus gazetecinin bir savaş gemisine iliştirildiği ve günlerce gemide hiçbir şey yapmadan kaldıklarını gazeteciler fıkra gibi ve kendilerini şanslı sayarak birbirlerine anlatıyordu. Reuters gibi büyük uluslararası ajansların foto muhabirleri daha sıcak bölgelerde, çatışma bölgelerindeki birliklere iliştiriliyor. Hal böyle olunca görsel materyal hem çoğalıyor, hem de etkili kareler çekme şansınız artıyor.” [5]

3.3. Kuralları

İliştirilmiş gazetecilik, adı konduğundan bu yana basın etiğine uygun mu değil mi sorusu tartışmaya açılmıştır. Özellikle Irak Savaşı’nda Pentagon ile 20 sayfalık sözleşme imzalayıp akredite olan ve birliklere katılan habercilere konulan bu sıfat, dijital kameraları ve uydu telefonlarıyla uçak gemileri, destroyer, tank ve zırhlı

[5] Ümit Bektaş, Reuters Foto Muhabiri, Röportaj, Tarih: 30.01.2007.

araçlardan canlı yayın yapan ancak askeri birliğe "iliştirilen" muhabirin tanımını da yapmaktadır.

Görüşülen iliştirilmiş gazeteciler, maddeleri pek anımsayamasalar da; Pentagon'un gazetecilere dayattığı 20 sayfalık protokoldeki maddeler, şu şekildedir:

- Muhabirler, ABD birlikleriyle hareket ederken kendi araçlarını kullanamazlar

- Normal haberleşme imkanlarında zorluk yaşandığında, muhabirler, askeri olanaklardan yararlanabilirler

- Habercilere ekipman konusunda bir sınırlama yoktur. Fakat komutanlar, güvenlik açısından uygun görmediklerinde yayını kesebilmektedirler.

- Medya personeli, savaş koşullarına ayak uydurmakta zorlandığında geri gönderilir.

- Habercilere olası biyolojik, kimyasal ya da nükleer saldırıya karşı gerekli teçhizat dağıtılmaktadır. Ancak maliyet kısmen ordu, kısmen de medya kuruluşu tarafından karşılanmaktadır.

- Komutanlar izin vermedikçe, flaş veya TV spotu kullanılmaz

- Haberde askeri birliklerin genel sayısı, can kaybı verilebilmektedir.

- 72 saat geçmedikçe ölen ya da yaralanan Amerikalı askerlerin adı verilemez

- Önceki çatışmalarda ele geçirilen düşman askerleri ile ilgili bilgi verilebilmektedir.

- Komutanın izni olmadıkça askeri birliklerin tam olarak nerede olduğunu yazmak ve asker sayısı vermek yasaktır.

- Komutanlar, operasyonların selameti açısından ambargo uygulayabilmektedirler. [6]

Irak Savaşı'nda iliştirilmiş olarak görevlendirilen bazı gazeteciler, savaş sırasındaki görüntülerin temiz olmasına dikkat edildiğini kabul etmişlerdir. İngiliz televizyon izleyicisine bazı görüntülerin haber etiği çerçevesinde yansıtılmaması bir yana, iliştirilen gazetecilerin görüntüleri ayıklayarak ve hatta kurgulayarak bir anlamda televizyon için farklı bir kopya hazırladıkları ortaya çıkmıştır. [7]

O dönem İhlas Haber Ajansı (İHA) Görüntülü Haberler Müdürü olarak Irak Savaşı'nda Irak vizesiyle habercilik yapan İsmail Ballı'nın, iliştirilmiş gazetecilerin imzaladığı taahütname ile ilgili olarak açıklaması şöyle:

"İHA'dan bir ekip olarak Irak'a 9 Ocak 2003'te gittik. Bağdat'ta Filistin Oteli'nde kalıyorduk. ABD, 20 Mart'ta Bağdat'ı vurduktan sonra bir kısım gazeteciyi tankların içine alarak "Bağdat'ı ele geçireceğiz. Siz de bizim yanımızda olun ki bu operasyonu dünya kamuoyuna anlatın" dedi. Biz iliştirilmiş gazetecileri, 9 Nisan günü ABD tankları, Bağdat'a girip Saddam'ın heykelini yıkınca gördük. Çünkü tankların içinden ABD askerleriyle birlikte gazeteciler de çıktı…Savaşın kendi kuralları var. Mesela ABD, Filistin Oteli'nin 14'üncü katını vurduğunda özür bile dilemedi. 'Ben yanlışlıkla kendi askerlerimi bile vuruyorum. Bu, savaş koşullarıdır' açıklamasını yaptı. [8]

İliştirilmiş gazeteci Ümit Bektaş da ABD'nin sözleşmesini imzalamış ancak savaş sırasında uygulamamış. Savaşta, uydu telefonu olarak Throya kullanımının yasak olduğunu ama hep kullandığını söyleyen Bektaş, kimsenin kendisini engellemediğini, kurallar ne olursa olsun gazetecileri durduramadıklarını, bu nedenle de çok fazla tartışmalı görüntünün medyaya yansıdığını belirtti. Irak Savaşı'nda iliştirilmiş gazeteciye ABD yönetiminin vereceği en büyük cezanın 'disembedded'

---

6 Nilgün Tekfidan, "İliştirilmiş Muhabirler", http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid2003-03-28-m@nvid248364...., 20.06.2004, s.3

7 BBC News, "Iraq War Journalizm Sanitised", 6 Ekim 2003.

8 İsmail Ballı, İHA Genel Müdür Yardımcısı, Röportaj, Tarih: 26.02.2007.

(iliştirilmişlikten çıkarmak) olduğuna dikkat çeken Foto Muhabir, ‘Kanımca bu cezayı takan gazeteci yoktu” diye konuştu.

Murad Sezer ise sözleşmede sadece “Ölürsem bunun sorumlusu ABD hükümeti değildir” maddesini hatırladığını söyledi. Bu maddeyi, gazetecilere imzalatmalarının nedeninin, gazetecinin kendisini ve yanındaki askerin can güvenliğini riske atacak bir girişimini ortadan kaldırmak olduğunu ifade eden Sezer, sözleşmeyi olumlu karşıladığını, savaş esnasında rahat hareket ettiğini kaydetti.

3.4. Neden eleştiriliyor?

İliştirilmiş gazetecilik, Irak Savaşı’ndan bugüne istenmeyen bir habercilik tarzı olmuştur. Bunda kuşkusuz ordunun yanına iliştirilen gazetecinin yansız ve özgür haber geçememesi kaygısı etkilidir.

Irak Savaşı sırasında yapılan habercilik, asla İkinci Dünya Savaşı’ndaki gazeteciliğe benzememektedir. Savaş muhabirliğinin kuralları ve ahlakı sanki yeni baştan yazılmış gibidir. 2. Dünya Savaşı’nda muhabirler sinema kameralarıyla gerçek savaşı çekerlerdi. Vietnam Savaşı’nda ise cephedeki görüntüler birkaç günlük gecikme ve filtrelemeyle izleyiciye ulaşmaktaydı. 1991’deki Körfez Savaşı’nda habercilik beklenenden hızlı bir gelişme göstermişti. Ancak yine de naklen yayın CNN’deki kıdemli muhabir Peter Arnett eşliğindeki Bağdat’taki uçaksavar görüntüleri ile sınırlıydı. ABD’nin Afganistan çıkarmasında ise basının iplerini elinde tutan ABD, canlı yayın için pek fırsat tanımamıştı. Ancak sıra 2003 yılındaki Irak Savaşı’na gelindiğinde savaş haberciliğinde birtakım farklılıkların olduğu ortaya çıktı. Körfez Savaşı’nda Tomahawklar, Bağdat’a yağmaya başladığında ABD televizyonları da canlı yayında haber ve özellikle de görüntü bombardımanına başladılar.

Önceki Körfez Savaşı’nda cepheye sadece 180 muhabir gönderdiği için büyük eleştiri alan ABD yönetimi, savaşın ikinci yarısında adeta savaşı ve dünya basınını yönlendirebilecek sayıda muhabiri cephede görevlendirmişti. Bu arada

Pentagon'un iliştirilmeye aday gazetecilere karşı geliştirmiş olduğu slogan ise şudur: "Görüntü vereceksin, haber vereceksin ama sır vermeyeceksin"

Sayıları konusunda 500-600 civarı olduğu söylenen iliştirilmiş haberciler, kesinlikle akredite edilmelerini sağlayan Pentagon'un sözünden çıkmamak zorundadırlar. Yoksa akreditelerinin iptali ve iliştirilmiş sıfatından arınmaları söz konusudur.

Cepheden uzun süreli canlı yayının, izleyiciye salt gerçeklikten uzaklaşmış, video oyunu izlenimi vermesi durumu da vardır. Bu da ölen asker ve sivillere karşılık savaşı, bir Hollywood aksiyon filmi olarak izleyicilerin algılamasına neden olmaktadır. Özellikle, haber sunumunda ard plana müzik döşemek, bu izlenimin daha da kesinleşmesine sebep olmaktadır.

Afganistan'da 15 gün ABD askerleriyle görev yapan İranlı Foto Muhabir Reza Deghati, "İliştirilmiş gazeteciliğe karşı değilim" diye konuştu. Önemli olanın insanın beyninin iliştirilmemesi olduğunu belirten Deghati, "Ben bölgede yine de çekmek istediğim fotoğrafları çektim. Zaten fotoğraflara baktığınızda ne demek istediğimi kavrayacaksınız. Anlayamadığım bir konu da şu: Eskiden biz gazeteciler, askerlere "Gittiğiniz yere bizi de götürün" diye ısrar ederdik. Şimdi askerler götürüyor. Giden gazeteci eleştiriliyor! Haberciliğin özgürlüğü korunabilirse ve yansız davranılabilirse iliştirilmişlik, bazı farklı başarıları da beraberinde getirecek. Belki şu anda buna dünya hazır değil" [9]

Murad Sezer ise, iddia edilen sınırlı haberciliğe aldığı Pulitzer ödülüyle tepki gösterdi. Sezer'in ödüllü fotoğrafının öyküsü şöyle:

"Ödüllü fotoğrafı 8 Nisan 2004'de Felluce'de çektim. Mart ayı sonunda Felluce kentinin girişinde dört Amerikalı araçlarından çıkarılarak öldürülmüş daha sonra da cesetleri bir köprüye asılmıştı. Bu olay bir anlamda Felluce'deki direnişin ciddiyetini ve tehlikesini vurguluyordu. Bunun üzerine bölgede görevli Amerikan Deniz Piyadeleri, şehri kuşatmaya aldı ve büyük bir operasyona başladı. Ben de bu

---

9 Reza Deghati, National Geographic Foto Muhabiri, Röportaj, Tarih: 23.02.2007.

operasyonu deniz piyadelerine "iliştirilmiş" olarak izledim. Şehrin etrafında kuşatma ve içinde de çatışmalar sürüyordu. 8 Nisan günü, şehre yardım getiren Kızılay, Kızılhaç gibi yardım kuruluşlarının gelişlerini izlemek için bir kontrol noktasına ulaşmaya çalışıyordum. Bağlı olduğum birlik beni bu noktaya yakın başka bir birliğin yanına bıraktı. Geldiğim nokta, şehrin ana girişinde ve de Amerikalıların yaralıları için kurdukları geçici bir sağlık merkezi idi. İlk başta oradaki askerler tarafından hiç de iyi karşılanmadım. Çok gergindiler, orada fotoğraf çekmemin kesinlikle yasak olduğunu söylediler. Ben de biraz ilerde şehre giriş yapan yardım ekiplerini görüntülemek için oradan ayrıldım. 3-4 saat sonra o noktaya geri döndüm. Makinelerimi bir kenara bırakıp, iliştirilmiş olduğum birliğe geri dönebilmek için askeri konvoy beklemeye başladım. Bu arada, ilk yardım için birçok yaralı Amerikan askeri bulunduğum yere getiriliyordu. Bunlardan bir tanesi geldiğinde ölmüştü. Doktorlar son kontrolleri yaptılar, öldüğü kesindi. Birden diğer askerler ölen arkadaşlarının etrafında toplanıp dua etmeye başladılar. Fotoğraf çekip çekmemekte tereddüt ettim. Kenarda duran fotoğraf makinemi elime aldım, üzerinde 17-35 mm zoom objektif vardı. Biraz yaklaşıp, sadece 3 kare çektim ve makinemi yine aldığım yere bıraktım. Kimse fotoğraf çektiğimi görmemişti. Daha sonra bunlardan birini kadrajlayıp servise verdim. Ertesi gün (9 Nisan 2004) Bağdat'ın Amerikan güçleri tarafından ele geçirilişinin birinci yıl dönümüydü. Onlarca Amerikan gazetesinin birinci sayfasında fotoğraflarla 1 yıl önce - 1 yıl sonra haberleri vardı. Bir yanda Saddam Hüseyin'in heykelinin yıkılışı fotoğrafı, diğer yanda da benim Felluce'den gönderdiğim bu fotoğraf yer alıyordu. İşgalin 1. yıldönümünde bu fotoğraf Irak'ta işlerin hiç de iyiye gitmediğinin en büyük kanıtı olmuştu.” [10]

Sezer, ayrıca ABD askerlerinin fotoğraflarına asla sansür getirmediğini ama yine de askerin yüzünün görünmemesi ve isminin olmamasının sözleşme kurallarına uygun bir tutum olduğunu ifade etti.

Ve çoğunluğu ABD ve İngiliz olan 500 ila 600 kadar gazetecinin arasında bir Türk İliştirilmiş gazetecisi: Cüneyt Özdemir. Bu işi yaptığı için birtakım olumsuz

[10] Murad Sezer, Röportaj, 18.02.2007

eleştirilerle karşılaşan ve bu doğrultuda "Onlarlaydım ama onlardan değildim" adında bir kitap kaleme alan Özdemir, iliştirilmiş gazeteciliği içine sindiremediğini ifade etmektedir. İliştirilmiş gazeteciliğin, haberin tarafsızlığını etkilemediğini dile getiren Özdemir, şöyle bir açıklamada bulunmaktadır:

"Eğer siz bir savaşın içinde herhangi bir ülkeye sempati duymuyorsanız, bu sizin ve haber tarafsızlığını neden etkilesin ki? Evet belki o anda haberleri yapamıyor olabilirsiniz, teknik imkansızlıklar ya da size imzalatılan sözleşmeler nedeniyle… Embedded gazeteciliğin belki de en zor yanlarından bir tanesi, orada halka birebir kaldığınızda vicdanınızın durumu. Embedded gazetecilikte böyle sakat bir durum var. Bir cipin içinden takip ettiğiniz zaman bu sefer insanlara gösteremiyorsunuz gazeteci olduğunuzu. Ben de Dicle kenarında bir sabah vakti Şiileri gördüm ve adamların 6 kilometrelik bir konvoya kinle, nefretle bakışlarını ve hiçbir şey söylememelerine tanık oldum. Orada siz o bakışlardan payınıza düşenleri alıyorsunuz. İşte o anda gidip onları silkeleyerek; 'Durun bir Dakka ben onlardan değilim. Aslında onlarlayım ama onlardan değilim' demek geldi içimden." [11]

İliştirilmiş gazetecilikte, haberciliğin zevki olan "atlatma haber" de çok zor yapılabilmektedir. Çünkü gazeteciler, birliğin komutasında aynı anda yemek yiyorlar, belirli yerlerden uzaklaşamıyorlar ve hemen hemen aynı acıları paylaşıp aynı sevinçlerle gülümsüyorlar. Bir de zaten yazdıkları her haber, yolladıkları her görüntü denetimden geçmekteydi.

Durum böyle olunca İngiltere Savunma Bakanı, iliştirilmiş gazetecilerle övünmekte gecikmedi ve istilanın 8. günü; "Halkın çoğunluğu, artık koalisyonu desteklediğini söylemekte. Kamuoyunun fikrini değiştirmesinde kısmen de olsa yasaklandırılmış muhabirlerin haberleri etkili oldu…Habercilerin orduya iliştirilmesinin bir nedeni de ITN ekibinin başına gelen benzeri trajedinin yaşanmasına engel olmaktı. Söz konusu olayda; tanınmış, çalışkan, cesur bir muhabir (Terry Lloyd) öldü. Çünkü birliklerden birine bağlı değildi ve haber peşindeydi. Bu koşullar altında böyle hızlı ilerleyen bir cephedeki tüm gazetecilere göz kulak

---

11 Melis Dabağoğlu, "Kamera Arkasında", **Radikal gazetesi Cumartesi eki**, 15.11.2003, s. 4.

olamayız. Bu nedenle gazetecileri silahlı kuvvetlerimizin koruması altına almak, hem gazetecilik açısından hem de izleyenler açısından iyi bir şey" yorumunu yapmıştır. [12]

İsmail Ballı, Irak'ta sadece iliştirilmiş gazetecilerin değil; Serbest savaş muhabirlerinin de çalışmalarının kısıtlandığını dile getirdi. "Savaşın bazı kuralları var" diyen Ballı, sözlerini şöyle sürdürdü:

"Mesela ABD, 8 Nisan günü Filistin Oteli'nin 14'üncü katını vurduğu zaman özür bile dilemedi. "Ben yanlışlıkla kendi askerimi bile vuruyorum. Bu savaş koşullarıdır" savunmasını yaptı. Dönemin Irak Enformasyon Bakanı Muhammed el-Sahaf, Bağdat'ta her gün bizim yanımıza gelirdi. "Amerikalıları perişan ettik, öldürdük, yok ettik. ABD askerleri katırlar gibi kaçıyor" diyordu. İliştirilmiş haberciliği eleştirmemin iki boyutu var: Birincisi, ABD'li gazeteciler, Bağdat'ta bizim gibi bulunamadılar. Bulunan çok azı var. Biri, benim arkadaşım: Richard Engels. Savaş sonrası şu an bestseller olan bir kitap yazdı. Engels de bölgedeydi. Kendisini gizledi. Hatta açığa çıkmaması biz de yardım ettik. Richard, İtalyan kökenliydi. Bunu ön plana çıkardı. İliştirilmiş gazetecilik, objektif habercilik demek değildir. ABD tankının içinde, onların kumanyasını yiyen gazetecilerdir bunlar. Ordunun beğenmeyeceği haber yapmak olası değildi. Ama belki de ABD'li gazetecilerin başka bir seçeneği de yoktu. Çünkü Bağdat'tan haber geçmek adına bizim gibi şanslı değillerdi. Onlar taraftı."

3.5. Serbest Savaş Gazeteciliği ile Arasındaki Farklar

Akreditasyon, Havuz (Pool) sistemi ve Irak Savaşı ile gündeme taşınan iliştirilmiş gazetecilik, savaş koşullarında gazetecilere uygulanan üç yöntemdir.

Akreditasyon sisteminde, savaşta bir bölgede çalışacak, bir ordunun faaliyetlerini veya savaşı takip edecek gazeteci, oradaki yetkililere çalıştığı medya kuruluşu adına başvurur. Aynı durum, serbest savaş muhabirleri için de geçerlidir. Haber kaynağı, muhabire yaka veya tanıtım kartı vererek onun daha rahat çalışmasını sağlar.

[12] Göncü, **a.g.e.**, s. 50-51.

Havuz sistemine ise sıkça başvurulur. Muhabir, havuzun içinde ülkenin ordusu ile savaş bölgelerinde gezer. Ordu. Muhabirin hem can güvenliğini sağlar hem de hareketini sınırlandırır. Birinci Körfez Savaşı'nda özellikle bu sistemden yararlanılmıştır. Havuz sisteminin özgür haber akışını kısıtlayıcı yönlerinden en önemlisi, sadece askeri bilgileri haber olarak kabul etmeye başlamalarıdır.

Irak Savaşı ile gündeme gelen iliştirilmiş gazetecilik ise yalnızca kara birlikleriyle değil; Savaş alanlarında tüm askeri birliklerle birlikte ilerleyen, onların belirlediği sözleşme doğrultusunda çalışan, belirli taahhütler altına giren ve bunları önemsemediğinde ilişiği kesilen bir gazetecilik olduğu belirtilebilir.

Sonuçta savaş muhabiri en temel anlamıyla, çatışma ve kriz bölgelerinde, savaşlarda görev yapan ve herhangi bir askeri-militer güçle hareket etmeden bağımsız olarak davranan "sivil" kişidir. Embedded'ler ise savaş veya çatışma zamanlarında ordular, askeri birliklerle hareket eden muhabirlerdir. Savaş muhabirliğinin farklı bir kategorisidir.

Temel farklılık, birincisinin "sivil" olmasıdır. Genelde imkanlar ölçüsünde bağımsız hareket edilir. Doğrudan sansüre uğramaz, risk gazetecinin kendisine aittir. Gördüklerini yazar, anlatır. Taraf değildir.

İliştirilmişler için birçok tanımlama yapılmıştır. En uygun olanlardan biri "askeri gazetecidir". Çatışma durumunda bunlar taraftır ve bu taraf olmaları, onları direkt olarak ateş altında bırakabilir, hedef haline getirebilir. Cenevre Antlaşması'na göre, bir askeri birliğe akredite olanlar, örneğin yakalandıkları zaman savaş esiri muamelesi görürler. Birlikte hareket ettikleri askeri birliğin kurallarına uyarlar ve doğal olarak sansüre uğrarlar. Sansürü baştan kabul ederler. [13]

Kuşkusuz İliştirilmiş gazetecilik, serbest savaş muhabirliğinden çok farklıdır. Tabii ki iliştirilmiş habercilik kadar serbest muhabirliği eleştirenler de yok değildir. Savaş alanlarında uzun yıllardır kameramanlık yapan Mehmet İbrahimhakkıoğlu (Vito), sorunlarını şu sözlerle açıkladı:

---

[13] Mete Çubukçu, **Ateş Altında Gazetecilik**, İstanbul, Metis Yayınları, 2005, s. 85.

“Haber kameramanı olarak görev yaptığım 15 yılda mesleğimle ilgili hiçbir eğitim ve kurs vs. almadım. SSK priminin bile doğru düzgün yatırılmadığı basın sektöründe, Bağdat’ta gaz maskesi yerine ıslattığımız havlulara güveniyorduk. Afganistan’da suyu tülbentten süzüp içiyorduk. Uyku tulumumuz hiç olmadı, zar zor kurşun geçirmediğini sandığımız yeleklerimiz oldu. Hiç kaksım olmadı. Paramız ne tür taşıta yetiyorsa ona bindik. Haberin göbeğindeydik ama haber geçemiyorduk, telefonumuz yoktu. Dağda rüşvet veriyor, masrafı belgeleyemediğimiz için ne yapacağımızı düşünüyorduk, ama haberimizi ekranda seyretmek öncesindeki tüm zorluğu telafi ederdi” [14]

Irak’ın batısında operasyon yapan 101. İndirme Birliği’ndeki oğlunu merak eden Meksika asıllı bir annesi muhabir Ryan Chilcote’u yakalarım umuduyla CNN’i açmaktadır. Bağdat’a doğru ilerleyen Üçüncü Piyade Tümeni’ndeki kocasının hayatından endişe duyan Amerikalı genç kadın, askerler eşlik eden David Bloom’dan son haberleri almak için NBC’yi izlemektedir. NBC’deki haberleri kaçırması halinde ise ABC Televizyonu’na dönüp son gelişmeleri aktaran Tep Koppel’i dinlemekte, görüntüleri seyretmektedir. [15]

Ancak bu görüntüler, hükümetlerin ve askeriyenin kontrolünde olmaktadır. Bu da ne kadar sağlıklı bir habercilik yapıldığı konusunda endişeler uyandırmaktadır.

“Keşke savaşlar hiç yapılmasa da biz işsiz kalsak” diyen ve “Ateş Altında Gazetecilik/Savaş ve Savaş Haberciliği” adında bir de kitap yayınlayan savaş muhabiri Mete Çubukçu, iliştirilmiş gazeteciliğin zorunlu olarak bağımlı olmayı gerektirdiğini ifade etmektedir.

Çubukçu, şöyle demektedir:

“Örneğin Irak Savaşı’nda sivillerin ölümleriyle, öldürülen ABD askerlerinin görüntüleri ekranlara, gazete sayfalarına yansımış, bu da ordunun ve hükümetin

---

[14] Ahu Erkıvanç Yıldız, “Bu İşi Yaparken Arındığımı Hissediyorum”, Akşam gazetesi Pazar eki, 24.04.2005, s.4.

[15] Nilgün Tekfidan, “İliştirilmiş Muhabirler”, http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid2003-03-28-m@nvid248364...., 20.06.2004, s.3

istediği "temiz savaş" kuramını destekleyen bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır… Medya kuruluşları iki cepheden de hem bağımsız hem de iliştirilen muhabirlerle savaşı izleyebilir. Ancak asıl tehlike, iliştirilenlerin ağır basmasıdır ki ABD ordusu bunu zorlamaktadır. Aslolan savaşlarda bağımsız gazeteciliğin zorunlu olduğudur" [16]

Irak'ta akrediteli bir arkadaşının sayesinde Bağdat'a giden ve Iraklı kadınların yaşantılarını anlatan "10. Gezegen" adlı bir belgesel çeken Türk yönetmen Melis Birdel de Irak'ta taraflı haber yapıldığını savunanlardan. Birdel; "Amerika, Irak'ta yüzde 95 taraflı haber yapıyor. Orada gerçek habere ulaşmak imkansız gibi bir şey" yorumunu yapmaktadır." [17]

Bağımsız savaş muhabiri olarak Bağdat'ta bulunan Mete Çubukçu, Saddam rejimine bağlı ancak iliştirilmişlerden daha bağımsız hareket ettiklerini söyledi. İliştirilmiş gazeteci olarak bölgede bulunma niyetinin olmadığını ifade eden Çubukçu, sözlerini şöyle sürdürdü:

"Uzun yıllar çatışma ortamında bulundum. Irak Savaşı'na gelince; Saddam Hüseyin'in vizesiyle savaştan üç gün önce Bağdat'a girdim. O günlerde gazeteciler kafileler halinde Bağdat'ı terk ediyordu. Çünkü birçok Batılı haber ajans yöneticisi, çalışanlarına "Bağdat'ı terk edin" talimatını vermişti. Ve bu talimat üzerine aylardır savaşı bekleyen gazeteciler, Enformasyon binasını terk etti. Biz aralarında benim gibi birkaç Türk'ün bulunduğu 70-80 gazeteci, kendi imkanlarımızla bölgede kalmaya devam ettik. Dolayısıyla iliştirilmişler, güneyden ilerlerken, Bağdat'a yüzlerce kilometre uzaktayken biz bizzat ABD bombardımanının altındaydık…Ben iliştirilmiş gazeteciliğe karşı değilim. Benim karşı olduğum savaş koşullarında iliştirilmiş yöntemine ağırlık verilmesidir. Tabii ki medya, hem saldırır olduğu yerden hem de saldıran taraftan haber almak ister. Ancak bu denge, Irak Savaşı'nda çok bozuktu. Yine söylüyorum; Biz 70 veya 80 gazeteci savaş alanındayken; Bildiğim kadarıyla 600 gazeteci iliştirilmişti. Savaşın ilerleyen dönemlerinde ABD ve İngiliz Ordu Sözcüleri şu açıklamayı yaptı: "Biz bu yöntemden çok memnunuz. Bundan sonraki

---

[16] Yıldız, **a.g.h.**, s.4.

[17] Ezgi Başaran, "Amacım Irak'taki Yaşamı Amerikalılara İzlettirmekti", **Hürriyet gazetesi, Film Eki**,05.01.2005, s. 8.

savaşlarda yine bu iliştirilmiş gazetecilik yöntemini tercih edeceğiz" Eğer ordu sözcüleri bundan memnunsa, gazetecilik anlamında bir yanlışlık var demektir. Dolayısıyla da bir dengenin sağlanması gerekir. Farklı cephelerde gazeteciler olmadığı zaman, haberler de tek yanlı, taraflı oluyor." [18]

[18] Mete Çubukçu, NTV Haber Müdürü, Röportaj, 01.03.2007.

SONUÇ

Kahramanları ABD ve Irak olan Birinci Körfez Savaşı'nın ana nedeni, ekonomikti. 1990'lı yılların başında sürekli gelişen ve dünyanın tek süper güçlü ekonomisine sahip olmaya çalışan ABD için Pearl Harbour saldırısı da Rus tehditi de geri de kalmıştı. Onun gözü, İslam ülkelerinin topraklarından fışkıran petroldeydi. Ayrıca o dönemde Irak, İran ile gerçekleşen savaş sonrasında uğradığı zararın en az 105 milyar dolar olduğunu öne sürüyordu.

Irak, bununla birlikte bir iddiada daha bulunuyordu: Kuveyt, Irak'ın güney bölgesindeki Rumeyla'daki petrol kuyularını kendi hesabına işletmiş; Irak, İran ile savaşla uğraşırken o petrol tesislerini kendi hesabına çalıştırarak Irak'ın sırtından 2,5 milyar dolarlık bir ek gelir sağlamıştı. Irak'a göre bu, petrol hırsızlığıydı.

Bunun yanı sıra küreselleşme sözcüğüne yeni yeni kulakların alıştığı 90'lar da İslam ve Hristiyan ülkeleri arasında diyalog eksikliği mevcuttu. Özellikle ABD'nin bu diyalog eksikliğinden faydalanarak Genişletilmiş Ortadoğu Projesi'ni gerçekleştirmek istemesi sıcak savaşa zemin hazırlamıştır.

Birinci Körfez Savaşı, sadece dünyanın siyasi söylem ve finansal yapılanmasında değil, habercilikte de-olumlu ya da olumsuz-birtakım yenilenmelere sebebiyet vermiştir. Öyle ki, Körfez Savaşı'nı, "Evlerimize kadar giren ilk savaş" olarak tanımlamak, abartı sayılmaz.

Ağustos 1990'dan Şubat 1991'e kadar dünya, Körfez'deki sıcak ve kanlı gelişmeleri "canlı yayın ve bağlantılarla" izledi. Ancak televizyon seyircisi, özellikle CNN İnternational'dan yayılan çatışma görüntülerini ekranda görünce memnuniyetsizlik duydu. Bunun önemli nedeni, Savaşın belirli nesne ve terimlerle anlatılmasıydı.

Maket, arşiv dokümanları ve askeri uzmanların anlattıklarının yanı sıra medyanın sıkça vurguladığı beş nesne ve terim, Körfez Savaşı'nın adeta miti olmuştur: Gaz maskesi, Kaçak, Patriot, Bol cepli yelek ve CNN.

1992’den 9 yıl sonra 11 Eylül 2001’de ABD, ağır bir darbe aldı. Hiç delinmez denilen güvenliği delinmiş, finansal yapılanması ciddi sarsıntı geçirmiştir. Bu doğrultuda ABD, 2001 yılının Ekim ayında Afganistan’a müdahalede bulunmuş ancak araya bazı Batılı ülkeler girmiş ve soranla karşılaşılmamıştır.

ABD, 11 Eylül terörünün içinde de bir nebze olsun Irak’ı görüyordu ve ikinci plan olarak Irak hükümetini devirmek, Saddam rejimini bu defasında ortadan kaldırmak istiyordu.

ABD Başkanı George W. Bush’un “şer ekseni” olarak tanımladığı “tehlikeli” eksenin içinde kitle imha silahlarına sahip olduğunu belirttiği Irak, başı çekiyordu. Diğer ülkeler ise İran, Suriye ve Kuzey Kore idi.

Tarihler, 2003’ü gösterirken ABD, Afganistan’a yapılan harekatlardan hızını alamayınca yine gözünü Irak’a dikmişti. Ve Irak Savaşı, ABD bombardımanıyla başlamıştı. Bu savaş medya çok iyi hazırlanmıştı. Yalnızca CNN’in Batılı rakipleri değil; Arap kanalı El-Cezire de en çok izlenenler listesindeydi. Aynı zamanda artık izleyici de bu film gibi savaş görüntülerine hazırlanmıştı. Bu savaş, yeni bir gazetecilik türünü de kazandırmıştı: Sözleşmeli cephe muhabirlerini yani iliştirilmiş gazetecileri.

Birinci Körfez Savaşı’ndaki havuz (pool) sistemine farklı bir boyut getiren ABD, öncelikle kendi ülke ve İngiliz yayın kurumlarına bağlı gazeteciler, birçok maddeli sözleşme imzalatmış ve onların iliştirildikleri ordu yanında Bağdat’ı bombalanmasını görüntülemelerini sağlamıştır.

Özellikle uluslar arası ajanslarda görevli birkaç Türk gazetecinin de iliştirilmiş sıfatıyla savaşı izlediğini biliyoruz.

Fakat askeri sansürü içeren bu yeni gazetecilik tarzı, tarafsızlığı yok ettiği, olaylara tek yönlü bakıldığı gerekçesiyle çok eleştirilmiştir ve eleştirilmektedir.

Görüştüğüm Irak Savaşı’nda iliştirilmiş olarak görev yapan gazeteciler. Bu habercilik tarzının eleştirilmesine karşılar. Savaşta gazetecilerin “disembedded”

olmaktan çekinmediğini ve yine askerler onay vermese de istedikleri görüntüyü çekebildiklerini belirttiler.

ABD, savaşta kendilerini zora sokacak bilgi ve haberi dünya kamuoyundan saklamak düşüncesiyle bu tür bir haberciliği ortaya attıysa da kanımca önümüzdeki bir savaşta ordunun kadrolu gazetecilerine öncelik tanınacak. Medya kuruluşları ordunun tekelinde görev yapan muhabirlerden haber ve görüntüleri elde edecek. Bunun nedeni, bilgi sızmasının ve deşifresinin önlenememesi ve iliştirilmiş gazeteciliğin çok fazla eleştirilmesidir.

Ayrıca bazı uluslar arası konferanslarda üzerinde önemle durulan bir konu var. Herhangi bir savaş esnasında iliştirilmiş gazeteciden alınan haber ve görüntüler, iletişim mecralarına taşınıp izleyici karşısına çıkarılırken şu amblem görülecek: "Bu bir iliştirilmiş gazeteci haberidir"

Habercilik etiği bakımından ciddi bir uygulama olacak olan bu değişiklik, şu anda dünyadaki pek çok iletişim bilişimci ve editör tarafından tartışılıyor. Böyle bir uygulama, izleyicinin-okuyucunun habere daha net ve bilinçli bakmasını sağlayacak.

Ancak dünyada 2007 itibariyle sıcak bir savaş beklendiği söylenememektedir. Özellikle ABD'nin Genişletilmiş Ortadoğu Projesi'ni rafa kaldırmasıyla bunu görebiliyoruz. Demokrasi denilince akla gelen ülkelerden ABD, müslümanlar için mübarek günlerde Irak Devrik Başkanı Saddam Hüseyin ve adamlarını öldürse de aynı uygulamayı şimdiki onlar için "öteki" İran Cumhurbaşkanı Mahmut Ahmedinecat'a yapamayacağı kanısı gündemde.

Fakat İngiltere, son zamanlarda İran'a daha kışkırtıcı gözle bakmakta. Çünkü emperyal döneminden kalan bir anlayışla, körfez bölgesini kendi stratejik ekonomik çıkarları için hayati bir bölge saymakta ve orada varlığını askeri gücüyle de sürdürmeye çalışıyor.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Ali, Tarık, Osman, Alınhay: **Bush Bağdat'ta:Irak'ın Yeniden Sömürgeleştirilmesi,** İstanbul, Agora Yayınları, 2003

Arı, Tayyar: **Irak, İran ve ABD**, İstanbul, Alfa Yayınları, Ocak 2004

Arnett, Peter: **Savaş Alanından Canlı Yayın,** Çeviren Muhittin Karkın, Ceren Balel, İstanbul, İletişim Yayınları,1999

Cevizoğlu, Hulki: **Amerika'nın Körfez Savaşı**, Ankara, Ceviz Kabuğu Yayınları, 2003

Clancy, Tom-Chuck Horner: **Her Erkek Bir Kaplandır**, Çeviren Feride Kurtulmuş, İstanbul, Epsilon, 1997

Çubukçu, Mete: **Ateş Altında Gazetecilik,** İstanbul, Metis Yayınları, 2005.

Davutoğlu, Ahmet: **Stratejik Derinlik**, İstanbul, Küre Yayınları, 2001

Demirel, Süleyman: **Körfez Krizi ve Türkiye**, Ankara, DYP Yayınları,1991

Efegil, Ertan: **Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar Verme Modeli**, İstanbul, Gündoğan Yayınları, Ekim 2002

Göncü, Gürsel: **Savaşın Kitabı**, İstanbul, Doğan Burda Rizzoli, 2003

Harp Akademileri Komutanlığı: **Körfez Krizi-Irak'ın Kuveyt'i İşgal ve İlhakı,** İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Askeri Bilimler Araştırma Merkezi, 1990

Kayar, Mustafa: **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Ekim 2003

Koraltan, Fidan: **Terör Kavramı ve Etik Açısından Basına Yansıması, (Milliyet, Cumhuriyet, Zaman gazeteleri),** Yüksek Lisans tezi, İ.Ü., 2002

Laurent, Eric: **Çöl Fırtınası**, Çeviren Erden Akbulut-T.Ahmet Şensılay, İstanbul, E Yayınları, Kasım 1991

Mutlu, Mustafa: **Vietnam'dan Körfez'e Savaşlarda Kamuoyu Oluşumu**, İstanbul, Okumuş Adam Yayıncılık, Mart 2003

Özdağ, Ümit: **Türkiye, Irak ve PKK**, Ankara, ASAM Yayınları, 1999

Özkan, Tuncay: **Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaş,** İstanbul, Alfa Yayınları, 2003

Sazak, Derya: **11 Eylül Gölgesinde Saddam: Kuveyt İşgalinden Usame bin Ladin Saldırısına Körfez Savaşı'nın Dosyası,** İstanbul, Doğan Kitap Yayınları, 2003

Scott, Ritter-William Rivers: **Irak'a Savaş: Bush Yönetiminin Bilmenizi İstemediği Gerçekler**, Çeviri Çiçek Öztek, İstanbul, Metis Yayınları, 2002

Toççuoğlu, Abdullah-Yasin Aktay: **Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve Oryantalizm,** Ankara, Vadi Yayınları, 1999

SÜRELİ YAYINLAR

Bal, İdris: "Ortadoğu'da Savaş, ABD ve Türkiye", **Stradigma**, Sayı:3, Nisan 2003

BBC News: "Iraq Wor Journalizm Sanitised", 6.10.2003.

Başaran, Ezgi: "Amacım Irak'taki Yaşamı Amerikalılara İzlettirmekti", **Hürriyet gazetesi, Film Eki,** 05.01.2005.

Belge, Murat: "Soğuk Savaş Sonrası Çatışmalar", **Cogito**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 3, Kış 1995.

Belt, Don: "Çağdaş Dünyada İslam", **National Geographic Türkiye**, Ocak 2002.

"Büyük Hata Yaptık": **Vatan gazetesi**, haber, 10.03.2006.

Çiloğlu, Barış: "Dünya Petrollerinde Yeni Aktör", **Stratejik Analiz**, Ankara, Cilt 4, Sayı 37, Mayıs 2003.

Çitlioğlu, Ercan: "ABD, Irak'tan Çıkar mı?", **Cumhuriyet Strateji**, Sayı 53, 04.07.2005.

Dabağoğlu, Melis: "Kamera Arkasında", **Radikal Cumartesi Eki**, 15.11.2003.

Daloğlu, Tülin: "O Saddam'ı Yakaladı, Star da Onu", **Star**, 08.12.2004.

Dumanlı, Cihangir: "ABD Vietnam'daki Hatalarını Tekrarlıyor", **Cumhuriyet Strateji Eki,** 24.01.2005, Sayı 30.

Düzkan, Ayşe: "Kovboyun Hakkından Gelen Gazeteci Kadın", **Sabah Pazar Eki**, 26.03.2006.

Emiroğlu, Sema: “İsterlerse Çekiliriz”, **Milliyet,** haber, 29.01.2005.

Erçel, Gazi: “Irak Savaşı’nın Ekonomik Maliyeti”, **M5 Savaş ve Strateji Dergisi,** İstanbul, Şubat 2003, Sayı 116.

Eslen, Nejat: ‘ABD’nin Kitle İmha Silahları ile Savaş Stratejisi ve Asıl Niyeti”, **M5 Savaş ve Strateji Dergisi**, Sayı 116, Şubat 2003

Gönenç, Özgür: “Medya ve Terör”, **İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi**, İstanbul, 2002.

“Irak’ı Bırakmayız”: **Hürriyet**, haber, 20.05.2006.

Ramonet, İgnacio: “Üç Medya Miti Gaz Maskesi, ‘Kaçak’, Patriot”, Çeviren Uraz Aydın, **Marmara İletişim**, İstanbul Ocak 2001, Sayı 11.

Yıldız, Ahu Erkıvanç: “Bu İşi Yaparken Arındığımı Hissediyorum”, **Akşam Pazar Eki**, 24.04.2005.

Yurdusev, A.Nuri: “BOP, İslam ve Demokrasi”, **FP Foreign Policy**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Kasım-Aralık 2004.

SÖYLEŞİLER VE İNTERNET SİTELERİ

Arıboğan, Deniz Ülke: Bahçeşehir Üniversitesi, Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, Röportaj 11.02.2007.

Ateş, Toktamış: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Öğretim Üyesi, Röportaj 27.02.2007.

Ballı, İsmail:	İHA Genel Müdür Yardımcısı, Röportaj, 26.02.2007.
Bektaş, Ümit:	Reuters Foto Muhabiri, 30.01.2007.
Çubukçu, Mete:	NTV Haber Müdürü, 01.03.2007.
Demir, Melek:	Sky Türk Belgesel Yapımcısı, "Robert Fiske ile Söyleşisi, Londonistan Belgeseli, Lübnan, 12.06.2006.
Sezer, Murad:	AP Foto Muhabiri, 18.02.2007.
Tekfidan, Nilgün:	"İliştirilmiş Muhabirler", Hürriyet, 38.03.2003, (Çevrimiçi), http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid2003-03-28-m@nvid248364, 20.06.2004, s.3
	"Küresel Dünya Ekonomisi", (Çevrimiçi), www.ceterisparibus.net/ablab_makaleler.html, 22.04.2004"
Deghati, Reza:	National Geographic Foto Muhabiri, Röportaj 23.02.2007.

EKLER

<u>RÖPORTAJLAR</u>

MURAD SEZER (AP FOTO MUHABİRİ)

“Önümüzdeki savaşta iliştirilmiş gazeteci de olmayacak”

İliştirilmiş gazeteci olarak Irak Felluce'de görev yaptığı sırada çektiği bir fotoğraf ile Pulitzer ödülü kazanan Murad Sezer, iliştirilmiş gazeteciliğin kötünün iyisi olduğunu söyledi. AP muhabiri Sezer, "Bir sonraki savaşta bu tür muhabirler de olmayacak. Ordu, kendi kadrolu muhabirlerini savaşta kullanacak. Böylece haber ve görüntü sızmasının kesin önüne geçecek" dedi.

Pulitzer ödüllü fotoğrafınızın çekim öyküsünü anlatır mısınız?

Ödüllü fotoğrafı 8 Nisan 2004'de Felluce'de çektim. Mart ayı sonunda Felluce kentinin girişinde dört Amerikalı araçlarından çıkarılarak öldürülmüş daha sonra da cesetleri bir köprüye asılmıştı. Bu olay bir anlamda Felluce'deki direnişin ciddiyetini ve tehlikesini vurguluyordu. Bunun üzerine bölgede görevli Amerikan Deniz Piyadeleri, şehri kuşatmaya aldı ve büyük bir operasyona başladı. Ben de bu operasyonu deniz piyadelerine "iliştirilmiş" olarak izledim. Şehrin etrafında kuşatma ve içinde de çatışmalar sürüyordu. 8 Nisan günü, şehre yardım getiren Kızılay, Kızılhaç gibi yardım kuruluşlarının gelişlerini izlemek için bir kontrol noktasına ulaşmaya çalışıyordum. Bağlı olduğum birlik beni bu noktaya yakın başka bir birliğin yanına bıraktı. Geldiğim nokta, şehrin ana girişinde ve de Amerikalıların yaralıları için kurdukları geçici bir sağlık merkezi idi. İlk başta oradaki askerler tarafından hiç de iyi karşılanmadım. Çok gergindiler, orada fotoğraf çekmemin kesinlikle yasak olduğunu söylediler. Ben de biraz ilerde şehre giriş yapan yardım ekiplerini görüntülemek için oradan ayrıldım. 3-4 saat sonra o noktaya geri döndüm. Makinelerimi bir kenara bırakıp, iliştirilmiş olduğum birliğe geri dönebilmek için askeri konvoy beklemeye başladım. Bu arada, ilk yardım için birçok yaralı Amerikan askeri bulunduğum yere getiriliyordu. Bunlardan bir tanesi geldiğinde ölmüştü. Doktorlar son kontrolleri yaptılar, öldüğü kesindi. Birden diğer askerler ölen arkadaşlarının etrafında toplanıp dua etmeye başladılar. Fotoğraf çekip çekmemekte

tereddüt ettim. Kenarda duran fotoğraf makinemi elime aldım, üzerinde 17-35 mm zoom objektif vardı. Biraz yaklaşıp, sadece 3 kare çektim ve makinemi yine aldığım yere bıraktım. Kimse fotoğraf çektiğimi görmemişti. Daha sonra bunlardan birini kadrajlayıp servise verdim. Ertesi gün (9 Nisan 2004) Bağdat'ın Amerikan güçleri tarafından ele geçirilişinin birinci yıl dönümüydü. Onlarca Amerikan gazetesinin birinci sayfasında fotoğraflarla 1 yıl önce - 1 yıl sonra haberleri vardı. Bir yanda Saddam Hüseyin'in heykelinin yıkılışı fotoğrafı, diğer yanda da benim Felluce'den gönderdiğim bu fotoğraf yer alıyordu. İşgalin 1. yıldönümünde bu fotoğraf Irak'ta işlerin hiç de iyiye gitmediğinin en büyük kanıtı olmuştu.

Kaç kez iliştirilmiş gazeteci olarak savaş bölgesine gittiniz?

Üç kez gittim. Irak'ta iki kez, bir de uçak gemisine iliştirilmiştim. Irak Tikrit'te bir ay, Felluce'de bir hafta, Iran Körfezi'ndeki bir ABD uçak gemisinde de 3-4 gün kaldım.

İliştirilmiş gazeteciliğin avantajlarını ve dezavantajlarını anlatabilir misiniz?

Öncelikle gazeteci, istediği gibi hareket edemiyor. Askerler, nerede dur diyorsa orada durup ne zaman yürürse o zaman yürüyor. "Beş dakika şurada fotoğraf çekip röportaj yapayım" deme şansın yok. Bu, en büyük dezavantaj. İliştirilmiş muhabirin her hareketi uydudan izleniyor. Dolayısıyla kaçma lüksünüz de yok. Hayatta kalabilmek ve haber yapabilmek için birinin peşinden gitmek gerekiyor. Manipüle etmek istiyorlarsa rahatlıkla edebiliyorlar. Örneğin, ABD birlikleri, beş köyün dördünü yakıp birini yakmadılarsa gazeteciyi yakılmayan köye götürüp "Dünkü bombardımanda vahim bir sonuç olmadı" diyebilirler. Gazetecinin doğruyu öğrenme imkanı olmadığı için bu tuzağa düşebilir. Etik olarak en büyük dezavantajı bu. Avantajı ise gazetecilerin gidemeyeceği noktalara gitmesidir. Sonuçta muhabir, serbest olsa operasyona katılamaz. Asker, yolunu kesip sıcak çatışmayı izlemesine izin vermeyebilir.

Siz kendiniz mi Irak Savaşı'nda iliştirilmek istediniz?

Tabii ki hayır. Ben kendi başıma ofisimden çıkıp da kendi imkanlarımla kahramanlık olsun, ödül alayım, macera olsun diye Irak'a, Filistin'e, İsrail'e ve

Afganistan'a gitmedim. Kendi seçimimle iliştirilmiş gazeteci de olmadım. Sonuçta bir kuruma bağlı olarak çalışıyorum. Kurumun bir görevlendirmesi var.

Ama şefinizi bilgilendirip kendi isteğinizle Türkiye'ye dönebilmişsiniz.

Evet bu doğru. Çatışma bölgesinde daha fazla kalmak istemedim. Yerime başka bir arkadaş gelene kadar bekledim sonra da döndüm.

İliştirilmiş gazetecilikte akredite belirli bir süreye bağlı mı?

Duruma göre değişiyor. Bazı durumlarda mesela bir aylığına akredite olunabiliyor. Ama Felluce'deki olay, planlanmış değil; Ani gelişen bir operasyondu.

Gitmeden ne kadar süre önce akredite oldunuz?

İliştirilmiş gazeteciye birtakım kurallar içeren sözleşme imzalatılıyor deniliyor. Her seferinde böyle bir durum yok. Ben kendi tecrübemde bunu yaşamadım. Belki de AP'de çalışıyor olmaktan kaynaklanan bir durum bu. Zaten şirket akredite. Kimse "Siz kimsiniz, nesiniz?" diye sormuyor. Olağanüstü bir durum olduğunda AP, Reuters, AFP gibi uluslararası ajansları bilgilendirip etkinliği belirtiyorlar. Gazeteci, fotomuhabir, kameraman gönderin diyorlar. Gönderilen basın mensuplarına da "Ölürsem bunun sorumlusu ABD hükümeti değildir" diye bir akit imzalatıyorlar. Ben de imzaladım. Bu, doğal bir şey.

Neden sizi seçtiler?

Resme dar açıyla bakıyorsunuz. AP'nin tüm dünyada ofisleri var. Her ofiste de küçüklü büyüklü yapılanma var. Türkiye'deki yapı da küçük. Ancak ulusalararası bir olay olduğunda New York'ta yaşayan adam, haritaya bakıyor ve Irak'a nereden, kimi göndereyim diyor. En yakın Türkiye var. "Gider misin?" diye soruyor. "Giderim" diyorsan seni yolluyor.

Associated Press (AP) ajansı bu tip görevlere göndereceği personelini nasıl bir ön hazırlıktan geçiriyor?

Tehlikeli görevlere gitsin gitmesin tüm personel, bir haftalık "hayatta kalma" kursu aldı. Bunun bir faydası oluyor mu diye sorarsanız şu yanıtı veririm: Birebir yaşamanın yerini hiçbir kurs tutamaz.

Yabancı diliniz ne düzeyde?

Hayatımı devam ettirebilecek ölçüde İngilizce ve biraz Almanca biliyorum.

ABD Ordusu'nun sözleşmesinde sadece "Ölürsem bunun sorumlusu ABD hükümeti değildir" kuralı mı var? Siz de sadece bunu mu imzaladınız?

Aslında o kural için imzayı attım mı atmadım mı hiç hatırlamıyorum. Bunu imzalatmalarının nedeni de gazetecinin, kendisinin ve askerin can güvenliğini tehlikeye atacak bir girişimini ortadan kaldırmak içindir. Buna olumlu yaklaşıyorum.

Peki iliştirilmiş gazetecilik, neden eleştiriliyor?

Vietnam Savaşı'nda, Birinci Körfez Savaşı'nda ordular savaş alanına gidiyordu. Ordunun peşinden de maceraperest muhabirler ya da zengin basın kuruluşları zırhlı araçlar bulup askerleri takip ediyorlardı. Hatta otostop yaparak da savaş alananına gittikleri oluyordu. Sonra ordu, bunun tehlikeli olduğunu düşünüp "İsterseniz bizimle gelin. Çünkü çok tehlikeli" dedi. Gazetecilerin de bu fikir hoşuna gitti. Gittiler. Tabii ki ordunun da belirli kuralları var. Onlara uymak zorundayız.

İliştirilmiş olmanın kuralları sıkı mı peki?

Bence sıkı değil. Hiç rahatsız olmadım. Çalışmamı engellemedi. Hiçbir gazetecinin şikayeti olduğunu düşünmüyorum. Çünkü savaş bölgesinde rahat hareket edemeyeceğini, onların araçlarıyla gideceğini biliyorsun.

Foto Muhabirisiniz. Savaş alanında çektiğiniz fotoğraflara sansür uygulandı mı?

Uygulanmadı. Uygulansa askerler, her gün çektiğim fotoğraflara gelip bakarlardı.

Kimse bakmadı mı?

Kimse, bir gün laptopuma bakıp "Sen bugün nasıl bir fotoğraf çektin de gönderdin?" diye sormadı. 2001 yılından başlayarak Körfez'e uçak gemilerine iliştirildim. Afganistan ve Irak'taki, Kosova'daki askeri üslere de gittim. Hiçbir asker, "Dur bakalım sen ne çektin?" demedi. Belki "Şansın varmış" diyeceksin.

İliştirilmiş gazeteciler, Irak Savaşı'nda ABD ordusu tarafından yönlendirildikleri ve dolayısıyla atlatma haber yapma şanslarının sıfır olması nedeniyle eleştirilmişti.

Şöyle; Senin röportaj olarak parlak bir fikrin varsa istediğin kişiye "Bu konuda konuşmak ister misin?" diye sorabiliyorsun. Konuşan konuşuyor. Konuşmayan da konuşmuyor. Bazı çerçevede aynı insanlarla hareket ediyorsun. Doğal olarak ekstra iş çıkarabilmen, daha rahat edebilmen kolay değil. Ama benim şahsımdan olaya bakmayın. Çünkü ben Felluce'de askerlerle birlikteysem aynı anda AP'nin muhabir ve fotomuhabirleri, direnişçilerin yanındaydı. Uluslararası bir ajans olarak habere her yönünden bakıyoruz. Ancak belirli bir gazetenin mensubu, bir tarafı seçmek zorunda. Ajans olarak rahattım. Bu nedenle, ben bir gün iliştirilmiş oldum. Ertesi gün olmadım. İki tarafı da biliyorum.

"72 saat geçmedikçe ölen ya da yaralanan Amerikalı askerlerin adı verilemez" gibi bir kural, sözleşmede varmış. Böyle bir kuralı ihlal etmeyeceğinize dair bir imza attınız mı?

En hassas oldukları nokta bu. Mazeretleri ise "Askerin öldüğünü, ailesi bizden öğrensin". Türkiye'de de aslında böyle. Bunu ihlal ederseniz başınız derde girer. Pulitzer kazandığım fotoğrafta ölen askerin yüzü görünmüyor. Yine de çekindim.

Askerleri mi atlattınız yoksa?

Atlatmadım. O sırada askerlerin kafası çok meşguldü. Ben de üç kare çektim. Beni görmediler. Böyle bir fotoğraf suç olsaydı başım derde girerdi. Yüzlerce gazetede çıktı. Suç unsuru taşıyacak bir görüntü yakalasaydım "Sizin iliştirdiğiniz fotomuhabir kuralları ihlal etti" deyip benim ve kurumumun başını derde sokarlardı. Hem askerin yüzü ve ismi yoktu.

Türk gazetecisi olarak bölgeye gitmekle herhangi bir ayrım, çelişki yaşadınız mı?

Yaşamadım. Zaten onlar için asker-sivil, Amerikalı-Amerikalı olmayan diye bir kalıp var. Sivilseniz kafadan hangi millet olursanız olun mesafeli yaklaşım var. Bundan sonraki avantaj sizin nereli olduğunuza bağlı. ABD'liyseniz iletişim tabii ki

çok kolay oluyor. Bizdeki gibi "Hemşerim memleket nire?" muhabbeti oluyor. Tabii ki Amerikalı bir gazeteci için bazı işleri yapmak daha kolay olur. Ama sen Türk'sün, sen Alman'sın diye sert bir ayrım yok.

Sokakta, bir ABD askeriyle mi dolaştınız?

Bir tercümanla gezdim. Ama rahattım. Gazeteciler, Birinci Körfez Savaşı'nda, Afganistan'da, Filistin- İsrail çatışmasında da rahat çalıştı. Irak Savaşı ile gündeme gelen yeni bir tehlike var: Artık kimse gazeteciyi sevmiyor. Sonuçta gazeteci kendini bir şekilde iliştirmek ya da sığınmak zorunda. İliştirilmiş gazetecilik, tabii ki gazeteciye bir kısıtlama getiriyor. Onlarla yeyip içmek, onlarla hareket etmek zorundasınız. Ama bundan sonraki yeni bir şekilde ya iliştirileceksiniz ya da savaş bölgesine gidemeyeceksiniz. Ordu, tavrını koyacak: "Ya benimle geleceksin veya gelmeyeceksin" Gazetecinin can güvenliği yok. Varsayalım İran-ABD savaşı oldu. Ben, "Türkiye'den boynumda kamerayla sınırı geçeyim, bakayım savaş nasıl oluyor" diyemeyeceksin. Ya İranlı'nın ya da Amerikalı'nın elinde kalacaksın.

Gazeteci farklı bir seçenek belirleyemez mi?

Gazeteci, manipüle edilmemek kaydıyla iliştirilmiş gazeteciliği "amaç" yerine "araç" olarak kullansın diyorum. Savaşın şekli, savaşanların ahlakı ve tarzı değişti. Gazeteci, artık birincil hedef haline geldi. Savaşın iki tarafınca da sevilmeyen, kaçırılan, öldürülen, haber yapması engellenen bir noktaya geldi. Korkarım bundan sonra isteseniz de savaşlarda serbest gazetecilik yapamayacaksınız.

Can güvenliğiniz de onların kontrolünde miydi?

Kendilerini ne kadar koruyabiliyorlar ki, gazeteciyi korusunlar.

Irak Savaşı'nda çok korkmuş muydunuz?

Irak Felluce'deki operasyon sırasında korktum. Askerler, hep hedefte ve onlarla beraber seyahat edince siz de doğal olarak hedef oluyorsunuz. iliştirilmiş olunca askerlere, "Kendi arabamla peşinizden geleyim, Sizin üssünüzde kalmayacağım, şurada bir otel varmış. Orada kalayım" diyemiyorsunuz. Bu durumda da tabii ki onların can güvenliği ne kadar varsa benim de o kadar oluyor. Onlar, eğitimli oldukları için kendilerini korumayı, bir sivile oranla, daha iyi biliyorlar.

Irak'ta nerede kaldınız?

Iliştirilmiş gazeteciyken Tikrit'te Saddam Hüseyin'in eski saraylarından birini Amerikalılar üs yapmışlardı ve yayılmışlardı. Onlar ne yiyip içiyorsa onu yiyorduk. Kutularda hazır yemekler vardı. Felluce'de ise arazide.

İliştirilmiş bir muhabirin bir gününü özetler misiniz peki?

Bir asker gibi yaşıyorsunuz. Operasyon varsa, günün hangi saati olursa olsun, gidiyorsunuz. Yemek, banyo, çamaşır yıkama, boş zamanlarını değerlendirme hepsi bir asker gibi ve onlarla birlikte yapılıyor. Gazeteciye sadece nöbet yok (gülüyor) Nerede ve hangi koşullarda kaldığınıza göre eşya ve donanımımız da değişiyor. Sabit bir askeri kampta kalıyorsanız, ne kadar süre ile kalacaksanız ona göre kişisel eşyalarınızı, uyku tulumu, yastık vs yanınızda götürüp, bir koğuşa yerleşip, koğuş arkadaşlarınıza alışmaya çalışıyorsunuz. Gezici bir birlik ile beraberseniz en az eşya ile hareket etmeniz gerekiyor. Fotoğraf çantanız, dizüstü bilgisayar, uydu telefonu ve uyku tulumu. Askerlerin bazen sizi ayakbağı ya da casus gibi gördükleri oluyor. Ne de olsanız sivilsiniz. Irak için konuşursak, sokaktaki insan için siz de bir işgalci ya da işbirlikçisi gibi görülüyorsunuz.

İliştirilmiş diğer Türk gazetecileri gördünüz mü?

Yollarımız çok fazla kesişmedi. Ben uluslararasi bir ajansa çalıştığım için genellikle haber gündemlerimiz farklı oluyordu.

Irak Savaşı'nda iliştirilmiş fotomuhabiri olarak görev yapmak, psikolojinizi etkiledi mi?

Sanırım etkilemedi. Ama şöyle bir durum var: Ben görevden döndükten sonra uzun bir süre çektiğim fotoğraflara bile bakmadım. Ayrıca Türkiye'ye dönünce savaş defterini kapatıyorum. Hatırlamamaya çalışıyorum.

İliştirilmiş gazetecilik, savaş muhabirliğinin son aşaması mı sizce?

Bence iliştirilmiş gazeteciliğe kimse çok fazla takılmasın. Çünkü bir sonraki savaşlarda, büyük bir olasılıkla, ordular istemeyeceği için iliştirilmiş gazeteciler de olmayacak. Bunun nedeni, askerlerin istemediği haber ve görüntülerin kontrole rağmen sızmasıdır. ABD ordusunun zaten kadrolu gazetecileri var. Geçen yıl Ramaldi'de gazeteci götürmeden çok büyük operasyonlar yaptılar. Kendi kadrolu

foto muhabirlerinin çektikleri fotoğrafları ajanslara dağıttılar. Önümüzdeki savaşta gazeteciler, belki de "Ne olur bizi de götürün" diye yalvaracaklar. İliştirilmiş gazetecilik, yine de kötünün iyisi. Basın, bir sonraki savaşta manipülasyona daha açık olacak.Bir anekdot anlatayım; Irak'ta bir operasyon olmuştu. Cami bombalanmış, bir çok insan hayatını kaybetmişti. Amerikan askerleri, caminin içinde yerde can çekişen insanların üzerine ateş edip öldürdüler. Bunu iliştirilmiş bir kameraman görüntüledi. Bu, dünya medyasına yansıdı. Düşünün, yanında sivil bir kameraman olduğu halde asker böyle bir vahşeti yapıyorsa kameraman olmadığında ne yaptığını-yapabileceğini siz düşünün. Bir sonraki savaşta diyecekler ki "Biz Irak Savaşı'nda şu kadar gazeteci götürdük, onları besledik, gezdirdik ama arada istemediğimiz görüntüler ortaya çıktı." Bir sonrakinde bunların sızmasını da istemeyecekler. İşte basın özgürlüğünün sonu o noktada başlayacak.

ÜMİT BEKTAŞ (REUTERS FOTO MUHABİRİ)

“İliştirilmişliğin Kurallarını Çiğnedim”

Milliyet Gazetesi Foto Muhabiri iken Irak Savaşına İliştirilmiş gazeteci olarak katılan Ümit Bektaş, “İliştirilmiş Gazeteciliğin Kurallarını Çiğnedim, Mesela Throya Kullanmam yasaktı ama hep kullandım” dedi.

-Irak Savaşı’na iliştirilmiş foto muhabiri olarak katıldınız. Hangi tarihler arasında Irak’ta kaldınız? Dönmek istediniz mi?

Irak'a yönelik bir ABD operasyonunun konuşulduğu günlerde uluslararası medya da sözü edilen bir başka şey de olası bir operasyon sırasında gazetecilerin ABD kuvvetlerine iliştirilerek savaşı izleyip izlemeyecekleriydi. Ben konudan haberdar olur olmaz ABD Ankara Büyükelçiliği'ne kişisel ve sözlü bir başvuru yaparak böyle bir uygulama olması durumunda gazetem (Milliyet) adına orada bulunmak istediğimi söyledim. Birkaç ay sonra bana ve NTV ve CNN Türk'ten ikişer kişiye bu konuda olumlu yanıt verildi. Ben Teksas'ta konuşlu 4. Piyade Tümeni'ne (Demir At) iliştirildim. Kanımca Türk gazetecilerin sistemde yer bulabilmelerinin nedeni, Demir At'ın Türk topraklarını kullanarak Kuzey'den Irak'a girmesinin planlanmasıydı. Bir süre sonra nerede olursan ol donmek istersin tabii ki evine. Ben de 35 gün sonra istedim bunu. Ama iliştirilmede süre sınırı yok. Yani kimse sana “git” demiyor. Gittiğin zaman da eski yerine dönme şansın yok.

-O dönem Milliyet gazetesi adına savaşa katılmıştınız. Şu anda Reuters gibi uluslar arası bir ajansta görev yapıyorsunuz. Bu açıdan daha net yorumlayabilirisiniz: Ajansa bağlı olarak iliştirilmek, savaş alanındaki bir gazeteci için daha mı avantajlı?

Kesinlikle daha avantajlı. Nereye iliştirileceğinin hesabı, bence profesyoneller tarafından gayet isabetli yapılıyor. Mesela birkaç Rus gazetecinin bir savaş gemisine iliştirildiği ve günlerce gemide hiçbir şey yapmadan kaldıklarını gazeteciler fıkra gibi ve kendilerini şanslı sayarak birbirlerine anlatıyordu. Reuters gibi büyük uluslararası ajansların foto muhabirleri daha sıcak bölgelerde, çatışma bölgelerindeki birliklere iliştiriliyor. Hal böyle olunca görsel materyal hem çoğalıyor hem de etkili kareler çekme şansınız artıyor.

-Irak Savaşı'nda sizin için en zorlu dakikaları anlatır mısınız?

Değişik zamanlarda değişik zorluklar yaşıyor insan. Kimi zaman ateş altında kalmak, saldırıya uğramak zorluyor insani bazen duş alamamış olmak…

-İliştirilmiş gazetecilik, çok fazla eleştiriliyor. Sizce neden? Savaş muhabirleri bağımsızlığını tamamen kaybetti mi?

Eleştirileri hepimiz biliyoruz ama ben bu eleştirilere kesinlikle katılmıyorum. Gazeteci savaş bölgesindeyse ve çarpışan iki taraftan en az biri düzenli orduysa o savaşı gönlünce ve özgürce izleyemez. Bir araba kiralayıp cepheye kendi imkanlarınla gitmen ne kadar mümkündür. Ben Irak'a savaş öncesi iki kez gitmiştim. O zaman da istediğiniz gibi hareket edemiyor, uydu telefonu kullanamıyordunuz. Kosova savaşını izlerken bütün gün Sırp hükümetinin Belgrad'daki bürosunda oturur sizi bir yerlere götürmelerini beklerdiniz. İliştirilmeyle ABD hükümetinin neyi hedeflediği tartışılır ancak iliştirdikleri gazetecilerin ne gibi haber, görüntü ve fotoğraflara imza attıkları ortada: UmKasr'a bayrak diken ABD askerini bir iliştirilmiş çekti ve o fotoğraf yüzünden ABD günlerce işgalci suçlamasına maruz kaldı. Camide yaralı halde bulunan ve oracıkta öldürülen Iraklı'nın görüntüleri de bir iliştirilmiş kameramana aitti. Yaralanan ve ölen ABD askerlerini çekenler de iliştirilenlerdi ve savaş karşıtı insanları bu fotoğraflar çoğalttı.Bence iliştirilmiş gazetecileri eleştirenler, bu sisteme karşı olan özellikle gazeteciler ve sonra aydınlar. Aslında dünyanın değişik yerlerinde hükümetlere, çıkar gruplarına, çok uluslu şirketlere, diktalara iliştirilmiş medya patronlarını ve gazete üst yönetimlerini sorgulamamalılar. İliştirilmiş gazetecilerin merkezlerine, müşterilerine sundukları malzemenin medyada işleniş biçimi ve yer buluşu üzerinde bir içerik çözümlemesi sorunun iliştirilmiş gazetecilikte değil basının tekelleşmesinde ve sermayenin merkezileşmesinde olduğunu kolayca anlayacaklardır. Ruanda'da iç savaşta 800 bin insan öldü. Orada iliştirilmiş gazeteciler yoktu ve basın özgürdü. Binlerce vahşet görüntüsü yağdı. Peki gazetelerde ne kadar yer buldu? İlan verenler hoş kızların resimlerinin yanında kanlı görüntüler istemediğinden dünya bu inanılmaz kırıma seyirci kalmadı mı?

-Peki iliştirilirken ABD Ordusu tarafından 16 maddelik bir sözleşme imzaladınız mı? Sizce bu sözleşme sıkı kurallar içeriyor muydu?

Evet imzaladım. Mesela uydu telefonu olarak Throya kullanmam yasaktı. Ama ben hep kullandım, kullanmak zorundaydım. Kimse bana bir şey söylemedi. Kurallar ne olursa olsun gazetecileri durduramadılar ve çok miktarda tartışmalı görüntü, medyaya yansıdı. Bu kuralları çiğneyenlerin karşı karşıya kaldığı en ağır ceza 'disembedded' olmaktı ve bunu da kanımca çok fazla takan yoktu.

-AP Foto muhabiri Murad Sezer, ABD Askerlerinin İzni Dışında Çektiği Fotoğraftan Pulitzer Ödülünü Kucaklamıştı. Siz de "Atlatma" Kare Çektiniz Mi?

Maalesef ben Murad kadar güzel bir kare çekemedim. Atlatma bir karede çekmedim. Ama güzel fotoğraflarım ve haberlerim Milliyet'te yayınlandı.

-İliştirilmiş Muhabirin Irak'ta Bir Günü Nasıl Geçer?

Askerler gibi. Sabah erken kalkarsIn. Yol yaparsIn. Görevlerden ilgini çeken varsa onlara katılırsın yoksa karargahta kalırsın. Uygun zamanda haberini yazar fotoğrafını geçersin. Akşam olduğunda da uyku tulumuna ya da çadırına girer uyursun.

-Bir Birliğe bağlı Olarak Çekim Yapabiliyorsunuz. Askerler, Savaş Ortamı İçin Hazırlıklı. İliştirilmiş Bir Gazeteci, Kendini Savaşa Nasıl Hazırlar? Eğitim Almadınız Değil mi?

Kimyasal saldırılardan korunma eğitimi aldım. Çatışma anlarında ve ateş altında kaldığınızda ise askerliğinizi yapmış olmanızın faydası büyük oluyor.

-Yine olsa yine Irak'a gider miydiniz?

Kesinlikle giderdim.

BURAK ERSEMİZ (ATV İSTİHBARAT ŞEFİ)

"İliştirilmiş gazeteci, işgalci gazetecidir"

ATV adına Irak Savaşına iliştirilmemiş savaş muhabiri olarak katılan Burak Ersemiz İliştirilmiş Gazeteciliğe karşı çıktı: "İliştirilmiş Gazeteci, İşgalci Gazetecidir".

Siz bir savaş muhabiri misiniz?

Aslında savaş muhabirliği diye bir alan yok. 21 yıllık gazeteciyim.1986'da lise öğrencisiyken Bulvar gazetesinde hastane muhabiri olarak gazeteciliğe başladım. Daha sonra Hürriyet gazetesinde gece muhabiri oldum. O dönem, İstanbul çok karışıktı. Gece muhabirliği yapmak demek, her gece en az bir çatışmaya canlı şahit olmak demekti. O çatışmalarda çektiğiniz fotoğraflarla ve girdiğiniz risklerle şefinize karşı kendinizi kanıtlıyorsunuz. Şef de "Bu adam ölmüyor, sıcak savaş alanına da bunu göndereyim" diyor. Daha sonra Kanal D Haber Merkezi'nde çalıştım. Şimdi de ATV Haber merkezinin İstihbarat Şefi ve muhabiriyim. Gece muhabiriyken birçok savaş alanına da beni gönderdiler. Bence her muhabir, savaş muhabirliği yapabilir. Savaş muhabirliği, delikanlılık demek değildir. Sağlık muhabiri de savaş alanına gönderilebilir.

Şu ana kadar kaç kez savaş alanına gönderildiniz?

1990'lı yılların ortalarında Bosna Hersek'te, Arnavutluk'ta, Kosova'da, Makedonya'da, İsrail'de, Irak'ta bulundum.

İsrail-Filistin çatışmasının kızıştığı günlerde Gazeteci Mete Çubukçu, siz ve iki kameraman zorlu dakikalar yaşamışsınız. Hatta Çubukçu, "canlı kalkan" olmuş. Anlatır mısınız?

Savaş muhabirlerinin karşılaşacağı en büyük risklerden birini yaşadık. İsrail askerlerinin Ramallah'ı kuşatacağı bilgisini aldıktan sonra çalıştığımız kurum tarafından Ramallah'a gönderildik. Bir gece ben, Mete Çubukçu, kameraman arkadaşlar Mustafa Şap ve Talip Alpoğan ile İsrail askerlerini atlatarak sınırdan geçtik. Bir binanın 6. katında kaldık. Kat, TV stüdyosuydu. Buradan görüntülerimizi İstanbul'a geçiyorduk. Birkaç gün sonra İsrail askerleri, devrin Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat'ın karargahını kuşattı. Çatışmalar başladı. Bazı Hamas

gerillaları, Arafat'ı koruyan güvenlik güçleri, bizim bulunduğumuz binaya kaçtı. İz süren İsrail askerleri, bizim binaya geldi. Önce tankla binaya ateş ettiler. 6. kat deprem gibi sallanıyordu. İki Filistinli ve bir Iraklı gazeteci arkadaşımızla korkuyorduk. İsrail komandoları binaya girdiler. Kulağımızı yerdeki halıya dayayıp sesleri dinliyor, yorum yapıyorduk. Her katta dört büro var. Tüm çelik kapıları C-4'lerle patlatıp içeri giriyorlar ve tarıyorlardı. Gece görüş gözlük taktıkları için sadece insan silueti görürler. Elinde fotoğraf makinesi var mı yok mu göremezler.

Ne hissettiniz o anda?

Çok değişik bir duyguydu. Eşimi, annemi babamı aradım. Kızımla konuştum. Hallerini hatırlarını sordum. Türkiye'ye döndüğümde şöyle bir yorum yaptılar: Sen ölebileceğini düşünmüşsün ki bizi aramışsın. Ben ona da emin değilim. Belki de son kez seslerini duymak istemiştim.

Çalıştığınız kurumu aramadınız mı?

Arayıp, bilgi verdim. Onlar da ellerinden geleni yaptılar. O dönem Türkiye'de koalisyon hükümeti vardı ve Bülent Ecevit Başbakan'dı. Konu, Ecevit'e kadar gitti. Rahmetli İsmail Cem, dönemin İsrail Başbakanı Şaron ile Ecevit'i görüştürmüş.

Olaya dönersek komandolar sizin kapıya da geldiler mi?

Büyük bir patlama sesi duyduk. Sonra komandolar, bizim kapıya dayandılar. Biz, o sırada içerde kapıyı açıp bırakıp bırakmamayı tartıştık. Yanımızdaki Filistinlilerden biri İbranice de biliyordu. Fosforlu kalemlerle kağıtlara Arapça, Türkçe, İngilizce, İbranice "Burada basın mensupları var" yazdık. Ama tabii gece görüş gözlüklü bir komandoya bu, bir anlam ifade etmez. O yazıları okuyamaz. Sadece bir canlının sıcaklığını hissederek ateş eder. Sonunda bizim kapıyı da patlattılar. Filistinli arkadaş, İbranice, "Biz tarafsız gazeteciyiz. Görevimizi yapıyoruz. Ne olur bizi öldürmeyin" dedi. Komandolar, "Soyunun, gelin" dediler. İç çamaşırlarımızla kaldık. Koridorda duvara yasladılar. Duvarın bir tarafı büyük bir camdı. İsrailliler, camın arkasındaki Filistinlilere ateş etmeye başladılar. Filistinliler de cevap veriyordu. Mermi yarası almamak için eğiliyorduk. Ben, bunu Filistinli kurşunlarıyla ölmemizi istedikleri olarak algıladım. Neyse ki gün ışımıştı. Güneş ışığında gece görüşlü gözlük kullanılamaz. Sanırım gözlüklerini çıkarmaları, bizim de yaşamda kalmamızı sağladı.

Sizi Hollywood yapımı film senaryosu okuyor gibi dinliyorum.

Gerçekten senaryo yapılacak anılar bunlar. Koridordayken aşağıdan çok yoğun bir silah sesi geldi. Kalaşnikof ve M16'ların sesini ayırt edebiliyordum. Koridorda Mete'nin yanında bir kapı vardı. Mete, İsrailli komandoların talimatıyla kapıyı açtı. Ardında bubi tuzağı olabilirdi ve Mete şu anda aramızda olmayabilirdi. Asker, kendi canını korumak için bir gazeteciyi tehlikeyle başbaşa bıraktı. Bu, aslında bir savaş suçu. İsrail askerleri çekildikten sonra alt kata indik. Beş altı ceset vardı. Merminin ne amaçla atıldığını Polis-Adliye muhabirliği de yaptığım için cesetten anlayabiliyorum. Çatışmada öldü denilen insanın yediği mermiler, sadece kafasındaysa ve o cesetler bir grup halinde duvarın köşesindeyse onlar teslim olmuş, teslimiyetten sonra yaylım ateşiyle öldürülmüşler.

Tüm olanlardan sonra "Savaş muhabirliğinden illallah" demediniz sanırım ki Irak Savaşı'nda da bulundunuz.

Hayır demedim. Tarihe tanıklık etmek çok önemli. Irak'ta 10 gün bulundum.

Irak'ta kısa süre kalmanız kendi tercihiniz miydi?

Bağlı olduğumuz şirketin maddi sorunları yüzünden kaldık. Gazetecilere ek bir para harcamaları gerekiyordu. Aslında iliştirilmiş gazetecilikten daha vahim bir sorun. O da hiçbir yere iliştirilmeyen, savaş alanına gönderilmeyen gazetecilerdin. ABD'nin Irak harekatının ardından iliştirilmiş gazetecilik kavramı ortaya çıktı. ABD, kendine yakın bulduğu gazetecileri orduya iliştiriyor. Siz bu gazeteciden tarafsız olmayı bekleyebilir misiniz? Savaşta kimin haklı kimin haksız olduğunu bilmeseniz bile tarafsız davranamazsınız. ABD'nin Irak'ı işgali, benim için yanlış bir karardı. İliştirilmiş gazeteci, ABD askerlerinin bulunduğu yerde savaşta sağ kalmak için eğitim görüyor. Askerlerle ister istemez arkadaş oluyorlar. Onlarla birlikte Irak'a girdiler. Bence iliştirilmişler, işgal ordusuna hizmet eden gazetecilerdir. Gazetecilik, burada kopuyor.

Belki Türkiye'deki TV kanalları, muhabirin savaş bölgesine gitmesine maddi kayıp olarak bakıyorlar ama siz günlerden bir gün uluslararası bir ajansta çalışsanız ve sizi iliştirilmiş muhabir olarak savaş bölgesine göndermek isteseler kabul etmez misiniz?

Kabul etmem. Size emir veren, "Bu görüntüyü yayınla, şunu yayınlama" diyen bir komutanla muhatapsınız. Başınızdaki asker bir ülkeyi işgal ediyor. Birleşmiş Milletler'in Barış Gücü ile birlikte Arnavutluk'a gidip Sırplar ile Arnavutlar arasındaki tampon bölgede tarafsız gazetecilik yapmıyorsunuz ki. "Ellerinde büyük bombalar var" yalanıyla ülke topraklarını işgal eden orduya iliştirilmiş bir şekilde ülkeye giriyorsunuz. O zaman siz işgalci gazetecisiniz. Tarafsız olamazsınız. Onların gözüyle olaylara bakıp haberinizi yazarsınız.

Ama İliştirilmiş gazetecinin serbest gazeteciden daha fazla can güvenliği var. Asker korumalı bir gazetecilik.

Savaş muhabirliği yapıyorsanız can güvenliğinizi hiçe saymalısınız. Can güvenliğinizi düşünüyorsanız gazetede karikatür çizin. Şu andaki basında pek uygulanmasa da ben kamu yararına gazetecilik yaptığıma inanıyorum. Askerlerin yanındayken göreceğiniz ne biliyor musunuz? Binada birtakım insanlar var ve sizinde aralarında bulunduğunuz askerlere ateş ediyorlar. Günlerce iliştirildiğiniz askerlerle birlikte yaşadığınızdan onların masum olduğunu düşünürsünüz. Bu dönemde bir gazete ve TV'de çalışıyorsanız etik kuralların yüzde 90'ı uygulanmıyor. İster istemez etiği en az çiğnemeye çalışıyorum.

Son yıllarda savaş alanlarına gönderilen Türk gazetecilerde de düşüş var. Öyle değil mi?

Evet. Bu, önemli bir tehlike. Türkiye'deki izleyicinin ve okuyucunun, Türk gazetecinin gönderdiği haberi izlemesi ve okuması farklı, uluslararası bir ajansın yayınladığı haberi okuması farklıdır. Mesela, Ramallah'ta cesetlerin yanında geçtiğim anons şöyleydi: Cesetin kafasındaki mermileri göstererek yargısız infazı andırdığını söyledim. Sabaha kadar çatıştılar. "Teslim olan Filistinlilere İsrail polisi infaz uyguladı" dedim. Bunu da kanıtladım.

Sizi o haberin anonsunu kanalınıza geçtiğinizde gözlemleyen İsrailli biri yok muydu?

Yoktu. Yalnızca İsrail'e girerken bana "Bu topraklarda herhangi bir şekilde bir İsrail askerinin açtığı ateş sonucu ölürsem Tanrı huzurunda o askeri affediyorum" diye bir kağıt imzalatmışlardı.

İliştirilmiş olarak çatışma sahasında bulunan gazetecilere de bu tür bir maddeyi imzalamaları isteniyor. Peki siz CNN, BBC, AFP gibi ajansların Irak Savaşı sırasında geçtiği haberlerin taraflı olduğunu mu belirtiyorsunuz?

Tabii ki. İzleyici, Irak Harekatı'nı Reuters, CNN, BBC gibi savaşa destek veren ajansların ve TV kanallarının muhabirlerinin sunduğu haberlerin gözüyle izliyor. Bu, çok kötü bir durum. Böylece halkın gerçeği öğrenmesi engellenmektedir.

El Cezire?

El Cezire de bir taraf.

Bundan sonraki süreç sizce ne olacak? Ordunun kadrolu muhabirleri mi artacak? İliştirilmişler mi fazlalaşacak yoksa yine serbest savaş muhabirleri mi hüküm sürecek?

Birinci Dünya Savaşı sırasında askerlerin mayından bacakları kopuyor. Almanya'da bir doktor, ağrı kesici diye eroini buluyor. Önceleri iyi bir icat sanılıyor ama ya sonrası? Aynı şekilde gelecekte ne olacağı belli değil.

Savaş gazeteciliği hangi yöne doğru sürükleniyor sizce?

Gazetecilikte tarafsızlık da tartışılabilir. Nedir tarafsızlık? İlerleyen yıllarda belki de şunu göreceğiz. Kuzey Irak'ta Barzani'nin yönetiminde kurulan Kürt ülkesinde terör örgütü PKK'ya açık destek verildiği belli. Devrik Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in silahları-istihbarati kaynaklara göre-PKK'nın eline geçti. Türk askeri ileriki yıllarda bu bölgeye girmeye zorlanılacak. Dünyadaki tüm savaşlar bence tek amaçlıdır. Çok komik olaylarla karşılaştım. Kosova'da Arnavutlar ile Sırplar çatışıyor sanıyorsunuz. Ama bence oradaki savaş Amerika ile Avrupa ülkeleri arasındaki bir çatışmadır. Şöyle bir olaya tanık oldum ama kameramız alındığı için çekim yapamadık. Kosova Kurtuluş Ordusu UÇK tarafından bir Türk köyü kuşatılmıştı. Sırplar, Makedon ordusunun etrafını çevirmiş teslim olmuyorlardı. Sözde Amerikalılar içeridekileri ikna etti. UÇK'lıların elinden silahlarını teslim almak için kamyon gönderdiler. Ben de uzak bir yerden dürbünle olanları izliyordu. Kamyonlara yükleme yapılırken bir anda Sırp askeri ABD'lilerin kamyonunu vurdu. Şoför de Amerikalı'ydı. Neden vurdu diye merak ettim. Amerikalılar, daha önce UÇK'lılara verdikleri teçhizatı alıp kamyona yüklüyorlar. Makedonlara kalaşnikoflar

veriyorlar. Diğerlerini verseler ABD'lilerin UÇK'lılara verdiği destek açık ortaya çıkacak. İzleyiciler, maalesef TV'den dış dünyaya bakıyor. Son yıllarda birçoğu savaş karşıtıdır.

O zaman siz bir savaş muhabiri olarak Irak Savaşı'nda ve sonraki süreçte CNN'den, Reuters'ten geçen haberlere de şüpheyle baktınız ve bakıyorsunuz.

Ben şüpheyle bakmam. Haberin veriliş tarzından taraflı olup olmadığını, nelerin kapatılmaya çalışıldığını anlarım. Tüm gazeteciler bunu anlar. İliştirilmiş gazeteci, insafa gelip yıllar sonra "Şu hataları yaptık. Olayları tek taraflı gördük" diye kitap yazmalı.

Birinci Körfez Savaşı'na gazeteci olarak katıldınız mı?

Hayır, katılmadım.

Olası İran-ABD savaşında gazeteciliğin yapılandırmasında bir değişiklik olur mu?

Böyle bir savaşta iliştirilmiş gazeteci olmayabilir. ABD Ordusu savaş hukukuna uymamak ve dolayısıyla da daha rahat çalışabilmek için yanlarına iliştirilmiş gazeteci istemeyecekler.

Onca yıllık savaş muhabirisiniz. En çok korktuğunuz olay anını, bana anlatabilir misiniz?

Biri Sirvan'da beni PKK örgütünün kaçırmasıdır. Korkmadım. Çünkü onların elinden kurtulacağımı hissediyordum. Ben şuna inanıyorum: Neye inanıyorsan o olur. Ben, hiçbir zaman öleceğime inanmadım. Diğer korktuğum anı ise şöyle anlatayım. Arnavutluk'un başkenti Tiran'daydık. Tiran'a bağlı Tropoya bölgesinde Sırpların misket bomba kullandığına dair bir iddia vardı. Misket bomba, terör örgütlerinin bile kullanmaya cesaret edemeyeceği bir savaş aletidir. Hava taşıtından bu bombalar hedef noktaya atılır. Kapsül patlar ve yüzlerce mermi bir alanın üzerine şemsiye gibi iner. Sırpların bunu kullandığı söyleniyordu. Tropoya'da iken çok yakın bir bölgeye bu bombanın atıldığı haberini aldık. Gitmek istediğimizde dağda sniperler vardı. Bize ateş ettiler. Yolunu bulduk ve köye girdik. Gerçekten köye bu bombalar atılmıştı. Hatta etrafta daha patlamamış misket bombalar vardı. ATV

Haberde savunmasız insanların nasıl bombalandığını anlattık. Gazeteci için çok önemli bir haberdi. Japon bomba uzmanları, olayla ilgilendiler. Biz köyden çıktık. Karayoluyla beş altı saat sonra Tropoya'nın karşı bölgesine uçurumlar arasında giderken aracımız tarandı. Ben indim. Ve yarım yamalak İngilizcemle bizi tarayanlardan birine doğru gitmeye başladım. "No problem. Biz gazeteciyiz. Seninle röportaj yapalım" dedim. Sanırım şok içindeydim. Aracımızı tarayan adama doğru yürüyerek ondan röportaj istemek sonradan tuhafıma gitti. Bu, bir korkuydu herhalde. Bizi bir çukura götürdüler. Aşağıdan uçaksavar sesi geliyordu. Daha sonra ateş başladı. Herkes kaçmaya başladı. Ama kameramız dahil her şeyimizi çaldılar. Bizi soyup soğana çevirdiler. Sonradan öğrendik ki aşağıda ormanın içinde gizli bir UÇK kampı varmış. Onlarla tanıştık. Onlarda bizim gürültümüzü, Sırplar tarafından kendilerine saldırı başladı diye yorumlayıp yukarı doğru ateş etmeye başlamışlar. Bize de "Onlar sizi zaten çukurda öldüreceklerdi" dedi. Gerçekten de dört beş gün sonra dört Fransız gazeteci, aynı şekilde araçları soyulduktan sonra bir çukurda ölü bulundu.

Tabii ne kamera ne de kaset olduğu için bunları görüntüleyemediniz. Size anı olarak kaldı.

Evet. Maalesef bundan sonrasını çekemedik. Özellikle minibüs yolculuğunu görüntülemek isterdim. Çünkü çok eğlenceliydi. Minibüste sürekli Arnavut rakısı içerek birbirlerine el bombasıyla şaka yapan Arnuvutlar vardı. Sarhoş oldukları için el bombalarını yere düşürüyorlardı. Ben de kazara patlamasın diye bombaların pimini bağlayıp geri veriyordum.

Siz kendi anlatımınızla o topraklarda ölüm-kalım savaşı verirken bu topraklardaki şefiniz, sizden görsel malzeme için diretiyor muydu? Azar işittiniz mi?

O dönemki şefim, Emin Demirel idi. Yabancı muhabirden telefonunu rica ettim ve Demirel'i arayarak "Bizi soydular. Kamera kasetimiz bile yok" dedim. O da "İyi halt yemişsiniz. Aferin!" dedi. Pek bir azar değildi. Şunu söylemek isterim. Fransız muhabirsiniz. Gazetecisiniz. İnsan haklarına değer veriyorsunuz. Ama Fransa bir ülkeyle savaşırken insan haklarını ihlal ediyor. Siz de gazeteci olarak bunu belgeliyorsunuz. Bunu yayınlamak ülkenize ihanet midir? Yayınlamasanız

mesleğinize ve topluma ihanet mi edersiniz? Savaş muhabirliğinde çok riskli sorunlar ortaya çıkabilir.

Türkiye böyle bir durumda olsa bir savaş muhabiri olarak ne yapardınız?

Cevabı çok zor. Dünyadaki savaş, bence bir oyun. Silah satıcılarının hangi dinden ve ülkeden olduğuna bakmak gerek. Gördüğümüz bu dünya, gerçek değil maskeli.

Komplo teorisyeni gibi olmuşsunuz.

Arnavut-Sırp savaşının ardında gerçek var. UÇK'lıları Amerika, Sırpları ise Avrupa ülkeleri destekliyor. Irak'a ABD giriyor. Ama ABD'nin arkasında İsrail var.

Siz ard planları biliyorsunuz. Bir daha savaş alanlarına sizi göndermeyecekler.

Son yıllarda Türkiye'den hiçbir gazeteciyi göndermiyorlar ki. Hem iliştirilmiş muhabirlik, sadece savaşlarda yok. Ben yıllarca polis muhabirliği yaptım. Emniyet'e iliştirilmiş oldum. Çok sır tuttum.

İSMAİL BALLI (İHA Genel Müdür Yardımcısı)

"Bombardımanla Türk gazeteciler, Irak'ı terk etti. Tek kalan İHA'ydı"

Irak Büyükelçiliğinden aldığı vize ile savaşa katılan İsmail Ballı, "Bombardımanla Türk gazeteciler, Irak'ı terk etti. Tek kalan İHA'ydı" diye konuştu.

Amerika'nın Bağdat'ı vurmasından kısaca sıcak savaşın başlamasından önce siz Irak'taydınız değil mi?

Evet. Irak'a 9 Ocak 2003'de gittik. Bombardıman ise 20 Mart'ta başladı. Demek ki Amerika'nın Irak'ı bombalamasından 70 gün önce Bağdat'taydık. Ben ve ekibim savaş öncesi-savaş sırasındaki ve savaş sonrasındaki Irak'ı gördük. Ama ben Amerikan tankına falan iliştirilen gazeteci değilim. Kendi imkanlarımla gittim.

Savaştan iki ay önce neden Irak'a gittiniz? Savaş kokusunu iki ay öncesinden mi aldınız?

Bağdat'a gittiğimde İHA'nın görüntülü haberler müdürüydüm. Ama savaş tecrübesi olan bir gazeteciydim. Kosova'daki çatışmaları ilk günden son güne kadar takip ettim. Bosna Hersek'te, Filistin'de, Afganistan'da bulundum. Irak'ta da sekizi Türk, 10'u Iraklı gazetecilerden oluşan 18 kişilik ekibimiz vardı. Savaş da geliyorum diyordu. O süreçte İHA yönetimi bir karar aldı. Irak'taki haber ve teknik operasyonu yönetecek biri olarak beni seçti.

Irak'tan ne zaman döndünüz?

25 Nisan'da Irak'tan döndüm. 20 Mart'ta bombardıman başladı. 9 Nisan'da ABD tankları, Saddam'ın heykelini yıktı. Amerikalılar, Irak yönetimini ele geçirdikten sonra 16 gün daha kaldım.

Ekibinizde hangi Türk gazeteciler vardı?

Muhabir ve foto muhabirler Faruk Söztutan, Engin Eker, Özgür Yorul, Osman Sağırlı, İrfan Özfatura, Ali Cebeci, Süleyman Ahad ekibimin içindeydi.

Sizin gibi 70 gün öncesinden Türkiye'den savaşı algılayan ajans veya TV, gazete muhabirleri bölgeye konuşlanmışlar mıydı?

Tabii ki. 9 Ocak'ta bölgeye gittiğimizde yaklaşık 750 gazeteciyle karşılaştık. Bunların 650'si yabancı, 100'e yakın ise Türk gazeteciydi. TRT, NTV, CNN Türk,

Anadolu Ajansı, gibi bölgede sürekli duranlar vardı. Bir de bir haftalığına, on günlüğüne Sabah gazetesinden gelip de birkaç haber yapıp giden haberciler vardı. Ancak 20 Mart 2003 tarihinde ABD bombardımanın başlamasıyla 600 yabancı gazeteciden 500'ü güvenlik gerekçesiyle Bağdat'ı terk etti. Türk gazetecilerden ise bizim yani İHA'nın dışındaki kurumlardan gelenlerin hepsi Irak'tan çıktı.

20 Mart günü Bağdat'ta kalan tek Türk ajans siz miydiniz?

Evet.

Siz neden kaldınız peki?

21 Mart günü kartvizitlerinde "savaş muhabiri" yazan Türk gazetecilerin her biri, ne yazık ki Türkiye'ye döndü. Bir bölümü "Kalmak istiyorum. Ancak bağlı bulunduğum kurum, can güvenliğim gerekçesiyle savaşı takip etmemi istemiyor", kimisi ise "Ben bu kadar riski göze alamam" diye açıklama yaptı. Kısaca 21 Mart günü İHA'nın dışında hiçbir Türk gazeteci, Irak'ta kalmadı.

Peki siz isteyerek mi bölgede kaldınız?

Tabii ki isteyerek kaldım. Ben gazeteciyim. Bir gazeteci, "Ben Bağdat'a geldim. 70 gündür buradayım. Birçok haber yaptım. Bağdat'ın yemeklerini tattık. Kısa gezintiler yaptık. Ama savaş başlıyor. Tehlike artıyor. Benim bundan sonra burada işim kalmadı" diyebilir mi? Gazeteci, rutin durumlarda mesleğini icra eder ama biraz tehlike gördüğünde o bölgeyi terk eder diye bir kural olabilir mi?

Giden yabancı gazeteciler içinde CNN'e veya BBC'ye bağlı olanlar da var mıydı?

Vardı. CNN İnternational zorunlu olarak Bağdat'tan ayrıldı. Irak yönetimi, "Siz Amerikan yanlısı yayın yapıyorsunuz. Ülkemizi terk edin" dedi. CNN, mutlaka birkaç gazeteciyi bölgede bırakırdı. Ama yönetim, kendilerini ülkeyi terk etmeye zorladıkları için kalamadılar. BBC'nin ise savaştan önce 20 çalışanı vardı. Savaş esnasında bu sayı ikiye düştü. Ayrıca Alman Televizyonları ZDF, RTL vardı. İtalyan ve hatta Yunan televizyonları vardı. Bu, çok ilginçtir. 20 Mart 2003 tarihinde yani bombardıman başladığında bölgede 6 Yunan Televizyonu vardı.

Bu durumdan hangi sonucu çıkarmamız gerekiyor?

Şu sonucu çıkarmamız gerekiyor. Irak'ın Yunanistan ile ilgisi nedir? Komşu ülkeler midir? Hayır. Türkiye'nin komşusu mu? Evet. Irak'ta bir savaş oluyor. Yunanistan'dan altı televizyon savaş bölgesine muhabir ve kameraman gönderiyor. Peki bizim 20 Mart'tan sonra anlı şanlı Türk televizyonlarından kimse var mı? Yok. Hatta 23 ya da 24 Mart'ta Azerbaycan ANS televizyonundan bir kadın muhabir geldi.

Irak'a akredite olmadan gitmiştiniz değil mi?

Irak Büyükelçiliği'nden vize aldık. Vizemiz 30 günlüktü. Uzattık. Arapça yazılı büyük kırmızı bir kart verdiler. Akreditemiz buydu. Yayınlarda idam fermanı gibi boynumuza asmıştık.

ABD yönetiminin Saddam heykelini devirdiğine ve dolayısıyla bir yönetimi yok ettiğine de şahit oldunuz. ABD, sizi sonraki süreçte iliştirmek istemedi mi?

ABD'nin bizi iliştirmesine imkan yoktu. Bağdat'ta Filistin Oteli'nde Enformasyon Bakanlığı'nda kalıyorduk. ABD, 20 Mart'ta Bağdat'ı vurduktan sonra bir kısım gazeteciyi tankların içine alarak "Bağdat'ı ele geçireceğiz. Siz de bizim yanımızda olun ki bu operasyonu dünya kamuoyuna anlatın" dedi. Biz iliştirilmiş gazetecileri, 9 Nisan günü ABD tankları Bağdat'a girip de Saddam'ın heykelini yıkınca gördük. Çünkü tankların içinden ABD askerleriyle birlikte ABD'li gazeteciler de çıktı. CNN'in, Fox'un muhabirleri, iliştirilmişti. Biz iliştirilmiş olsak Saddam'ın askerlerine iliştirilmiş olacaktık. 8 Nisan tarihinde, yani Saddam'ın heykelinin yıkılmasından bir gün önce ABD tankları, bizim kaldığımız Filistin Oteli'nin 14'üncü katını bombaladı. O katta iki gazeteci arkadaşımı kaybettim. İliştirilmiş olsak ABD bunu yapar mıydı?

Sonraki süreçte kendinizle iliştirilmiş gazeteci arasında ne fark gördünüz? Mesela onların can güvenliği daha mı fazlaydı?

Onlar, ABD tankının içindeydi. Can güvenlikleri daha fazla olup olmadıklarını bilmiyorum. Bir ABD tankını Irak vurursa veya içindekileri esir alırsa tabii ki gazeteci de vurulur ya da esir alınır. Olaya bir de şu açıdan bakmamız gerek: ABD tankının içindeki bir gazeteci, nasıl haber yapar? ABD yönetiminin

beğenmeyeceği bir yayın yapabilir mi? İliştirilmiş gazetecilik, en fazla bu yönüyle eleştirildi.

Bağdat'ta bulunduğunuz süre içinde özgür haber yapabildiniz mi peki?

Tabii ki yapamadık. Öyle günler oldu ki; araçlarımızdan görüntü geçip canlı yayın yapacağız. Ancak Saddam yönetimi, her aracın başına bir müfettiş getirdi. Böylece ne konuştuğumuz, nasıl haber yaptığımız denetleniyordu. Kendi yönetimlerini küçük düşürecek yayınlar istemiyorlardı. Yalnızca ABD değil Saddam yönetimi de savaşın şiddetli olduğu günlerde sansür diyebileceğimiz birtakım uygulamalar yaptı. Ama ne kadar sansür yapabilirler ki? Çin'den, Almanya'dan, Yunanistan'dan gelen gazeteciler var. Dillerini anlamazlar.

Sokakta haber yakalamak için gezerken sizinle birlikte gelen gözlemci var mıydı?

Tabii ki. Normalde her kurumun ekibine bir Iraklı görevli veriyorlar. Bu görevli, "Şu görüntüyü çekme, bunu çekebilirsin" diyebiliyor. Saddam yönetimi, bize yardım amacıyla böyle bir görevliyi yanımıza iliştiriyor. Ancak kişinin görevi, neleri haber yaptığımızı kontrol etmekti. Yaptığımız haberler de aslında pek de öyle Irak'ın aleyhine değildi. Mesela, canlı kalkanlar gelmişti ve bu kişiler, "ABD, Irak'ı vuracaksa önce bizi vursun" diyordu. Bunun haberini yaptık. Iraklılar, evlerinin bahçesine savaş başlayıp da susuz kalırsak yeraltı suyu çıkarmak için su kuyusu kazıyorlardı. Bunun haberini yaptık.

Yapmak istediğiniz ancak yapamadığınız, içinizde ukde kalan haber veya röportaj vardır mutlaka.

O dönem Irak'ta bulunan her gazeteci, Saddam Hüseyin ile röportaj yapmak istiyordu. Bu yönde talepler olmuştu.

Sizin de olmuş muydu?

Ben de istedim. Saddam, güvenli bölgede olduğu için maalesef gerçekleşmedi. Sanıyorum savaştan önce bir gazeteci, Saddam ile röportaj yaptı. Ancak Saddam'ın üst düzey kurmayları Taha Yasin Ramazan ve Tarık Aziz ile görüştük.

El Cezire televizyonunun bölgedeki faaliyetleri nasıldı?

El Cezire'nin patronu, Saddam'a uçak vermişti. Bu nedenle Irak'ta El Cezire'nin ayrıcalığı vardı. Herkes Enformasyon Bakanlığı'nda çalışıp Filistin Otel'e kalırken El Cezire, nehrin kenarında müstakil bir binada çalışmalarını sürdürüyordu. El Cezire. Saddam yönetiminden imtiyazlı olduğu için savaş süresince yayınladığı haberler tarafsız değildir. Nitekim ABD'liler de bu kanalın ofisini Saddam yanlısı haber yaptığı için vurdu. Bir muhabir öldü.

Bazı Türk muhabirler de bölgeye iliştirilmiş olarak gitti. Onlarla hiç karşılaştınız mı?

Ben hiçbir arkadaşımı iliştirilmiş olarak yaftalamak istemiyorum. Ama birkaç gazeteciyle karşılaştım. Beni, uzun süredir bölgede kaldığım için kutladılar. Hatta bölgedeki haberlerimden dolayı Selçuk Üniversitesi, Türk Eğitim-Sen plaket verdi.

Cevaplarınızdan iliştirilmiş gazetecilik tanımına pek sıcak bakmadığınız yargısına vardım. Yanılıyor muyum?

Çok da soğuk bakmıyorum. ABD'li gazetecilerin bizim gibi çalışma saatleri uzun değildi. Çünkü ülkeleri Irak ile savaşta. Belki de ABD'li gazetecilerin ABD tanklarına gitmekten başka çareleri de yok. Ben 1999'da İHA Dış Haberler Müdürü iken Kosova'da da çatışmanın başlangıcından sona erdiği tarihe kadar bulundum. Ancak biz ne zaman Kosova'ya girdik? NATO, Sırpları havadan vurduktan sonra kara harekatı düzenledi. O zamana kadar biz Kosova'nın dışında, Makedonya'daydım. Tüm dünya medyası, Makedonya'da görev yapıyordu. Biz de orada iliştirilmiş gazeteci miydik, bilemiyorum. Ama başka çaremiz de yoktu.

Irak'ta ABD ordusu, iliştirdiği gazeteciye sözleşme imzalatmış.

Doğru. Savaşın kendine göre kuralları var. Mesela ABD, 8 Nisan günü Filistin Oteli'nin 14'üncü katını vurduğu zaman özür bile dilemedi. "Ben yanlışlıkla kendi askerimi bile vuruyorum. Bu savaş koşullarıdır" savunmasını yaptı. Dönemin Irak Enformasyon Bakanı Muhammed el-Sahaf, Bağdat'ta her gün bizim yanımıza gelirdi. "Amerikalıları perişan ettik, öldürdük, yok ettik. ABD askerleri katırlar gibi kaçıyor" diyordu.

Bu gazetecilik biçimi neden eleştiriliyor sizce?

İşin iki boyutu var: Birincisi, ABD'li gazeteciler, Bağdat'ta bizim gibi bulunamadılar. Bulunan çok azı var. Biri, benim arkadaşım: Richard Engels. Savaş sonrası şu an bestseller olan bir kitap yazdı. Engels de bölgedeydi. Kendisini gizledi. Hatta açığa çıkmaması biz de yardım ettik.

Kendisini nasıl gizledi? Riskli bir durum.

Richard, İtalyan kökenliydi. Bunu ön plana çıkardı. İliştirilmiş gazetecilik, objektif habercilik demek değildir. ABD tankının içinde, onların kumanyasını yiyen gazetecilerdir bunlar. Ordunun beğenmeyeceği haber yapmak olası değildi. Ama belki de ABD'li gazetecilerin başka bir seçeneği de yoktu. Çünkü Bağdat'tan haber geçmek adına bizim gibi şanslı değillerdi. Onlar taraftı.

DENİZ ÜLKE ARIBOĞAN
(BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ ÖĞRETİM ÜYESİ)

Hocam, uluslararası ilişkiler uzmanısınız. Ancak 1996'da yazdığınız "Uluslararası Terörizmin Yeni Yüzü" başlıklı makalede yer alan ‘‘Teröristler, herhangi bir laboratuvardan sağlanabilecek kobalt 60 ya da iyodin 131 gibi kimyasal maddeleri kamyonlara yerleştirip Dünya Ticaret Merkezi'ne saldırırlarsa, New York'un en önemli finans merkezi nesiller boyu yaşanmaz hale gelebilir.’’ cümlesiyle bir anda "11 Eylül'ü bilen terör uzmanı kadın" unvanını aldınız. Ama siz bu tanıma karşı çıkıyorsunuz. Terörün içeriğindeki şiddet olgusu nedeniyle mi bu karşı çıkış?

Uluslararası İlişkiler uzmanlığı, çok daha geniş kapsamlıdır. Bu alan, dünya sistemini göz önüne alan, bunun içinde kimi zaman bölgesel kimi zaman da tematik çalışmalar yapan akademisyenlerden kuruludur. Ayrıca ben terör alanını seçerek akademik kariyerime başlamadım. Hep uluslararası ilişkiler okudum. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nden mezun oldum. Doktora tezimi de "Global Sistemde Rol Oynayan Aktörler" üzerine yaptım. Yani amacım, sistemdeki dönüşümü ve devlet dışı aktörlerin yeni uluslararası sistemdeki rollerini incelemekti. Terör grupları da, tezimin içindeki çok küçük bir parça, yeni aktör grubu olarak öne sürdüğüm bir olguydu. Aslında bir sistem analizi yapıyordum.

Kısaca ilk kez doktora tezinizde terör üzerine söylemde bulundunuz.

Evet. Tezimde terör gruplarının önümüzdeki dönemde etkili olacağını söylemiştim. Bu konudaki çalışmalarımı devam ettirmek üzere İskoçya'da bulunan St. Andrews Üniversitesi’nde “Uluslararası Güvenlik Okuluna” gittim. ABD'de de birkaç programa dahil oldum. Dediğiniz gibi daha sonra 1997'de yayınlanan "Uluslararası Terörizmin Yeni Yüzü" adında bir makale yazdım. Bu makalede Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılacak bir kitlesel saldırının dünyanın finans sistemini çökertebileceğini söylemiştim. Saldırı, kitlesel, biyolojik ya da kimyasal bir saldırı olabilirdi.

Peki neden özellikle Dünya Ticaret Merkezi'ni örnek gösterdiniz?

Çünkü bu merkeze daha önce konvansiyonel bir saldırı yapılmıştı. "Bu saldırı, kitlesel bir saldırı olsaydı ne olurdu?" sorusunun spekülasyonunu yapmaya çalışmıştım. Daha önce yapılmış saldırının bir analizi, devamı olarak yazmıştım. "Kendiliğinden ilham gelerek yazdım" gibi bir durum yok. Diğer konu çok ön plana çıktığı için biraz gözardı edildi ama makalemdeki önemli unsurlardan biri de, Samuel Huntington'un "Uygarlıklar Çatışması" modelinin bir terör saldırısıyla birlikte dünya üzerindeki çatışmalarda temel politik motifhaline gelebileceğini söylememdi. Kısaca bunun bir tetik etkisi yaratacağını ve uygarlıklar çatışmasının bir terör saldırısından sonra başlayacağını söylemiştim. Bence bu daha önemli bir konuydu.

Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" kitabındaki tez de dünya kamuoyunda çok tartışıldı. Siz de 11 Eylül 2001'den sonra çok tartışıldınız. Peki makale, 1997'de yayınlandığında bilimsel çevreden veya küresel terör konusu üzerine amatör çalışma yapanlardan ne gibi tepkiler aldınız? Sizi bir komplo teorisyeni olarak mı nitelendirmişlerdi?

Yoo hayır. O, son derece akademik nitelikte, bilimsel bir çalışmaydı. Bol dipnotlandırılmıştı ve referanslar kullanılmıştı. Bu tezi, spekülasyon olarak sunmamıştım. Sadece kitlesel imha silahlarının devreye girmesiyle terör gruplarının çok büyük imkanlar sağladığını ve bundan sonra büyük çaplı savaşlar olamayacağı için terör saldırılarının yeni dünya modeli içinde çok elverişli olacağını söylemiştim. Hem devlet dışı aktörler açısından hem de devletin birbirlerine karşı kullandıkları bir silah olarak da bu, gündeme gelebilecekti. Nitekim terör saldırısının etkisi, aslında can kaybıyla sınırlı kaldı ama teröre karşı verilen tepkinin etkileri, dünya çapında büyük bir dönüşüme yol açtı. ABD'nin Afganistan, ardından da Irak'a saldırısı, ABD'yi yeni bir dış politika noktasına oturttu ve daha güvenlikçi bir söylem benimsendi. Dünya, bir anda Batı ve diğerleri biçiminde ikiye ayrıldı. İslam faktörü, daha fazla irdelenmeye başladı. Cihatçı bir İslam algısı dünyada empoze edildi. Çok eleştirdiğim Huntington'un makalesi, bir proje olarak hayata geçirildi. Batı dünyasında yeni bir İslam algısı oluştu. Batı'nın İslam ülkeleri için bilinçaltına attığı tarihsel birikimler, yeniden su yüzüne çıktı. Bunun yanısıra ABD'nin yeni bir imparatorluk stratejisi gütmeye başladığını gördük. Geçmişte herkes ABD'ye hür

dünyanın savunucusu olarak bakarken bir anda ABD, dünyanın temel başbelası haline geldi.

Batı ve İslam ülkeleri arasındaki biz-öteki ilişkisi devam ederken 11 Eylül ve iki yıl sonraki Irak Savaşı, sanki ABD'nin "biz"liğini ve süper güçlüğünü bir anda küle döndürdü. "ABD'nin gücü sallantıda" gibi kuramlar, birden gerçek oldu. Ne dersiniz?

ABD'nin dünya üzerinde bugüne kadar sürdürdüğü "iyi çocuk" rolü ve politikası vardı. Hep kötülere karşı savaşan bir ülke rolünü benimsemişti. Aslında Irak Savaşı'nda da bu rolü kurgulamaya çalıştılar. Irak'ta kitle imha silahları, diktatörlük, antidemokratik bir yönetim var dediler ama bu iddialar için yeterli meşruiyeti sağlayamadılar. Afganistan müdahalesi, en az Irak müdahalesi kadar büyüktü. Ancak, 11 Eylül sonrası uluslararası toplum, yarı felç durumunda olduğu için Afganistan saldırısına karşı çıkılmadı. ABD'nin gerekçeleri meşru kabul edildi Halbuki El Kaide'nin Afganistan'dan yönetildiği gerçeği de çok tartışmalıydı.

Siz 11 Eylül Olayı'nı El Kaide örgütünün de gerçekleştirdiğine inanmıyorsunuz değil mi?

İnanıyorum.

Bir yazınızda konsorsiyum halindeki terör örgütlerinin gerçekleştirmiş olabileceğine dikkat çekmiştiniz.

El Kaide, zaten bir konsorsiyum. El Kaide, çok soyut bir figür. O dönemde dünya üzerinde birçok direniş örgütü ve terör grubu vardı. O dönemde, bunların her biri kendilerini El Kaide olarak nitelendirdi. Her şey El Kaide haline geldi. Ancak bu örgüt yok değil. Üstelik birileri tarafından kullanıldı.

Birileri kim?

El Kaide, aslında stadyumun ortasına atılmış bir futbol topu. Her futbolcu, bu topa vurmaya çalışıyor. Artık bu topu stada kimin attığı önemli değil. ABD de, Rusya da, devletdışı aktörler de topla oynuyor. El Kaide gibi aktörü kullanmak isteyen o kadar çok merkez güç var ki...El Kaide'nin saldırısı sonucu, ABD dış müdahalesiyle birlikte petrol fiyatlarında olağanüstü artış oldu. Enerji ve silaha dayalı endüstriler bir anda çok zenginleşti. Dünya savaş ortamına girince, barış

endüstrisi çöktü. Petrol lobileri güçlendi. El Kaide, ABD'lilerin kurduğu bir örgütse neden ABD'ye bu kadar çok zarar verdiğinin hesabını yapmak gerek. Çünkü petrol fiyatlarındaki her bir dolarlık artış, Rusya'nın gelirine 1.4 milyar dolar olarak döndü. Ekonomisi bitmiş bir ülkeden bir anda dünyanın en güçlü ekonomilerinden biri çıktı. Üstelik herkes Ruslardan korkarken aniden İslam dünyası, yani eski yeşil kuşak, anti Amerikancı kesildi. Şimdi tüm dünya Rusya ile yakınlaştı.

Peki sizce tüm bu gelişmeler, planlanmış mıydı?

Ben şuna inanıyorum: Birileri, bir saldırı yapmak için plan yapmış olabilir. Ama saldırı, yapıldıktan sonra yapanlara ait değildir. Bir kere o top bir şekilde stada girmiştir. Bundan sonrası için kim, ne tür planlar kurar ayrı bir mesele.

"Big Brother" (Yönlendiren büyük ağabey) kim?

Big Brother olduğunu düşünmüyorum. Dünya üzerinde çok kompleks bir ilişkiler ağı var. Mesela bir Amerika yok ki. Ülke içindeki insanların görüşleri, inançları, siyasetleri birbirinden çok farklı. Son derece hayati görülen konularda bile o kadar farklı fikirler var ki. Türkiye'de ne kadar farklı politikalar varsa Amerika'da da aynıları mevcut.

Ha Türkiye ha ABD mi diyorsunuz?

Evet. Rusya'da, İtalya'da öyle. Devletler artık tek sesli değiller. Bir bakıyorsunuz, ABD İran'a savaş açmaya hazır gibi görünüyor. Bir bakıyorsunuz ABD şirketleri, İran'a silah satıyor. Türkiye, Kuzey Irak konusunda bir politika uyguluyor diye biz biliyoruz. Askerlerimizin farklı, şirketlerimizin daha farklı politikaları var. Şirketler, Irak'ta iş yapıyor.

11 Eylül, 1'inci Körfez Savaşı'nın misillemesi miydi ve Irak Savaşı, 11 Eylül'e karşı bir misilleme miydi?

Bir misilleme olduğunu düşünmüyorum. Ancak misilleme imajı verilmeye çalışılmış olabilir. 1'inci Körfez Savaşı'nın misillemesi olarak 11 Eylül'ün gerçekleştirmesi için bir neden yok. O zaman Iraklıların bu saldırıyı gerçekleştirmesi gerekirdi. Terör, etki değil tepki üzerine kuruludur. Bu nedenle tepkinin nasıl şekillendiğine bakarak terörün ne anlama geldiğini görmemiz mümkün. Mesela terörün ana amacının ABD'yi Ortadoğu'ya müdahale ettirmek olduğunu düşünürseniz

11 Eylül saldırısının ABD'nin tezgahı olduğu sonucuna varabilirsiniz. Ancak ABD'nin kayıplarına, Rusya'nın genel olarak savaştan kazanımlarına bakarsanız dersiniz ki; bu saldırı Rusya'nın ABD'yi rezil etme planının bir parçası olabilir. Biraz daha ayrıntılı gözlemlerseniz; İngilizler'in Ortadoğu'daki varlığına neden kimse bir şey demiyor diye sorarsanız.

Ne kadar çok seçenek ortaya koydunuz.

Bunu daha çoğaltabilirim. Devletdışı aktörleri saymadık. Kimin yapmış olabileceğini buradan çıkarmamız mümkün değil. Benim hep itiraz ettiğim konu, uluslararası ilişkiler analizcilerin çok kolaycılığa kaçmasıdır. Bir suçlu bulup, ona yüklenirler. Suçludan modele gitmek yerine modelden suçluya gitmek bence daha önemlidir.

Bu kadar modellemeye göre siz bir suçlu ortaya çıkarmışsınızdır.

Bu kadar modellemeye rağmen suçlu ortaya çıkaramadım. Dediğim gibi bir top buldum. Kimin ortaya attığını çıkaramadım. Herkes karşı tarafa gol atmaya çalışıyor. Bu top, bağımsız hale geldi. El Kaide, bir araçtı, kullanıldı. Şimdi kimse Usame bin Laden'den söz etmiyor. Yeni sistemler için yeni araçlar ortaya çıkacak.

Hocam sizin bundan sonraki sistem ve araç hakkındaki öngörünüz nedir?

Açıkçası ABD'lilerin Ortadoğu'daki varlığının mecburiyetten kaynaklandığını düşünüyorum. Çünkü Rusya'nın tüm enerji kaynaklarını kontrol eder halde tutulması, dünya dengeleri açısından çok sağlıksız. Zor durumda olan ABD'dir. Dünya, yeniden iki kutuplu bir dengeye kavuşacak.

Peki dünyanın kavuşacağı yeni kutuplar, eskilerinden farklı mı?

Benzer kutuplar sözkonusu olabilir. Devlet otoriteleri, kendi yapıları içinde devlete tabi olmak istemeyen birtakım aktörlerle mücadele etmek zorundalar. Bunlar, sivil toplum örgütleri, şirketlerdir. Ayrıca Rusya ve Çin'in yükselişini gözden kaçırmamak gerekir. ABD, artık Avrupa ülkelerini de kontrol edemiyor.

İslam ülkeleri, "öteki" ve dolayısıyla sıcak savaş alanı olmaya devam mı edecek, bundan sonraki süreçte?

Tahminimce İslam ülkeleri, öteki konumunda ancak Rusya'ya daha yakın olacak. Bunun dışında ABD'lilerin bazı İslam ülkelerine yönelik ılımlı girişimlerinin olması gerekiyor. Yoksa bu ülkelerin kontrolünü Rusya'ya kaptıracak. ABD'nin Ortadoğu'daki varlığı çok önemli bir değişim. Bu nedenle ABD'nin Türkiye'ye ihtiyacı bugüne kadar olmadığı ölçüde büyük. Akılları başlarındaysa Türkiye ile bir çatışmaya girebileceklerini hiç düşünmüyorum.

İran ile de giremez herhalde. Genişletilmiş Ortadoğu Projesi, tamamen rafa mı kalktı?

Rafa kalkmaz. Bu projenin farklı ayakları var. Ortadoğu'da yumuşak veya sert Batı varlığının olması gerektiği düşünülüyor. Aksi taktirde Batı'nın geleceği tehlikeye düşer. Tahminimce Avrupalılar da ABD'ye sırf bu nedenle daha sıcak bakmaya başlayacak. Türkiye'nin hangi tarafa yönleneceği ise pek açık değil.

Her zamanki gibi.

(Gülüyor) Dünya dengeleri de kaygan olduğu ve hızlı değiştiği için Türkiye açısından da dış politika yönetmek fevkalade zor ama tehlikelerin ve tehditlerin olduğu her yerde fırsatlar da vardır. Bunları keşfetmek gerek. Yeni şartlar üretilmelidir.

Yakın zamanda ABD'ye yönelik yeni bir terör saldırısı bekliyor musunuz?

Terör saldırısı, dünyanın her yerinde olabilir.

Azılı rakip Rusya'nın içinden bir terör örgütü, ABD'ye yönelik saldırıda bulunabilir mi peki?

Hayır. Bence ABD ne bir terör örgütü kurup Rusya'yı hedef alır. Ne de tersi olur. Ama ortada yüzer-gezer dediğimiz birtakım radikal islamcı hücreler var. Bunları, birbirlerine karşı kullanabilirler. Bu hücreler, kendiliğinden saldırmazlar. Çünkü silaha, eğitime, finansmana gereksinimleri var. Dünyadaki istihbarat servisleri şimdi bunlarla uğraşıyor. Herkes takipte.

İstihbaratçılar uğraşıyorsa "güvendeyiz" diyebiliriz.

Diyemeyiz. Çünkü bugüne kadar güvenliğimizi, hep sistemli ve bilinçli olarak kaybettik. Güvenlikten ziyade birilerinin kontrolündeyiz. Ama bu bizi vurulmaz kılmaz. Dünyada kontrolsüz bir terör girişimi yok.

Gizli örgütler, mafya, terörizm konularında araştırma yapıp birtakım tezler öne sürüyorsunuz. Korkmuyor musunuz?

Ben bilim insanıyım. Birini hedef alan ya da ona destek olacak veya savaş açacak tavırla davranmıyorum. Sivillere yönelik illegal şiddet kullanılmasına karşıyım. Bilim insanı kimliğimle yazılar yazıyorum. Bunun bir problem olacağını düşünmedim. Ayrıca tek çalışma alanım da bu değil. Şu anda bitirmek üzere olduğum kitap, tamamen uluslararası ilişkiler felsefesi üzerine. Terör, çalışma alanlarımın içinde küçük bir konu. Teröre bir polis, istihbaratçı gözüyle bakmıyorum. Bu nedenle terör uzmanı değilim.

Türkiye'de terör uzmanı kadın akademisyen var mı peki?

Bildiğim kadarıyla yok. Ben de ancak terörün, uluslararası sistemde bir araç olarak kullanılması hususunda değerlendirmeler yapabilirim, sadece bu konuda kendimi yetkin hissediyorum.

Sizin için "Nükleer bomba yapmasını bile biliyor" diyorlar. Doğru mudur hocam?

(Gülüyor) İskoçya'daki eğitimde çok basit düzenek olarak anlatmışlardı ama elime maddeleri verseniz yapamam. Bu, ayrı bir teknik gerektiriyor. Bunu, Emniyet Teşkilatı bilir.

Tezlerinizde babanız eski MİT Daire Başkanı Prof. Mahir Kaynak'tan destek alıyor musunuz?

Tabii ki. Babam, herkesi etkilediği kadar beni de etkiliyor. Ben de ona bilgi geri beslemesi yapıyorum. Birbirimizle anlaşamadığımız konular da oluyor.

Anlaşamadığınız konular çok oluyor mu?

Çok oluyor. Baba-kız olarak birbirimizi çok severiz. İyi anlaşırız. Ancak fikir olarak da çok güzel tartışırız. Hangimizinki gerçekleşecek diye kebabına, baklavasına iddiaya gireriz. Benim de babamın da kazandığı çok oldu. Ama tavlada babamı yeniyorum.

Üniversiteye başladığınızda babanız "Aman kızım, sakın istihbarat, terör konularına girme" diye öğütte bulundu mu?

Hiç öyle bir şey demedi. Üniversiteye gitmemde babam değil annem çok etkili oldu. Annem, akademisyen olmamı istiyordu. Annem İktisat Fakültesi mezunu. Maliyeden emekli. Şimdi torun bakıyor.

Babanızla aynı konularda uğraşmak istemiyormuşsunuz. Ama benzeşik alanlarda olduğunuz için bir çakışma söz konusu.

İster istemez insan evde konuşulan konuları daha kolay hazmediyor. Üniversite öğrencisiyken de diğer öğrencilerden çok daha az çalışarak çok daha rahat dersleri veriyordum. Çünkü bizim evdeki sohbet konuları, dünyada neler oluyor, İran devrimi vs. idi. Aslında babam ekonomi, ben uluslararası ilişkiler profesörüyüm. Zaman içinde bir baktım, teori çalışırken bu noktaya gelmişim. Bu konulardan kaçmak mümkün değil.

Babanızı bir yaşa kadar matematik öğretmeni olarak biliyormuşsunuz. İstihbaratçı olduğunu kaç yaşında öğrendiniz?

1971'de müdahaleden sonra, deşifre olduğunda öğrendim. Sanırım ilkokuldaydım. Babamın istihbaratçı olduğunu gazeteler yazınca, öğretmenim bana haberi göstermişti. O zaman isyan edip ağlamıştım. Sonra da çok hoşuma gitti. "Ne güzel, James Bond'un kızıyım" dedim. Daha sonraları da devletin Tapu Dairesi olduğu gibi İstihbarat Teşkilatının da olması gerektiğini üstelik de bu teşkilatın çok önemli olduğunu düşündüm.

O zaman babanız neden böylesine olağan mesleği saklama gereği duymuş?

Çünkü babam o dönem kadrolu istihbaratçı değildi. Üniversitede görev yapıyordu.Zaten ilkokula giden bir çocuğa istihbaratçı olduğunu söyleseydi, işin gizliliği kalmazdı. Büyük olasılıkla ben de anlamazdım. Üniversite sıralarına gelene kadar evde babamın istihbaratçılığı tartışılmadı.

Babanız çok sert ve ketum bir adam mıdır?

Tam tersine sonsuz yumuşak bir adamdır.

Ama kimseye güvenmezmiş!

Ben de aksini düşünüyorum. Herkese güvenen ama işini iyi yapan biridir. İşini sevdiği için gizlilik esaslarını önde tutmuştur. Ama işin dışında babam çok konuşkandır . Kendisiyle ilgilenen insanlara da sonsuz güveni vardır.

Kaç kardeşsiniz?

Üç kardeşiz. Elektronik mühendisi ablam ve ekonomist erkek kardeşim var. Erkek kardeşim, ailemizin en entelektüelidir. Dünyada her dilden çıkan gazeteleri okur. Ablam, siyasetle hiç ilgilenmez. Benim yazılarımı bile okumaz.

Özgeçmişinizi kitaplaştıracak mısınız?

Hayır. Öyle özel bir özgeçmişim olduğunu hiç düşünmüyorum. Yaşlanınca belki bir sebep olur.

Sizi görünce şok oldum. 42 yaşındasınız ve 20'li yaşlarda görünüyorsunuz. Maşallah demekten başka söz bulamıyorum. Çok mu bakımlısınız?

Herkes kadar bakımlıyım. Düzenli yaşayan, bakımlı olmaya çalışan bir insanım o kadar. Ekstra bir gayret göstermiyorum. Sadece son yıllarda biraz yediğime içtiğime dikkat etmem gerekiyor.

Eski basketbolcusunuz. Eşiniz de 241 kez milli takım formasını giymiş eski basketbolcu Lütfi Arıboğan...

Evet. Şimdi futbol federasyonunun genel sekreteri. Boş zamanlarımızda ailece spor yapıyoruz. 12 yaşında kızım, Saint Joseph son sınıfta okuyan oğlum var. Kızım, toplumsal sorunlara daha duyarlı. Oğlumsa, finans bölümünde okumak istiyor.

Anneniz akademisyenlik konusunda sizi ikna etmeseydi basketbolu düşünür müydünüz?

Düşünmezdim. Çünkü basketbolun çok uzun bir yolculuğu yok. Belli bir yaşta bırakmak zorundasınız. Zaten ben 22 yaşında evlendim. Basketbola devam şansım da kalmamıştı.

Siz aynı zamanda Dünya Sanat ve Bilimler Akademisi (WAAS) üyesi iki Türk'ten birisiniz. Nasıl oldu bu?

Evet. Diğer üye akademisyen Marmara Üniversitesi'nden Zeliha Neşe Kavak'tır. Akademi, teklif edilmem üzerine yayınlarımı takip edip beni kabul etti. Türkiye'den sadece iki kadın akademisyenin üyeliğe kabul edilmesi benim için çok önemli.

PROF. DR. TOKTAMIŞ ATEŞ (İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SİYASET BİLİMİ VE ULUSLAR İLİŞKİLER BÖLÜMÜ BAŞKANI)

Toktamış hocam, Irak Savaşı dünya düzenini nasıl etkiledi ve Türkiye'ye etkileri nelerdir?

Irak Savaşı'nın Türkiye'ye yansımaları konusunda net bir yorumda bulunmak şu an için mümkün değil. Çünkü ben Irak'taki savaşın hala devam ettiğini düşünüyorum. Bir bölgede 2003'ten beri her gün 60-60 kişi hayatını kaybediyorsa bence o savaş devam ediyor demektir. Yine de şunu belirtmemde yarar var: Türkiye'nin kaderini belirleyecek olan, Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devletinin kurulup kurulmayacağı noktasıdır.

Biraz açıklayabilir misiniz?

Tabii ki. Irak, 1970'lerden beri özerk bir Kürt devletidir. Bu anlamda parlamentosu, bakanlıkları, Milli eğitimi, sivil peşmergeleri mevcut. Parası da var. Gümrak alıp vergi topluyor. Ancak kendini bağımsız bir devlet olarak ilan edip dünya kamuoyuna böyle lanse etmesi, Türkiye'nin kaderine büyük etki edecek. Türkiye, bunu istemiyor. Çünkü, kurulacak olan Kürt devletinin Türkiye'deki Kürt vatandaşları için bir cazibe yeri olacağını düşünüyor. Bundan dolayı da Irak'ta yapılanacak bağımsız bir Kürt devletine karşı.

Peki Irak'ın hemen hemen tüm kontrolünü elinde bulunduran ABD, buna taraftar mı?

ABD'nin bölgede iki derdi var. Birincisi, İsrail'in güvenliği. Diğeri de petrolü denetlemek. ABD, bölgedeki bir Kürt devletinin, bu amaca hizmet edeceği fikrinde. Aslında böyle bir devlet hem Türkiye'nin, hem Suriye'nin hem de İran'ın tepkisini çeker. ABD, acabu bunu göze alacak mı? Ya da bunu bahane ederek yine Kürtleri satacak mı?

Geçenlerde Barzani'nin "Kerkük, bir Kürt devletidir" demesi ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın buna kızmasını soracağım. Rota ne yönde?

Kerkük, Türkiye'den ziyade Irak'taki Arapların meselesidir. Araplar olunca zaten petrolü bize bir faydası yok. Ancak Kerkük, önemli bir Türk kültürü merkezidir. Bizim tarihimizde Kerküklü ozanlarımız, şairlerimiz yazılıdır.

Türkiye'nin Kerkük'ü kabullenmesi sadece aradaki hissiyat nedeniyle mi diyorsunuz?

Tabii ki. Kerkük ile duygusal yakınlığımız çok önemli. Türkiye, manevi değerler yüzünden Kerkük'e sahip çıkıyor. Ama yine de bu konuyu abartmanın gereği yok. Kerkük, Türk sınırından çok uzaktadır.

Peki İran toprakları, sıcak savaşa gebe mi?

Biliyorsunuz ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi, rafa kalktı. Bu doğrultuda ABD'nin planlarında da değişiklik oldu. İran'da savaş çıkmaz. Çünkü İran, Irak'a benzemez. ABD, belki gözdağı için İran'ın bir iki noktasını bombalar ama buna İran da sert cevap verir. İran, Irak gibi değildir. Onun tarihinde Pers İmparatorluğu vardır.

Suriye peki?

Suriye de Irak'ın bir başka parçasıdır. Ayrıca dünya tarihinde son 500 yıldır Suriye diye bir devlet yok. Irak ve Suriye, Osmanlı'nın Arap devletleridir. Ama İran öyle değil. İran, Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan beri sınırlarını koruyan bir ülke.

REZA DEGHATİ (NATİONAL GEOGRAPHİC FOTOMUHABİRİ)

İliştirilmiş Muhabirliği Asla Eleştirmem

National Geographic Fotomuhabiri Reza Deghati, 30 yıllık gazetecilik yaşantısında birçok savaş bölgesinde bulunduğunu belirtti ve ekledi. "Afganistan'da İliştirilmiş olarak bulundum, bu habercilik tarzını asla eleştirmem"

Newsweek, Time, Life, National Geographic gibi dünyanın önde gelen yayınlarında çalıştınız. Biraz kendinizden bahseder misiniz?

İran'ın Tebriz kentinde doğdum. Fotoğraf çekmeye 14 yaşındayken başladım. Bu yaş, aynı zamanda benim uluslar arası arenaya adım attığım dönümdür. 1978-1981 yılları arasında Newsweek, 1983'den 1988'e kadar da Time dergisi için çalıştım. Birleşmiş Milletler'in projesi için iki yıl Afganistan'da kaldım. Halen National Geographic dergisi için çalışıyorum. Dergi için Mayıs 1994'de hazırladığım Türkiye röportajı, dünyada ses getirdi. Ayrıca dünyanın önde gelen ve 50 binin üzerinde fotoğrafın katıldığı Pres Photo yarışmasında yıllardır jüri üyeliği yapıyorum. Dünyanın çeşitli ülkelerinde fotoğraf sergileri açtım.

Siz Afganistan topraklarının kaynadığı dönemde ABD birlikleriyle çalıştınız. Hal böyle olunca İliştirilmiş gazetecilik hakkındaki görüşlerinizi öğrenelim.

Evet. Afganistan'da 15 gün ABD askerleriyle birlikte çalıştım. Yani iliştirilmiştim. Birlikte devriyelere katıldık. National Geographic dergisinin Aralık 2004 sayısında "Tracking The Ghost of Bin Laden (Bin Laden'in Hayaletinin İzini Sürmek)" konseptiyle iliştirilmiş karelerim yayınlandı. Açıkçası iliştirilmiş muhabirliğe karşı değilim. Önemli olan, insanın beyninin iliştirilmiş olmamasıdır. Ben yine de çekmek istediğim fotoğrafları çektim. Zaten fotoğraflara baktığınızda ne demek istediğimi kavrayacaksınız. Anlayamadığım bir konu da şu: Eskiden biz gazeteciler, askerlere "Gittiğiniz yere bizi de götürün" diye ısrar ederdik. Şimdi askerler götürüyor. Giden gazeteci eleştiriliyor!

Siz çekmek istediğiniz görüntüyü çekmişsiniz ama iliştirilmiş gazeteciliğin bağımsız haberciliği önlediği gibi yaygın bir kanı var.

Haberciliğin özgürlüğü korunabilirse ve yansız davranılabilirse iliştirilmişlik, bazı farklı başarıları da beraberinde getirecek. Belki şu anda buna dünya hazır değil.

Peki sizce neden iliştirilmiş gazetecilik eleştiriliyor?

Şunu söyleyeyim: Ben iliştirilmiş gazetecileri eleştirmem.

Pek çok kişi sizin gibi düşünmüyor ama.

Siz iliştirilmişlikten ne anlıyorsunuz? Birtakım gazeteciler, daima bir grup savaşçıyla gezer, yemek yer vs. Afganistan'a Rusya'nın saldırısı boyunca gazeteciler. Bir grup mücahitle saldırıyı izledi. Bu. İliştirilmiş habercilik olarak tanımlandı. Eğer Kürdistan'da görev yapacaksan Kürt savaşçılarıyla çalışacaksın. Tabii onlarla iyi fotoğraflar çekmek istiyorsan.

Sizin savaş alanlarındaki deneyimleriniz nelerdir?

Güzel. Ben yaklaşık 30 yıl savaş noktalarında dolaştım. Deneyim mi? Ben dünyadaki her generalden, her askerden, her ordudan daha fazla savaş alanlarında yaşadım ve yerkürede çok farklı savaşlar gördüm.

METE ÇUBUKÇU (NTV HABER MÜDÜRÜ)

"Dünya Kamuoyunda İliştirilmiş Habercilik Tartışılıyor"

NTV Haber Müdürü Mete Çubukçu, İliştirilmiş muhabirliğin haberciliğin tarafsızlık ilkesine ters düştüğünü söyledi. Çubukçu, "Dünya Kamuoyunda İliştirilmiş habercilik tartışılıyor" dedi.

"Ateş Altında Gazetecilik" adlı kitabınızda Irak Savaşı'ndan çok fazla anekdot ve anınız mevcut. Çok mu etkilendiniz savaştan?

Evet. Irak Savaşı, etkilendiğim bir savaştı. Bombardıman gecesi için ABD Başkanı Bush, "Şok ve dehşet gecesi olacak" demişti. Gerçekten savaşın-Bağdat bombardımanının-başladığı ilk gece, şok ve dehşet gecesiydi. ABD, füzeleriyle inanılmaz bir bombardımana başlamıştı. Kaldığım otel, en sağlam binalardan biriydi. Ancak bombardımanla deprem olmuş gibi sallanıyordu. Bombaların çıkardığı ateş uzmesi, bize kadar geliyordu ve bu dehşet, saatlerce sürdü. Sonuçta, bombalar üzerime düşmüyordu. Ama düşen noktalarda insanlar yaşıyordu. Kısaca, savaş beni çok etkiledi.

CNN'in ünlü savaş muhabiri Peter Arnett'i, sanırım sizin kadar etkilemedi. Çünkü kendisine "Birinci Körfez Savaşı da böyle miydi?" diye sormuşsunuz.

Savaşın Peter Arnett'i nasıl etkilediğini tabii ki bilmiyorum. Ancak sonuçta, 1991'deki savaşla 2003'teki savaş, kıyas kabul edilemez. Çünkü birinci savaş, belirli bölgeleri hedef almıştı. Irak savaşı ise bizzat bir ülkenin işgalini amaçlayan topyekun bir saldırıydı. 1991'de kullanılan uçuç böcekleri ve Bağdat semalarında dolaşan ışık uzmeleri gibi kavramlar, gazetecilik açısından da yanlış bir yöntemdi. Medya, daha sonra o savaşı hafife aldıklarının, sanki yokmuş gibi davrandıklarının özeleştirisini yaptı.

Kuleli Askeri Lisesi mezunusunuz. Savaş koşullarına diğer savaş muhabirlerinden daha hazırlıklısınızdır diye düşünüyorum. Yanılıyor muyum?

Şöyle bir avantajım var: Askeri açıdan kullanılan silahları biraz daha iyi tanıyorum. Bu da haberde izleyici kitlesine verdiğim bilgilere daha dikkat etmemi

sağladı ve sağlıyor. Mesela çok yeni modeller değilse-Savaş teknolojisi her geçen gün hızla değişiyor-uçak modellerini birbirinden ayırıyorum.

Irak Savaşı'nda iliştirilmediniz. Bağımsız muhabir olarak savaş bölgesinde bulundunuz. İliştirilmişlerin yanında bağımsız olmanın zorlukları nelerdi?

Evet. Bağdat'ta bağımsız gazeteci olarak bulundum. Ürdün'den bir araçla Bağdat'a giriş yaptım. Yaklaşık bir hafta kaldım. Daha sonra da yine kendi imkanlarımla Bağdat'tan ayrıldım. Biz, 70-80 gazeteci, -tırnak içinde söylüyorum-bağımsızdık. Ama biz de Saddam rejimine bağımlıydık. Biz de belirli kurallar çerçevesinde görev yapıyorduk. İliştirilmiş gazeteciler ise ABD ve İngiliz ordusuyla güneyden ve kuzeyden geliyordu.

Peki ABD ordusu kendi yanlarına daha çok uluslararası ajans muhabirlerini mi istiyordu?

Bu konuyu çok araştırmadım. Bunun nedeni de o dönem iliştirilme gibi bir amacımın olmamasıydı. Ancak şunu biliyorum ki, ABD'li gazetecilerin iliştirilme öncelikleri vardı. Daha sonra ise Avrupalı gazeteciler iliştiriliyordu. Türkiye'den de iliştirilenler oldu ama onlar ilk andan itibaren mi vardılar yoksa daha sonra mı orduya katıldılar, bunu bilmiyorum. Dediğim gibi ABD, kendi ülkesindeki medya kuruluşlarının mensuplarına ilk başta çok dikkat etti.

Bu soruyu aslında şunun için sormuştum: Geçen haftalarda AP Foto muhabiri Murad Sezer ile söyleşi yaptım. Kendisi "Ben, uluslar arası haber ajansına bağlı olduğum için öncelikliydim. Mete Çubukçu, Cüneyt Özdemir gibi Türk TV kanalına bağlı olarak bölgede bulunan haberciler, epey zorlandılar" açıklamasını yapmıştı.

Murad (Sezer), yanlış hatırlıyor. Ben iliştirilmiş olmadım. Üstelik Murad'lar daha Kuveyt'te iken ben Bağdat'ta bombaların altındaydım. Saddam Hüseyin'in vizesiyle savaştan üç gün önce Bağdat'a girdim. O günlerde gazeteciler kafileler halinde Bağdat'ı terk ediyordu. Çünkü birçok Batılı haber ajans yöneticisi, çalışanlarına "Bağdat'ı terk edin" talimatını vermişti. Ve bu talimat üzerine aylardır savaşı bekleyen gazeteciler, Enformasyon binasını terk etti. Biz aralarında benim gibi birkaç Türk'ün bulunduğu 70-80 gazeteci, kendi imkanlarımızla bölgede kalmaya

devam ettik. Dolayısıyla iliştirilmişler, güneyden ilerlerken, Bağdat'a yüzlerce kilometre uzaktayken biz bizzat ABD bombardımanının altındaydık.

Bir savaş muhabiri olarak iliştirilmiş gazeteciliğe nasıl bakıyorsunuz?

İliştirilmiş gazeteciliğe karşı değilim. Benim karşı olduğum savaş koşullarında iliştirilmiş yöntemine ağırlık verilmesidir. Tabii ki medya, hem saldırır olduğu yerden hem de saldıran taraftan haber almak ister. Ancak bu denge, Irak Savaşı'nda çok bozuktu. Yine söylüyorum; Biz 70 veya 80 gazeteci savaş alanındayken; Bildiğim kadarıyla 600 gazeteci iliştirilmişti. Savaşın ilerleyen dönemlerinde ABD ve İngiliz Ordu Sözcüleri şu açıklamayı yaptı: "Biz bu yöntemden çok memnunuz. Bundan sonraki savaşlarda yine bu iliştirilmiş gazetecilik yöntemini tercih edeceğiz" Eğer ordu sözcüleri bundan memnunsa, gazetecilik anlamında bir yanlışlık var demektir. Dolayısıyla da bir dengenin sağlanması gerekir. Farklı cephelerde gazeteciler olmadığı zaman, haberler de tek yanlı, taraflı oluyor.

Denge unsurundan bahsettiniz. Nasıl bir denge kurulmalı?

Irak Savaşı'ndan önce Başkan Bush, "Tüm gazeteciler, Bağdat'ı terk etsin" dedi. Bunun anlamı, gazetecilerin can güvenliğinin sağlanamaması mesajıydı. Tabii ki savaşta kimse kimsenin can güvenliğini sağlayamaz. Bush, böyle bir –tırnak içinde-korkuyla o taraftaki muhabir sayısını ve haber yayılma kapasitesini de azaltmış oldu. Haberler daha çok öteki yani ABD ve İngiliz ordularının ilerleme saflarından gelmeye başladı. İliştirilmiş gazetecilikte sınırlı ve sansürlü habercilik söz konusudur. Ordu, ne kadarına izin veriyorsa o kadar görüntülüyorsunuz. Şu anda bile Irak'ın genelinde habercilik yapma imkanı yok. Gazetecileri kaçırıp öldürüyorlar. Bu nedenle de bazı gazeteciler yeşil hattın içinde. Yani ABD bölgesinde görev yapıyorlar, hattın dışına çıkmıyorlar. Geçenlerde uluslar arası bir toplantıya katıldım. Toplantıda tartışılan şuydu: Artık Televizyon kanalları ve gazeteler, haberlerine "Bu haber, bir iliştirilmiş gazeteci haberidir" gibi bir logo koyacaklar. Okuyan / izleyen kişi, haberin belirli kısıtlamalar ve koşullar altında hazırlandığını böylece bilecek. ABD'li ve İngiliz editörler, bugün bunu tartışıyor.

Sizce bu tartışmadan olumlu sonuç çıkar mı?

Tabii ki. Böyle bir amblem haberi okuyanı, izleyeni bilgilendirecek ve habere bakış açısını yeniden belirleyecek.

Peki Irak Savaşı'nda iliştirilmiş gazetecilerin can güvenliği sizin gibi serbest gazetecilerden daha mı sıkıydı?

Hayır. Can güvenliği konusu görecelidir. Ancak iliştirilmişlerin şöyle bir tehlikesi var: Sonuçta askerle ilerliyorsunuz ve karşı tarafın ateşi altındasınız. Karşı taraf, gazeteciyi de ordunun içindeymiş, onun yandaşıymış gibi algılıyor. İliştirilmişler, gelen ateşten, yapılan saldıran muaf değiller. Hatta serbest gazetecilerden daha fazla tehlike altındalar da diyebilirim.

Önümüzdeki bir sıcak savaşta iliştirilmiş haberciliğe devam mı edilecek sizce?

Bence iliştirilmiş gazeteciliğe devam edecekler. Çünkü Irak Savaşı'nda bu habercilik tarzını sevdiler.

Sevdiler ama ABD'nin sakladığı haber ve görüntüler de sonradan dünya medyasına sızdı.

Bence önümüzdeki savaşta medya kuruluşları, biraz daha dikkatli davranacaklar. Gelen haberler sıkı bir süzgeçten geçecek. Savaş sonrası, İngiliz Savunma Bakanlığı, iliştirilmiş gazetecilere madalya vermeye kalktı. Gazete kuruluşları, "Böyle bir şey olur mu?" diye ayaklandı. Bence önümüzdeki süreçte iliştirilmişler olacak ancak haberin değerlendirilmesinde de farklılıklar olacak. En azından olması gerekir diye ben düşünüyorum.

Çok klişe bir sorudur ama meslek yaşamınızda en zorlu dakikalar hangileriydi?

2002'deki Ramallah baskınıydı. İsrail'in Batı Şeria'ya başlattığı saldırıda, Ramallah ve Yaser Arafat'ın karargahını kuşatmıştı. O gece canlı kalkan olmuştum. Sonuçta çok cesaretli bir subayın fark etmesi ve öne geçmesiyle hayatım kurtulmuştu. O gece, hayatım pamuk ipliğine bağlıydı. Binanın birkaç kat altında birkaç kişiyi öldürmüşlerdi. Meslek kariyerimin büyük bir bölümünü, savaş ve kriz bölgelerinde geçirdim. Ama bunun dışında Türkiye'de de çok haber ve röportaj yaptım.